

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УШИНКІНА ОЛЕКСАНДРА АНДРІЙВНА

УДК 346.9:336.76:004.738.5(477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДЕРЖАВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ
ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне
право

Спеціальність 081 - Право

Галузь знань 08 - Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.А. Ушинкіна

Науковий керівник: **Устинова Ірина Петрівна**,
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Ушинкіна О.А. – **Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право». – Державне некомерційне підприємство «Державний університет «Київський авіаційний інститут»», Київ, 2025.

Дисертаційне дослідження присвячено розкриттю сутності державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел.

Обґрунтовано авторський підхід до розуміння поняття віртуальні активи, які визначено, як цифрова річ, яка є цифровим вираженням вартості або прав, що можна передавати та зберігати в електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології. Визнано, що принцип комплексності природи віртуального активу має бути покладено в основу класифікації віртуальних активів та спрямовано на відображення комплексної природи віртуальних активів: технологічної природи, що дозволить виокремити два види віртуальних активів: розподіленого та нерозподіленого реєстру; економіко-правової природи, що дозволить виділити з віртуального активу розподіленого реєстру токенизований актив та криптоактив; інформаційно-прикладної природи, що дасть підстави у межах цього рівня виокремити цифровий актив децентралізованої інформаційної платформи, моноактив системи обліку токенів розподіленого реєстру, поліактив системи обліку токенів розподіленого реєстру. Зроблено висновок, що саме наведений підхід має бути покладено в основу проєктного законодавства, що буде сприяти формуванню в Україні прогресивної та ефективної моделі регулювання обігу віртуальних активів.

Обґрунтовано, що правовідносинам, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, притаманні загальні ознаки правовідносин, проте, ці правовідносини мають характерні особливості порівняно з традиційними правовідносинами, які вирізняють їх серед інших, а саме: технологічна основа;

економічний зміст; екстериторіальний характер; прозорість; анонімність та конфіденційність; динамічність. Констатовано, що зміст правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, визначається суб'єктивними правами та юридичними обов'язками суб'єктів щодо об'єкта правовідносин. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки встановлюються відповідними правовими нормами та забезпечуються державою. Така структура відображає комплексний характер правовідносин у сфері віртуальних активів, враховуючи як взаємодію між учасниками, так і положення та норми, що регулюють ці відносини. Правовідносини, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів класифіковано за функціональним призначенням на регулятивні та охоронні. Зроблено висновок, що правовідносини, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, є частиною більш загальної категорії правовідносин, пов'язаних з використанням технології блокчейн.

Обґрунтовано, що суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів варто класифікувати на: 1) Національні суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, які доцільно поділити на: 1) загальної компетенції; 2) спеціальної компетенції, які варто класифікувати за функціональним спрямуванням: а) суб'єкти, які здійснюють публічно-владні управлінські функції; б) суб'єкти, які здійснюють нормативно-регулятивні функції; в) суб'єкти, які здійснюють контрольно-наглядові функції; г) суб'єкти, які здійснюють охоронні функції; ґ) суб'єкти, які здійснюють судові функції. 2) Міжнародні суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів: а) які діють на глобальному; б) які діють на регіональному рівні.

Констатовано, що в даний час український законодавець зробив лише перший крок у розвитку нормативно-правового регулювання віртуальних активів, але у світлі законодавчих ініціатив ЄС, найближчим часом, правові конструкції, юридичні визначення та механізми доведеться гармонізувати з термінологією ЄС.

Зроблено висновок, що на сучасному етапі, є кілька надважливих для України аспектів у сфері розвитку віртуальних активів, зокрема: запровадження

ефективного ринку в умовах дії воєнного стану; знаходження правового балансу між національною регуляторною політикою та відповідними вимогами Європейського Союзу з урахуванням кредитних і платіжних ризиків і ризиків у сфері протидії злочинності; удосконалення податкової політики з урахуванням високого ризику ухилення від сплати податків, шахрайства з використанням віртуальних активів, а також інших загроз, зокрема викликаних війною; оптимізувати питання сертифікації брокерів/дилерів у сфері обігу віртуальних активів, а також розробити норми щодо визначення відповідальності суб'єктів ринку віртуальних активів, що, в свою чергу, передбачає необхідність внесення змін до кримінального та адміністративного законодавства.

Зроблено висновок, що все наведене наразі є головними пріоритетами розвитку сфери віртуальних активів. Передбачається, що відповідні зміни будуть внесені з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо регулювання обігу віртуальних активів в Україні», розробленого з урахуванням Регламенту ЄС MiCA. Констатовано, що існуючі виклики розвитку нормативно-правового регулювання значною мірою зумовлені відсутністю оптимального механізму реалізації державної політики у сфері обігу віртуальних активів.

На підставі проведеного аналізу механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів зроблено висновок, що механізмом державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів є певна система елементів, до структури якої входить: 1) нормативний базис, що встановлює права суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів; 2) суб'єкти забезпечення його реалізації; 3) методи, способи, які забезпечують фінансову підтримку ринку віртуальних активів; 4) засоби захисту, а також допустимі обмеження.

До ознак механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів віднесено: його технологічний, юрисдикційний та організаційний характер; спрямований на захист сфери віртуальних активів на

міжнародному та національному рівнях; нормативну регламентацію повноважень суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів.

Важливим елементом механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів визнано його інструменти, що розуміються як сукупність засобів, технологій, що здатні впливати на формування та реалізацію суспільних відносин із здійснення політики держави у сфері віртуальних активів, впровадження цифрової інфраструктури тощо. Зокрема до адміністративних інструментів механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів доцільно віднести нормативно-правові акти, у свою чергу економічні інструменти механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів спираються на ключові засади фіскальної, монетарної, інвестиційної та інших складових фінансової політики держави. Елементами механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів визначено: нормативно-правові акти; правові зв'язки між суб'єктами правовідносин; технології реалізації та захисту віртуальних активів; засоби забезпечення прав у сфері обігу віртуальних активів; гарантії прав у сфері обігу віртуальних активів; відповідальність за порушення прав у сфері обігу віртуальних активів. Методи механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів включають прямі (механізм оподаткування, бюджетна та монетарна політика тощо) та непрямі методи (які припускають фінансову підтримку ринку віртуальних активів через застосування субсидій, субвенції чи інших бюджетних виплат).

Доведено, що інструменти механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів є тим необхідним засобом, що впливає не лише діяльність суб'єктів правовідносин, але і на власників віртуальних активів. Тобто реалізація механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів пов'язується не лише із діяльністю суб'єкта правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, але із наявністю у нього належного обсягу та виду інформаційно-комунікаційних технологій.

Вказано, що принципи механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів – це найбільш загальні і стабільні вимоги, які сприяють

утвердженню та захисту віртуальних активів, які доцільно класифікувати на: 1) загальні (верховенство права, належного врядування); 2) спеціальні (доцільності, адекватності, ефективності, збалансованості, передбачуваності, прозорості та врахування громадської думки); 3) принципи обігу віртуальних активів (принцип моніторингу чинного законодавства на предмет відповідності сучасному стану розвитку ІКТ; принцип адаптації та удосконалення національного нормативно-правового забезпечення обігу віртуальних активів до міжнародних стандартів; 4) міжгалузеві (принцип недоторканності власності, недискримінації, заборони монополізації, свободи обігу віртуальних активів).

Доведено, що міжнародне співробітництво у сфері віртуальних активів набуває все більшої актуальності. Підкреслено, що із запровадженням нового запропонованого законодавства, тобто Регламенту MiCA, ЄС забезпечує необхідну ясність регулювання віртуальними активами. На підставі аналізу зарубіжного досвіду державно-правового регулювання обігу віртуальних активів зроблено висновок, що Україна має не тільки брати до уваги міжнародний досвід, але й розробляти унікальні рішення, які відповідають специфіці внутрішнього ринку та безпекової ситуації. Враховуючи динамічну природу віртуальних активів, необхідно постійно оновлювати та вдосконалювати регулятивні рамки, аби вони відповідали поточним тенденціям та викликам. Це забезпечить не лише економічний розвиток, але й захистить інтереси українських громадян та інвесторів у цій швидкозмінній сфері.

Обґрунтовано, що основні напрями забезпечення ефективності державно-правового механізму регулювання обігу віртуальних активів обумовлено проблемами, які наявні у сфері обігу віртуальними активами на сучасному етапі, до яких віднесено: 1) відсутність оптимальної нормативно-правової бази, що призводить до можливості використання віртуальних активів у злочинних цілях, тінізації доходів, уникнення оподаткування тощо; 2) відсутність єдиного регулятора, який би мав повноваження щодо розробки та забезпечення реалізації державної політики у сфері віртуальних активів.

Доведено, що відсутність як оптимальної складової нормативно-правових засобів так й засобів організаційного порядку, зумовлює потребу у розробці

оптимальної моделі державної політики у сфері обігу віртуальних активів, яка є самостійним напрямом державної політики України та має охоплювати всі напрями останньої з метою досягнення стану повного захисту та безпеки віртуальних активів правовими засобами. Обґрунтовано, що така модель має включати мету, предмет, об'єкт, принципи та вектори розвитку тощо. Аргументовано, що розробка моделі державної політики у сфері обігу віртуальних активів обумовлена такими факторами, як: 1) відсутність єдиного системного підходу до державної політики у сфері обігу віртуальних активів; 2) зростання вимог щодо підвищення ефективності державної політики у сфері обігу віртуальних активів з врахуванням поширення його на окремі об'єкти захисту; 3) відсутності алгоритму удосконалення державної політики у сфері обігу віртуальних активів у сучасних умовах.

Ключові слова: віртуальні активи, децентралізовані фінанси, блокчейн нормативно-правове регулювання, обіг віртуальних активів, цифрові активи, FATF, відмивання коштів, APMA, фінансовий ринок, фінансова система, ухилення від оподаткування, MiCA, ОЕСР.

ABSTRACT

Ushynkina O.A. – State and legal regulation of the circulation of virtual assets in Ukraine. – Qualification scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 «Law». – State Non-Profit Enterprise «State University «Kyiv Aviation Institute»», Kyiv, 2025.

The dissertation research is devoted to the disclosure of the essence of the state and legal regulation of the circulation of virtual assets in Ukraine on the basis of a comprehensive analysis of available scientific and regulatory sources.

The author's approach to understanding the concept of virtual assets, which is defined as a digital thing, which is a digital expression of value or rights that can be transferred and stored electronically using distributed ledger technology or similar technology, is substantiated. It is recognized that the principle of complexity of the nature of a virtual asset should be the basis for the classification of virtual assets and is

aimed at reflecting the complex nature of virtual assets: technological nature, which will allow distinguishing two types of virtual assets: distributed and undistributed register; economic and legal nature, which will allow to separate a tokenized asset and a crypto asset from a virtual asset of a distributed ledger; of an informational and applied nature, which will give grounds within this level to allocate a digital asset of a decentralized information platform, a moonset of a distributed ledger token accounting system, a polyasset of a distributed ledger token accounting system. It is concluded that this approach should be the basis of project legislation, which will contribute to the formation of a progressive and effective model of regulation of the circulation of virtual assets in Ukraine.

It is substantiated that legal relations arising in connection with the circulation of virtual assets have common features of legal relations, however, these legal relations have characteristic features in comparison with traditional legal relations that distinguish them from others, namely: technological basis; economic content; extraterritorial nature; transparency; anonymity and confidentiality; dynamism. It is stated that the content of legal relations arising in connection with the circulation of virtual assets, is determined by the subjective rights and legal obligations of subjects in relation to the object of legal relations. Subjective rights and legal obligations are established by the relevant legal norms and provided by the state. Such a structure reflects the complex nature of legal relations in the field of virtual assets, taking into account both the interaction between participants and the provisions and norms governing these relations. Legal relations that arise in connection with the circulation of virtual assets are classified according to their functional purpose into regulatory and protective. It is concluded that legal relations arising in connection with the circulation of virtual assets are part of a more general category of legal relations related to the use of blockchain technology.

It is substantiated that the subjects of legal relations that arise in connection with the circulation of virtual assets should be classified into: 1) National subjects of legal relations that arise in connection with the circulation of virtual assets, which should be divided into: 1) general competence; 2) special competencies, which should be classified according to functional direction: a) entities that perform public and public

management functions; b) entities that carry out regulatory functions; c) entities that carry out control and supervisory functions; d) entities that perform security functions; e) entities that perform judicial functions. 2) International legal entities that arise in connection with the circulation of virtual assets: a) operating on a global scale; b) operating at the regional level.

It is stated that at present the Ukrainian legislator has taken only the first step in the development of regulatory regulation of virtual assets, but in the light of EU legislative initiatives, in the near future, legal structures, legal definitions and mechanisms will have to be harmonized with EU terminology.

It is concluded that at the present stage, there are several extremely important aspects for Ukraine in the field of virtual asset development, in particular: the introduction of an effective market under martial law; finding a legal balance between the national regulatory policy and the relevant requirements of the European Union, taking into account credit, payment and crime risks; improving tax policy, taking into account the high risk of tax evasion, fraud using virtual assets, as well as other threats, including those caused by the war; to optimize the certification of brokers/dealers in the field of virtual asset circulation, as well as to develop norms for determining the liability of virtual asset market participants, which, in turn, implies the need to amend criminal and administrative legislation.

It is concluded that all of the above are currently the main priorities for the development of the virtual asset sector. It is assumed that the relevant changes will be made with the adoption of the Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on the Regulation of the Circulation of Virtual Assets in Ukraine", developed taking into account the EU MiCA Regulation. It is stated that the existing challenges in the development of regulatory regulation are largely due to the lack of an optimal mechanism for implementing state policy in the field of virtual assets circulation.

Based on the analysis of the mechanism of state and legal foundations for regulating the circulation of virtual assets, it is concluded that the mechanism of state and legal principles for regulating the circulation of virtual assets is a certain system of elements, the structure of which includes: 1) a regulatory basis that establishes the rights

of subjects of legal relations that arise in connection with the circulation of virtual assets; 2) subjects of ensuring its implementation; 3) methods, methods that provide financial support to the virtual assets market; 4) means of protection, as well as permissible restrictions.

The features of the mechanism of state and legal principles for regulating the circulation of virtual assets include: its technological, jurisdictional and organizational nature; aimed at protecting the sphere of virtual assets at the international and national levels; regulatory regulation of the powers of subjects of legal relations that arise in connection with the circulation of virtual assets.

An important element of the mechanism of state and legal foundations for regulating the circulation of virtual assets is recognized as its tools, understood as a set of means, technologies that can influence the formation and implementation of public relations for the implementation of state policy in the field of virtual assets, the introduction of digital infrastructure, etc. In particular, it is advisable to include regulatory legal acts as the administrative instruments of the mechanism of state and legal foundations for regulating the circulation of virtual assets, in turn, the economic instruments of the mechanism of state and legal foundations for regulating the circulation of virtual assets are based on the key principles of fiscal, monetary, investment and other components of the state's financial policy. The elements of the mechanism of state and legal principles for regulating the circulation of virtual assets are: regulatory legal acts; legal relations between subjects of legal relations; technologies for the implementation and protection of virtual assets; means of ensuring rights in the field of circulation of virtual assets; guarantees of rights in the field of circulation of virtual assets; liability for violation of rights in the field of circulation of virtual assets. The methods of the mechanism of state and legal principles for regulating the circulation of virtual assets include direct (taxation mechanism, budget and monetary policy, etc.) and indirect methods (which imply financial support for the virtual asset market through the use of subsidies, subventions or other budget payments).

It has been proved that the tools of the mechanism of state and legal principles for regulating the circulation of virtual assets are the necessary means that affect not only

the activities of subjects of legal relations, but also the owners of virtual assets. That is, the implementation of the mechanism of state and legal principles for regulating the circulation of virtual assets is associated not only with the activities of the subject of legal relations that arise in connection with the circulation of virtual assets, but also with the presence of the appropriate volume and type of information and communication technologies.

It is indicated that the principles of the mechanism of state and legal principles for regulating the circulation of virtual assets are the most general and stable requirements that contribute to the establishment and protection of virtual assets, which should be classified into: 1) general (rule of law, good governance); 2) special (expediency, adequacy, efficiency, balance, predictability, transparency and taking into account public opinion); 3) principles of virtual assets circulation (the principle of monitoring the current legislation for compliance with the current state of ICT development; the principle of adaptation and improvement of national regulatory and legal support for the circulation of virtual assets to international standards; 4) intersectoral (the principle of inviolability of property, non-discrimination, prohibition of monopolization, freedom of circulation of virtual assets).

It has been proven that international cooperation in the field of virtual assets is becoming more and more relevant. It is emphasized that with the introduction of the new proposed legislation, i.e. the MiCA Regulation, the EU provides the necessary clarity in the regulation of virtual assets. Based on the analysis of foreign experience in the state and legal regulation of the circulation of virtual assets, it is concluded that Ukraine should not only take into account international experience, but also develop unique solutions that meet the specifics of the domestic market and the security situation. Given the dynamic nature of virtual assets, it is necessary to constantly update and improve the regulatory framework to meet current trends and challenges. This will ensure not only economic development, but also protect the interests of Ukrainian citizens and investors in this rapidly changing area.

It is substantiated that the main directions of ensuring the effectiveness of the state-legal mechanism for regulating the circulation of virtual assets are due to the problems that exist in the field of circulation of virtual assets at the present stage, which

include: 1) the lack of an optimal regulatory framework, which leads to the possibility of using virtual assets for criminal purposes, shadowing of income, avoidance of taxation, etc.; 2) the absence of a single regulator that would have the authority to develop and ensure the implementation of state policy in the field of virtual assets.

It is proved that the absence of both an optimal component of regulatory and legal means and means of organizational order necessitates the development of an optimal model of state policy in the field of virtual assets circulation, which is an independent direction of the state policy of Ukraine and should cover all areas of the latter in order to achieve a state of full protection and security of virtual assets by legal means. It is substantiated that such a model should include the goal, subject, object, principles and vectors of development, etc. It is argued that the development of a model of state policy in the field of virtual assets circulation is due to such factors as: 1) the lack of a unified systematic approach to state policy in the field of virtual assets circulation; 2) increasing requirements for improving the effectiveness of state policy in the field of virtual assets circulation, taking into account its extension to individual objects of protection; 3) the lack of an algorithm for improving state policy in the field of virtual assets circulation in modern conditions.

Keywords: virtual assets, decentralized finance, blockchain, regulatory framework, circulation of virtual assets, digital assets, FATF, money laundering, ARMA, financial market, financial system, tax evasion, MiCA, OECD.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у наукових фахових виданнях України та країн ЄС:

1. Ушинкіна О.А. Концептуальні підходи до визначення поняття «віртуальні активи» в Україні та світі. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2022. № 3(64). С. 70-77. DOI: 10.18372/2307-9061.64.16880.
2. Ушинкіна О.А. Правова характеристика суб'єктного складу правовідносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»* 2023. № 1 (66). С. 97-104. DOI: 10.18372/2307-9061.66.17423.
3. Ушинкіна О.А. Правові аспекти оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні: сучасні тенденції. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». Київ. № 1(71), 2024. С. 87-94. DOI: 10.25313/2520-2308-2024-1-9585.
4. Ушинкіна О.А. Правова характеристика правовідносин у сфері обігу віртуальних активів за законодавством України. *Knowledge, Education, Law, Management*. № 7(67), 2024. Р. 204-209. ISSN 2353-8406. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.7.29>.

у колективній монографії:

5. Ушинкіна О. А. Забезпечення прав суб'єктів правовідносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів в контексті європейської інтеграції України. Гарантії прав людини і громадянина в контексті європейської інтеграції України: монографія. Юринець Ю.Л., Токарева К.С., Філінович В.В. та ін. Чернівці, 2023 С. 124-131. ISBN 978-617-8034-40-5.

наукові праці, які засвідчують апробацію дисертації:

6. Ушинкіна О.А. Державне регулювання прав учасників ринку віртуальних активів в умовах діджиталізації суспільства. *Права людини в епоху цифрових трансформацій* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф., 25 лютого 2022 р. м. Київ : НАУ, 2022. С. 231-233.

7. Ушинкіна О. А. Сучасний стан нормативного регулювання операцій з віртуальними активами на ринку фінансових послуг України. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри* : матеріали Наук.- практ. круглого столу. 28 січня 2022 р. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 92-94.
8. Ушинкіна О. А. Державний криптовалютний фонд як засіб акумуляції добровільних пожертвувань. *V Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум* : матеріали форуму, 19-20 травня 2022 р. м. Київ: НАУ, 2022. С. 125-127.
9. Ушинкіна О. А. Принципи державного регулювання обігу віртуальних активів. *The main prospects for the development of science in modern life : The XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 13-16, 2022, Warsaw, Poland, 2022. P. 126-129.*
10. Ушинкіна О. А. Державне забезпечення інформаційних прав суб'єктів правовідносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів. *Інтернет-конференція з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф, 8 грудня 2022 р. м. Київ: ДНДІ МВС України. 2022. С. 265-267.
11. Ушинкіна О. А. Розвиток поняття «криптоправо» в умовах сучасної трансформації суспільства. *Політичні трансформації сучасного суспільства* : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф , 22 лютого 2023 р. м. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 274-276.
12. Ушинкіна О.А. Сучасні світові тенденції державно-правового регулювання віртуальних активів. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., 24 лютого 2023 р. м. Київ: НАУ, 2023. С. 245-247.
13. Ушинкіна О. А. Особливості оподаткування операцій з віртуальними активами. *Basics of learning the latest theories and methods* : The 9th International scientific and practical conference, 07 – 10 March, 2023, Boston, USA. International Science Group, 2023. P. 156-157.
14. Ушинкіна О. А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів у Великобританії. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих*

вчених : збірник матеріалів Всеукр. Наук.-практ. конф. до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України, 18 травня 2023 р. м. Київ, 2023. С.742-744.

15. Ушинкіна О. А. Адаптація законодавства України про віртуальні активи до європейських правових норм. *Актуальні питання фінансового права* : матеріали Всеукр.студентської наук.-практ. конф., 31 березня 2023 р. м. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 238-240.

16. Ушинкіна О. А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів за законодавством Швейцарії. *Current trends in the development of youth theories* : The 36th International scientific and practical conference, 12 – 15 September, Ankara, Turkey. International Science Group, 2023. P. 95 - 97.

17. Ушинкіна О. А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні в контексті повоєнного відновлення. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи*: матеріали XIV Міжнар. Наук.-практ. конф., 23 лютого 2024 р. м. Київ : НАУ, 2024. С. 268-271.

18. Ушинкіна О. А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні: адаптація до європейських стандартів. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри* : матеріали наук.-практ. круглого столу, 26 січня 2024 р. м. Суми : Сумський державний університет, 2024. С. 80-83.

19. Ушинкіна О. А. Сучасний стан державно-правового регулювання оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні. *Professional development: theoretical basis and innovative technologies* : The 7th International scientific and practical conference, 20 - 23 February 20 - 23, 2024. Paris, France. International Science Group, 2024. P. 148-150.

20. Ушинкіна О. А. Правове регулювання використання віртуальних активів для забезпечення фінансової підтримки українських переселенців в умовах воєнного стану. *VII Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум* : матеріали форуму, 16-17 травня 2024 р. м. Київ: НАУ, 2024. С. 170-172.

21. Ушинкіна О. А. Особливості державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні. *Modern trends in the development of science and*

information technologies : The 3rd International scientific and practical conference, 17 - 20 September, 2024. Sofia, Bulgaria. International Science Group. 2024. P. 116-118.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	18
ВСТУП	20
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВОВІДНОСИН, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ОБІГОМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ.....	29
1.1. Поняття та класифікація віртуальних активів	29
1.2. Поняття правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів	57
1.3. Суб'єктний склад правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів	73
Висновки до розділу 1	90
 РОЗДІЛ 2. ОСНОВИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ.....	95
2.1. Розвиток нормативно-правового регулювання віртуальних активів в контексті Європейської інтеграції України.....	95
2.2. Механізм забезпечення регулювання обігу віртуальних активів в Україні	115
Висновки до розділу 2	134
 РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ.....	139
3.1. Зарубіжний досвід державно-правового регулювання обігу віртуальних активів	139
3.2. Напрями забезпечення ефективності державно-правового механізму регулювання обігу віртуальних активів	161
Висновки до розділу 3	170
 ВИСНОВКИ	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	181
ДОДАТКИ	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз

ЦК України – Цивільний Кодекс України

ЦПК України – Цивільний Процесуальний кодекс України

FATF – Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей

MiCA – Markets in Crypto Assets

УНІДРУА – Міжнародний інститут з уніфікації приватного права

ЦВЦБ – цифрові валюти центральних банків

NFT – невзаємозамінні токени

FINMA – Swiss Financial Market Supervisory Authority

ICO – Рекомендації для запитів щодо нормативної бази для первинних пропозицій монет

НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

НБУ – Національний Банк України

КМУ – Кабінет Міністрів України

МВФ – Міжнародний валютний фонд

Мінцифра – Міністерство цифрової трансформації України

ЄЦБ – Європейський центральний банк

DORA – Digital Operational Resilience Act

ESAP - європейська єдина точка доступу

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

VASP – Virtual Asset Service Provider

EFSF – Європейський фонд фінансової стабільності

EBRD – Європейський банк реконструкції та розвитку

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООН – Організація об'єднаних націй

UNODC – Управління ООН з наркотиків і злочинності

CFTC – Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами

SEC – Комісія з цінних паперів і фондових бірж

FTC – Федеральна комісія з торгівлі США

FCA – Управління з фінансового регулювання та контролю Сполученого Королівства

BaFin – Федеральне управління фінансового нагляду Німеччини

ЄСПЛ – Європейський суд прав людини

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

HMT – Міністерство фінансів Великобританії

FSMA – Food Safety Modernization Act

CASP – постачальники послуг криптоактивів

DeFi – децентралізовані фінанси

CBDC – еквівалент цифрової валюти центрального банку

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В останні роки індустрія віртуальних активів пережила експоненціальне зростання, що призводить до інновацій у цифрових платежах, токенизації та децентралізованих фінансах. Незважаючи на високу інноваційність, нестабільний характер індустрії віртуальних активів призвів до деяких помітних гучних збоїв у всьому світі, багато з яких були або викликані, або серйозно загострені, недостатніми практиками правового регулювання як на національному, так й на міжнародному рівні, що безумовно потребує теоретичного підґрунтя.

З ростом популярності та поширення технологій блокчейн питання законодавчого регулювання обігу віртуальних активів викликає багато протиріч і часто розглядається як спроба державних інституцій наздогнати випереджаючий науково-технічний прогрес. Як наслідок, за весь час існування віртуальних активів як на міжнародному рівні, так і на національному, не сформувалися єдині та комплексні підходи, які враховують всі аспекти процесу обігу віртуальних активів. Наведене стосується вітчизняної законодавчої та регуляторної бази, що обумовлює актуальність даної кваліфікаційної наукової роботи.

В рамках окремих наукових досліджень були проаналізовані лише загальні або суміжні питання державно-правового регулювання обігу віртуальних активів, зокрема у працях таких вчених, як Пол Вінья, Ю. Волкова, Т. Гудіма, Р. Джабраїлов, М. Капланова, А. Ковальчук, А. Кудь, Р. Майданик, Тімоті К. Мей, Д. Погрібний, І. Устинова, М. Уткіна, С. Щербак, В. Устименко, О. Черних та ін.. Зокрема українські дослідники у своїх працях досліджували такі питання, як визначення поняття «віртуальні активи», особливості оподаткування віртуальних активів в Україні, віртуальні активи в системі податкової звітності, правові аспекти ринку віртуальних активів та можливі загрози національній безпеці України в процесі обігу віртуальних активів тощо. Проте, наразі бракує комплексних досліджень щодо державно-правового регулювання обігу віртуальних активів, оскільки наявні праці зачіпають вищезазначені питання лише фрагментарно.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942; Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 04 червня 2015 р. № 509-VII. Проблематика дисертації виходить з положень Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. № 722, постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» від 3 березня 2021 р. № 179 та «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр.» від 5 серпня 2020 р. № 695.

Дисертацію виконано в межах планової теми науково-дослідної роботи кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету Національного авіаційного університету на тему «Забезпечення конституційних прав громадян в контексті конвенційних зобов'язань України» (02.09.2019 р. -30.06.2022 р.), та тієї ж кафедри факультету права і міжнародних відносин Державного університету «Київський авіаційний інститут» при виконанні держбюджетної теми «Людиноцентричність публічного права України» (02.01.2023-31.12.2025р. № 53 2022/13.01.02).

Внесок здобувача полягає у виявленні сутності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Мета й завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає у поглибленні знань, підходів для розуміння сутності державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційній роботі необхідно вирішити такі *задачі*:

- визначити поняття та надати класифікацію віртуальних активів;

- охарактеризувати поняття правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів;
- встановити суб'єктний склад правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів;
- описати розвиток нормативно-правового регулювання віртуальних активів в контексті Європейської інтеграції України;
- визначити механізм забезпечення регулювання обігу віртуальних активів в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід державно-правового регулювання обігу віртуальних активів;
- окреслити напрями забезпечення ефективності державно-правового механізму регулювання обігу віртуальних активів.

Об'єктом дослідження є суспільні правовідносини, пов'язані із реалізацією державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні.

Предметом дослідження є державно-правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні.

Методи дослідження. Дослідження мети роботи, що полягає у поглибленні знань, підходів для розуміння державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні. Використання діалектичних методів наукового пізнання дозволило обґрунтувати авторський підхід до розуміння категорій «віртуальні активи», «правовідносини, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів», «суб'єктний склад правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів» та ін.. (підрозділи 1.1., 1.2, 1.3). Визначення системи державно-правового механізму забезпечення регулювання обігу віртуальних активів в Україні здійснено на підставі застосування методів аналізу та синтезу, логічних умовиводів (підрозділ 2.1, 2.2). На основі порівняльно-правового методу покладено в основу здійснення характеристики зарубіжного досвіду державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні (підрозділ 3.1). Системно-структурний метод та метод прогнозування покладено в основу

обґрунтування напрями забезпечення ефективності державно-правового механізму регулювання обігу віртуальних активів (підрозділ 3.2).

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші підзаконні нормативно-правові акти з питань державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні. Обґрунтування авторських висновків щодо встановлення напрямів забезпечення ефективності державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні здійснено із застосування практики законодавчого врегулювання такої інституції у таких зарубіжних держав, як: Великобританія, Сполучена Штати Америки, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Італійська Республіка, Канада, ОАЕ та ін..

Теоретичне підґрунтя дослідження склали положення науки теорії права, адміністративного права, цивільного права, фінансового права, а також окремі положення науки цивільного процесуального права.

Емпіричну базу дослідження становлять дані щодо стану правового регулювання обігу віртуальних активів як на національному, так й на міжнародному рівні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у національній юриспруденції комплексних наукових досліджень, присвячених здійсненню характеристики державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано, що відсутність нормативно-правових та організаційних засобів регулювання обігу віртуальних активів зумовлює потребу у розробці оптимальної моделі державної політики у сфері обігу віртуальних активів, яку доцільно визначити, як самостійний напрям державної політики України, яка має охоплювати всі напрями останньої з метою досягнення стану повного захисту віртуальних активів правовими засобами;

- обґрунтовано, що розробка моделі державної політики у сфері обігу віртуальних активів обумовлена такими факторами, як: 1) відсутність єдиного системного підходу до державної політики у сфері обігу віртуальних активів; 2) зростання вимог щодо підвищення ефективності державної політики у сфері обігу віртуальних активів з врахуванням поширення його на окремі об'єкти захисту; 3) відсутність алгоритму удосконалення державної політики у сфері обігу віртуальних активів у сучасних умовах;

- обґрунтовано авторський підхід до розуміння поняття «віртуальні активи», які визначено, як «цифрова річ, яка є цифровим вираженням вартості або прав, що можна передавати та зберігати в електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології»;

- обґрунтовано, що принцип комплексності природи віртуального активу має бути покладено в основу класифікації віртуальних активів та саме такий підхід має бути покладено в основу проєктного вітчизняного законодавства, що буде сприяти формуванню в Україні прогресивної та ефективної моделі державної політики у сфері обігу віртуальних активів;

- обґрунтовано, що механізмом державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів є певна система елементів, до структури якої входить: нормативний базис, що встановлює права суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів; суб'єкти забезпечення його реалізації; методи, способи, які забезпечують фінансову підтримку ринку віртуальних активів; засоби захисту, а також допустимі обмеження;

удосконалено:

науково-теоретичні положення щодо класифікації суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, які класифіковано на : 1) національні суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, які доцільно поділити на: загальної компетенції; спеціальної компетенції, які варто класифікувати за функціональним спрямуванням: а) суб'єкти, які здійснюють публічно-владні управлінські функції; б) суб'єкти, які здійснюють нормативно-регулятивні функції; в) суб'єкти, які здійснюють контрольно-

наглядові функції; г) суб'єкти, які здійснюють охоронні функції; г) суб'єкти, які здійснюють судові функції; 2) міжнародні суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів: а) які діють на глобальному; б) які діють на регіональному рівні;

- наукові підходи до класифікації принципів механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів, які запропоновано класифікувати на: 1) загальні (верховенство права, належного врядування); 2) спеціальні (доцільності, адекватності, ефективності, збалансованості, передбачуваності, прозорості та врахування громадської думки); 3) принципи обігу віртуальних активів (принцип моніторингу чинного законодавства на предмет відповідності сучасному стану розвитку ІКТ, принцип адаптації та удосконалення національного нормативно-правового забезпечення обігу віртуальних активів до міжнародних стандартів; 4) міжгалузеві (принцип недоторканності власності, недискримінації, заборони монополізації, свободи обігу віртуальних активів);

- науково-теоретичні положення щодо категорій «правовідносини, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів», «механізм державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів» тощо;

- науково-практичні підходи щодо збереження та дотриманням балансу між публічним (національна безпека) та приватним інтересом (процедурними гарантіями конфіденційності та захисту персональних даних) в процесі обігу віртуальних активів;

набули подальшого розвитку:

- визначення ознак механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів, до яких запропоновано віднести: його технологічний, юрисдикційний та організаційний характер; спрямований на захист сфери віртуальних активів на міжнародному та національному рівнях; нормативну регламентацію повноважень суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів;

- визначення елементів механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів, що розуміються як сукупність засобів, технологій, що

здатні впливати на формування та реалізацію суспільних відносин із здійснення політики держави у сфері віртуальних активів, впровадження цифрової інфраструктури тощо;

- наукові підходи до розуміння інструментів механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів, які визнано тим необхідним засобом, що впливає не лише діяльність суб'єктів правовідносин, але і на власників віртуальних активів, оскільки реалізація механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів пов'язується не лише із діяльністю суб'єкта правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, але із наявністю у нього належного обсягу та виду інформаційно-комунікаційних технологій;

- пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про віртуальні активи» стосовно досліджуваної проблеми з використанням сучасної методології юридичної техніки з метою вдосконалення державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

- *науково-дослідній діяльності* – висновки та пропозиції щодо встановлення особливостей державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні;

- *правотворчій діяльності* – у процесі підготовки пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства України щодо забезпечення ефективності державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні;

- *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні;

- *навчальному процесі* – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право», «Правове регулювання обігу криптовалют», «Актуальні питання правового регулювання та охорони публічних фінансів», «Правові засади децентралізованих фінансів та віртуальних

активів» у процесі підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей та наукових повідомлень.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, що відображає результати проведеного дослідження. Сформульовані теоретичні положення, висновки та пропозиції були одержані дисертантом унаслідок аналізу та безпосереднього використання в роботі науково-інформаційних, нормативно-правових джерел і матеріалів щодо визначення державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки та рекомендації оприлюднені на 16 науково-практичних конференціях, а саме: «Права людини в епоху цифрових трансформацій» (25 лютого 2022 р. м. Київ), «Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри» (28 січня 2022 р. Суми), «V Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум» (19-20 травня 2022 р. м. Київ), «The main prospects for the development of science in modern life» (September 13-16, 2022, Warsaw, Poland), «Інтернет-конференція з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини» (8 грудня 2022 р. м. Київ), «Політичні трансформації сучасного суспільства» (22 лютого 2023 р. м. Полтава), «Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір» (24 лютого 2023 р. м. Київ), «Basics of learning the latest theories and methods» (07 – 10 March, 2023, Boston, USA), «Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених» (18 травня 2023 р. м. Київ, 2023), «Актуальні питання фінансового права» (31 березня 2023 р. м. Ірпінь), «Current trends in the development of youth theories» (12 – 15 September, Ankara, Turkey), «Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи» (23 лютого 2024 р. м. Київ), «Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри» (26 січня 2024 р. м. Суми), «Professional development: theoretical basis and innovative technologies» (20 - 23 February 20 - 23, 2024. Paris, France), «VII Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум : матеріали форуму» (16-17 травня 2024 р. м. Київ), «Modern trends in the development of science and information technologies» (20 September, 2024. Sofia, Bulgaria).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення у 5 наукових працях, зокрема 4 наукових статтях, з них 3 опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, та 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, 1 – у колективній монографії, а також у 16 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, у тому числі основного тексту – 161 сторінка. Список використаних джерел налічує 222 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВОВІДНОСИН, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ОБІГОМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

1.1. Поняття та класифікація віртуальних активів

Виникнення та стрімкий розвиток цифрових технологій протягом останніх років призвели до трансформації усіх сфер життєдіяльності суспільства. Цей нестримний технологічний прогрес суттєво вплинувши на правову сферу, економіку, промисловість, освіту, медицину та інші галузі, призвів до появи інноваційних категорій, які визначають новий етап еволюції суспільних відносин. Однією із таких категорій, що становить інтерес для багатьох національних та наднаціональних фінансових регуляторів, а також суб'єктів нормотворення у контексті її вивчення, можливого державно-правового регулювання та подальшого розвитку, є віртуальні активи.

Віртуальні активи є багатовимірним та динамічним явищем. Поява віртуальних активів пов'язується з комплексом передумов, які створили сприятливе середовище для формування та функціонування віртуальних активів. Однією із таких передумов вважається глобальна фінансова криза 2008 року, яка виявила недоліки традиційної фінансової системи та породила потребу в альтернативних фінансових інструментах [88, с. 60; 40, с. 8].

Під час економічного обвалу стало очевидно, що традиційна система зазнає серйозних проблем, таких як надмірна централізація, нестабільність та неспроможність забезпечити ефективний захист від фінансових збитків. Ці недоліки зробили актуальним пошук нових, інноваційних рішень, які б забезпечили публічність, а водночас і анонімність транзакцій. Так, 31 жовтня 2008 року особа або група осіб під псевдонімом Сатоши Накамото опублікували статтю «Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System», де було зазначено, що фінансова система працює доволі добре для більшості транзакцій, однак, вона все ще має недоліки, властиві всім моделям, які базуються на довірі, та запропоновано електронну систему платежів під назвою «Біткоїн», засновану на криптографії, що

виключає фактор довіри та дозволяє сторонам надсилати платежі один одному напряму, без потреби у довіреній третій стороні [187]. Починаючи з моменту свого виникнення, технологія, запропонована Сатоши Накамото функціонально еволюціонувала, значним чином розширивши сферу свого застосування та використання, що спричинило появу нових різновидів віртуальних активів, відмінних від Біткоїна.

На ранньому етапі розвитку віртуальних активів більшість держав та фінансових регуляторів не вбачали необхідності у закріпленні поняття віртуальних активів на законодавчому рівні та забезпеченні механізму державно-правового регулювання правовідносин, пов'язаних з їх обігом. Зважаючи на глобальний характер віртуальних активів, у контексті їх розвитку та розширення обігу для багатьох держав актуальним стало питання їх правового врегулювання шляхом прийняття відповідних правових актів.

З огляду на це, на рівні різних держав та юрисдикцій сформувалися певні підходи до термінологічного позначення віртуальних активів, що значно різняться один від одного в залежності від низки чинників, а саме ступеню використання віртуальних активів населенням, а також можливих ризиків, пов'язаних з таким використанням, досвіду суб'єктів законодавчого процесу та національних пріоритетів [191, с. 6].

Окрім термінів, закріплених у національному законодавстві різних держав, існує юридична термінологія, яка сформувалася до появи основних нормативно-правових актів. Вона знаходила своє відображення у роз'ясненнях та звітах органів фінансового регулювання різних держав та організацій, а потім відтворювалась у багатьох наукових юридичних публікаціях, поступово стаючи загальноприйнятим доктринальним підходом. Так, наприклад, для позначення цього поняття використовуються терміни «віртуальні активи», «віртуальна валюта», «криптоактиви», «криптовалюта», «цифрові активи», «цифрова валюта».

Різноманітність підходів призвела до нормативної фрагментації, збільшення ризиків, пов'язаних із можливостями регулювання віртуальних активів, та відсутності ясності щодо їх правового статусу в багатьох юрисдикціях.

Використання понять у правовій науці вимагає визначеності, тобто кожне поняття має бути зрозумілим, чітким та обґрунтованим.

Ефективність наукового дослідження базується на розкритті та аналізі використовуваної термінології, що забезпечує уніфікований підхід до трактування понять та дозволяє виокремити ознаки, які характерні для певного об'єкта. Враховуючи це, для подальшого правового дослідження поняття «віртуальні активи» необхідно провести аналіз вищезазначених термінів, визначити їх правову природу, відмежувати поняття «віртуальні активи» від суміжних понять, встановити їх співвідношення та обрати найбільш повний та юридично коректний термін для позначення цього явища.

Комплексний розгляд поняття «віртуальний актив» варто розпочати з семантичного аналізу компонентів цього словосполучення, роблячи акцент на їхньому смисловому змісті та взаємозв'язках у мові або контексті. Слово «віртуальний» походить від латинського слова «virtualis» - можливий, та означає «який може або має виявлятися за певних умов; який не має фізичного втілення або відрізняється від реального, наявного, такого, що існує [81].

У сучасному контексті віртуальність часто асоціюється з чимось, що існує в електронному чи комп'ютерному форматі, але не має фізичного втілення у звичайному світі. Так, Кембриджський словник англійської мови визначає поняття «віртуальний» як «створений за допомогою комп'ютерних технологій та не існує у фізичному світі; зроблений за допомогою комп'ютерних технологій через Інтернет, без фізичного залучення людей» [219].

Дмитрик О. О. при дослідженні слова «віртуальний» зазначає, що воно вказує на те, що об'єкт, інформація або середовище функціонують в імітованому чи симульованому стані, а не в реальному фізичному світі, та як приклад наводить поняття віртуальна реальність, віртуальні ігри, віртуальні асистенти, віртуальні світи у комп'ютерних іграх, віртуальні активи [17].

Погоджуючись з думкою вченої, можна констатувати, що здебільшого поняття «віртуальний» використовується для характеристики технологічного аспекту, а саме для опису об'єкту, явища або середовища, які створені або симульовані за допомогою комп'ютерних технологій. Таким чином, поняття

«віртуальний» загалом вказує на щось, що відноситься до змодельованого середовища, створеного за допомогою комп'ютерних технологій, часто з метою отримання певного досвіду або взаємодії. Поняття «віртуальний» описує реалістичні моделі існуючих середовищ, де віртуальне середовище імітує реальні умови та особливості з великою точністю.

В свою чергу поняття «актив» вважається міжгалузевим через його широке використання та значення в різних сферах діяльності, які охоплюють право, економіку, бухгалтерський облік, фінанси, інформаційні технології та інші галузі. У правовій науці поняття «актив» розглядається у контексті майна, власності та зобов'язань. Воно утворилося від латинського «*activus*» - дієвий, діяльний, активний, та позначає «власність фізичних та юридичних осіб у вигляді рухомого та нерухомого майна, землі, лісових угідь, запасів корисних копалин, інших цінностей, що мають грошову вартість і використовуються їх власниками для виплати своїх зобов'язань іншим фізичним чи юридичним особам [2, с. 28].

Велика українська енциклопедія з напрямку «Юридичні науки» містить визначення поняття «активи юридичної особи» під яким розуміється рухоме та нерухоме майно, фінансові вклади, грошові кошти, які належать на праві власності юридичній особі [8].

У правовій науковій думці поняття «актив» розглядається через призму його співвідношення з поняттям «майно», та вважається, що у склад активу як частини майна суб'єкта господарювання включаються не всі майнові об'єкти, які знаходяться у його власності, а лише ті, які потенційно можуть сприяти отриманню економічної вигоди внаслідок їх використання [6].

Варто зазначити, що співвідношення цих категорій необхідно здійснювати, загострюючи увагу на тому, що вони знаходяться у різних площинах, тому між зазначеними термінами може бути встановлений певний зв'язок, але з урахуванням особливостей їх сутності. Слушною видається позиція Спасибо-Фатеевой І. В. та Крата В. І., які наголошують на проблематичності зведення активів до поняття майна та пропонують виходити з загального розуміння активів, як певної сутності, яка є благом, оскільки має цінність, та розглядати активи як об'єкти права [82, с. 137]. Такий підхід дозволяє визначити коло суб'єктів, які

мають права на ці активи, особливості обігу активів, механізми для вирішення спорів і захисту прав на них від незаконного втручання або використання, а також зміст правовідносин в межах яких активи виступають в якості об'єкту.

Основоположним для економічної теорії, бухгалтерського обліку, фінансового менеджменту та інвестиційної діяльності є розуміння активу як джерела майбутніх прибутків; будь-якого майбутнього прибутку; сукупності доходного потенціалу: будь-якого економічного ресурсу, який здатний приносити прибуток господарюючому суб'єкту: імовірних майбутніх економічних вигод [46, с. 245].

Тлумачний словник економічних термінів під активами розуміє власність у вигляді рухомого і нерухомого майна виробничого та побутового призначення і грошової готівки [85, с. 9].

У економічній науковій літературі серед основних ознак активу як економічної категорії виділяють такі: 1) є об'єктом володіння та управління, що впливає з права власності на нього; 2) має вартісний вираз, включаючи ринкову та балансову вартість; 3) обліковується та відображається у фінансовій звітності підприємства; 4) може бути використаний у фінансовій діяльності суб'єкта, який ним володіє; 5) має певну цінність для свого власника і може служити для задоволення його потреб (наприклад, приносити економічну вигоду) [19]. Тобто, можна констатувати, що при дослідженні поняття «актив» в першу чергу робиться наголос на його економічній природі.

Різниця між економічним та юридичним трактуванням поняття «актив» полягає в підходах до визначення його суті, цілей використання та критеріїв оцінки. Економічне трактування акцентує увагу на потенціалі генерації доходу (активи вважаються цінними, якщо вони можуть принести дохід або економічну користь власнику); оцінці вартості; ліквідності та ризику. Юридичне трактування поняття «актив» наголошує на праві власності; захисті прав та регуляторних вимогах (активи класифікуються та оцінюються згідно з законодавчими та нормативними вимогами, включаючи питання оподаткування та бухгалтерського обліку).

Основна різниця між економічним та юридичним трактуванням поняття «актив» полягає в фокусі на економічній користі та потенціалі доходу в економіці, у порівнянні з наголосом на правовому статусі, захисті та регулюванні у праві. Тобто, узагальнюючи економічний та юридичний підхід до розуміння поняття «актив», можна стверджувати, що актив є благом, яке має вартісний вираз, є результатом минулих подій та може служити для задоволення потреб суб'єкта, який ним володіє.

Відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності актив - це ресурс, контрольований підприємством в результаті минулих подій, від якого очікують надходження майбутніх економічних вигід до підприємства, а майбутньою економічною вигодою від активу є його потенціал, який прямо чи непрямо сприяє надходженню грошових коштів та їх еквівалентів до підприємства [41].

Дане визначення вказує лише на економічну сутність поняття «актив», не розкриваючи при цьому його правові характеристики, тим самим залишаючи поза увагою важливі юридичні нюанси. Однак, таке нормативне визначення дає підстави стверджувати, що ключовою особливістю, яка відрізняє актив, є його потенціал приносити майбутні економічні вигоди, оскільки саме ця властивість є вирішальною при визначенні активу, а не його зв'язок з власником або контролюючим суб'єктом, тим самим підкреслюючи його значення для зростання капіталу чи інших форм економічного збагачення у майбутньому.

В українському законодавстві спостерігається певна неоднозначність у підході до визначення поняття «актив». Така ситуація викликана тим, що дане поняття передусім мало б бути визначено у ЦК України, оскільки саме цивільне законодавство розкриває зміст таких фундаментальних понять, як право власності, об'єкти прав, майно тощо, розробляючи понятійно-правовий апарат для усіх категорій, які використовуються іншим законодавством [82, с. 137].

Варто зазначити, що поняттям «актив» здебільшого оперує законодавство, що містить публічно-правові норми, а саме фінансове законодавство, інвестиційне законодавство, законодавство про оцінку майна, антимонопольне законодавство. Так, у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню)

доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» під активами розуміються кошти, у тому числі електронні гроші, інше майно, майнові та немайнові права [60].

В свою чергу Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» визначає поняття «активи» як кошти, майно, майнові та інші права, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковані за рішенням суду у кримінальному провадженні чи стягнені за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [70].

Відповідно до Закону України «Про інститути спільного інвестування» активами інституту спільного інвестування є сформована за рахунок коштів спільного інвестування сукупність майна, об'єктів незавершеного будівництва, майбутніх об'єктів нерухомості та спеціальних майнових прав на них, корпоративних прав, майнових прав і вимог та інших активів, передбачених законами та нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [66].

ЦПК України для цілей Глави 12 «Особливості позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» визначає термін «активи» як грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на рахунках/електронних гаманцях, у банках чи інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, емітентах електронних грошей чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування [113].

У цьому визначенні також фігурує поняття «криптовалюта», яку ЦПК України відносить до складу поняття «нематеріальні активи». Тобто, аналіз

нормативних визначень поняття «актив» свідчить про відсутність термінологічної уніфікації та певну неузгодженість понятійного апарату. Ця неузгодженість є відображенням багатовимірності підходів до регулювання різних аспектів суспільних правовідносин, необхідності врахування специфіки різних галузей права, а також змін, що відбуваються в суспільстві та технологіях.

Термін «криптовалюта», у перекладі на англійську мову «crypto currency» був використаний автором статті про систему Біткоїн, яка була опублікована в 2011 році в журналі Forbes, де вперше описувався концепт інноваційної валюти, яка базується на криптографії та має децентралізовану природу [167]. Після цього термін «криптовалюта» швидко став загальноуживаним у суспільстві.

Варто зазначити, що сам розробник Біткоїну Сатоши Накамото використовував термін «electronic cash» [187], що у перекладі означає «електронна готівка». Велика українська юридична енциклопедія наводить таке фінансово-правове визначення терміну «криптовалюта»: вид цифрових валют, емісія і облік яких базуються на асиметричному шифруванні та застосуванні різноманітних криптографічних методів захисту, технічна архітектура якої представлена піринговою системою або мережею рівноправних учасників, фундаментальною концепцією якої є блокчейн - розподілена база даних, де список записів не уривається, а послідовно поповнюється, при цьому нові записи «прив'язуються» до старих і підтверджуються за рахунок криптографічних алгоритмів.

Особливостями криптовалюти є: 1) піринговий характер (при випуску криптовалюти немає єдиного керуючого центру, який би зберігав інформацію про баланс електронних гаманців користувачів та список транзакцій, ця інформація зберігається на комп'ютерах власників криптовалюти; 2) відкритий код (ідентифікація власників та фіксація факту їх зміни ґрунтуються на сучасних засобах криптографічного захисту, які неможливо «зламати» чи «обійти» сучасними технічними засобами); 3) децентралізація (немає єдиного керівного центру, що зберігав би інформацію про баланс електронних гаманців користувачів та список транзакцій); 4) відсутність гарантованого забезпечення, оскільки технічно криптовалюта є зашифрованим спеціальною програмою кодом, який

розраховується за специфічним алгоритмом; 5) нестабільна вартість [9, с 221, 222].

Варто зазначити, що таке визначення є недоопрацьованим, оскільки криптовалюта розглядається як вид цифрових валют, однак енциклопедія не дає визначення терміну «цифрова валюта», що ускладнює розуміння криптовалюти як такої. Водночас визначення терміну «криптовалюта», представлене в енциклопедії, фокусується виключно на технологічній складовій цього явища, що є некоректним підходом для видання, яке має юридичний характер. Це обмеження викликає певні труднощі, оскільки для повного розуміння криптовалюти необхідно включати в опис не лише технічні деталі, але й правові аспекти.

Більшість науковців визначають криптовалюту як один із різновидів віртуальних активів. Так, Кучерявенко М.П. під криптовалютами розуміє «децентралізовані віртуальні активи (валюти), основані на математичних принципах, що генеруються та керуються за допомогою програмного забезпечення» [109, с. 53].

На думку Овчаренко А.С., поняття «віртуальні активи» і «криптовалюта» не можна розглядати як синоніми, оскільки поняття «криптовалюта» вужче за поняття «віртуальні активи», будучи одним із його видів [49, с. 202]. Логойда В.М. надає авторське визначення поняття «криптовалюта» таким чином: «Криптовалюта – це віртуальний актив (різновид цифрових приватних грошей) з відкритим вихідним кодом, заснований на технології розподіленого реєстру або подібній технології, який не має центрального адміністратора, захищається засобами криптографії та використовується в однорангових (децентралізованих) віртуальних мережах між їх учасниками та за їх згодою в якості міри вартості та засобів обігу, платежу і збереження вартості», при цьому визначаючи співвідношення понять «криптовалюта» та «віртуальні активи» через призму категорій «частина» і «ціле» [36, с. 51].

Могил Л. С. визначаючи зміст поняття «криптовалюта» з точки зору права, розглядає його так: «криптовалюта з правового погляду може бути визначена взаємозамінним різновидом віртуального активу у формі шифрованого електронного запису, емісія та облік якого виконується децентралізовано на основі

технології «блокчейн» та криптографічних алгоритмів, який є об'єктом речових прав та може виконувати обігові і накопичувальні функції» [42, с. 37]. Не вдаючись до аналізу самих визначень, варто погодитися з думками науковців, про те що терміни «криптовалюта» та «віртуальні активи» співвідносяться як частина та ціле, та криптовалюта є видом віртуальних активів.

Проте, проблема поняття «криптовалюта» полягає у наступному: виникнення цього терміну не було обумовлено потребою стати орієнтиром нормотворчості та реалізації правових норм, а також засобом акумулювання знань в юридичній науці; навпаки, воно було розроблено через необхідність донесення цього поняття до широкого загалу і розуміння більшою частиною суспільства; воно не знайшло свого наступного розвитку у законодавстві більшості країн світу, а також актах наднаціональних фінансових регуляторів. Це спричинило ситуацію, коли під терміном «криптовалюта» найчастіше розуміється зовсім різний набір об'єктів, що видається юридично не цілком коректним та не відповідає належному рівню правової культури.

У своїх офіційних заявах та роз'ясненнях регулятори використовували різні терміни для позначення віртуальних активів. Таким чином, аналіз основних нормативно-правових актів та офіційних документів і публікацій регуляторних органів різних юрисдикцій, а також окремих міжнародних організацій свідчить про використання принаймні десяти різних термінів, при цьому найбільш розповсюдженим протягом 2013-2016 років був термін «віртуальна валюта» [166, с. 35].

Одне із перших визначень віртуальним валютам дав Європейський Центральний Банк у 2012 р. у своїй доповіді «Схеми функціонування віртуальних валют» (англ. *Virtual currency schemes*), відповідно до якого під віртуальною валютою розуміється тип нерегульованих цифрових грошей, які випускаються та зазвичай контролюються їх розробниками, а також використовуються та приймаються членами певної віртуальної спільноти, з приміткою, що дане визначення може бути адаптовано в майбутньому, у випадку зміни фундаментальних характеристик [155]. Вибір даного поняття був зумовлений

недостатністю наукових знань про це явище, а також здійснений за аналогією з віртуальними валютами, які вже існували у комп'ютерних іграх [38, с. 17].

Вибір термінології зрештою відображає існуючий на той момент рівень знань про віртуальні активи та потребу в аналогії з уже існуючими концептами, як-от віртуальні валюти у комп'ютерних іграх, щоб полегшити розуміння та регуляцію цього явища.

Загальний перехід до використання поняття «віртуальна валюта» відбувся у 2014 році внаслідок публікації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), яка є міжнародною міжурядовою організацією, метою діяльності якої є розробка та впровадження стандартів та заходів для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму на міжнародному рівні, свого першого звіту «Віртуальні валюти: ключові визначення та потенційні ризики» (*Virtual Currencies: Key Definitions and Potential AML/CFT Risks*), який встановив концептуальну основу для ключових визначень, які стали фундаментом для подальшого розвитку регулювання віртуальних активів.

Відповідно до цього звіту, під поняттям «віртуальна валюта» розуміється цифрове вираження вартості, яким можна торгувати в цифровому вигляді та яке функціонує як (1) засіб обміну; та/або (2) одиниця розрахунку; та/або (3) засіб збереження вартості, який не має статусу законного платіжного засобу (тобто не є офіційно чинним і законним засобом платежу при розрахунках з кредиторами) в жодній юрисдикції [161].

Звіт «Віртуальні валюти: ключові визначення та потенційні ризики» також містить поняття цифрових валют, яке визначається як цифрове вираження віртуальної валюти (не фіатної) або електронних грошей (фіатної), і тому часто використовується як синонім з терміном «віртуальна валюта», що викликає плутанину.

У 2015 році Європейський Центральний Банк видав опублікував новий Звіт «Схеми віртуальних валют – подальший аналіз» (*Virtual currency schemes – a further analysis*), в якому зазначив, що незважаючи на те, що термін «віртуальні валюти» використовується у цьому звіті, Європейський Центральний Банк не визнає їх належність до світу грошей або валюти, тобто віртуальна валюта не є

грошима або валютою з юридичної точки зору, оскільки термін «валюта» використовується для «карбованих» форм грошей, які в даний час зазвичай мають форму монет і банкнот, тому жодна віртуальна валюта не є валютою [154]. Зважаючи на вищезазначене, видається некоректним використання слова «валюта» у терміні «віртуальна валюта» через неоднозначність розуміння цього поняття та викривлення його юридичного змісту, який не має ознак валюти.

У своєму «Звіті для міністрів фінансів G20 і керівників центральних банків» (*FATF Report to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors*) від 24 липня 2018 року ФАТФ вже використовує дефініцію «віртуальні валюти/криптоактиви» [160], що свідчить про відсутність єдиного підходу до найменування та розуміння цієї категорії.

Зважаючи на те, що прийняття узгодженого понятійно-категоріального апарату і загального концептуального розуміння віртуальних активів всіма відповідними державними органами є важливим для того, щоб уникнути дублювання зусиль та роботи з ідентичними викликами, а також сприяти можливостям державних регуляторних органів використовувати свої напрацювання для найбільш ефективного визначення та вирішення проблем, пов'язаних із віртуальними активами, FATF публікує оновлений Звіт для лідерів Саміту G20 (*FATF Report to the G20 Leaders' Summit*), де зазначає про прийняття терміну «віртуальний актив» як основу для поняття, що визначається як цифрове вираження вартості, яким можна торгувати в цифровому форматі або переказувати, а також використовувати для платіжних або інвестиційних цілей [160].

Даний термін охоплює технології, які G20 називають «криптоактивами», а в деяких національних законодавствах «віртуальними валютами», дозволяючи переконатися, що Рекомендації FATF є нейтральними по відношенню до різних технологій і можуть враховувати майбутні розробки. Тобто, перехід від терміну «віртуальна валюта» до терміну «віртуальні активи» є наслідком накопичення наукових знань про цю категорію, технологічної еволюції та розширенням змісту поняття «віртуальні активи».

В цьому контексті варто погодитися з висновками Бондаренко О. В., який стверджує, що використання терміну «віртуальна валюта» замість терміну «віртуальний актив» є недоречним, оскільки віртуальна валюта позначає виключно електронний платіжний засіб на відміну від віртуальних активів, які є засобом вираження вартості, обігу, накопичення, заощадження та збереження нематеріальних благ. [5, с. 624]. Таким чином, стрімкий розвиток цифрових технологій та зміни в регуляторному середовищі спонукають до переосмислення та адаптації термінології, щоб забезпечити максимально точний, узгоджений і системний понятійно-категоріальний апарат, який використовується при регулюванні віртуальних активів.

На рівні Європейського Союзу використовується поняття «криптоактиви», яке фігурує у Регламенті 2023/1114/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів (Markets in Crypto Assets (MiCA)), що набуде чинності 30 червня 2024 року. Затвердження цього Регламенту становить ключовий аспект у формуванні стійкого та безпечного регулятивного середовища для віртуальних активів у Європейському Союзі, стимулюючи інноваційний розвиток у даній галузі. Цей документ встановлює єдині стандарти для цієї новітньої галузі.

На думку, Логойди В.М. поняття «криптоактиви» є більш прийнятним з точки зору політичної коректності для провідних фінансових регуляторів у всьому світі, а не оптимальним чи вдалим [36, с. 40]. Відповідно до MiCA криптоактиви визначаються як саме цифрове вираження вартості або прав, які можна передавати та зберігати в електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології [158].

У Преамбулі Регламенту 2023/1114/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів вказано, що законодавство Європейського Союзу повинно сприяти протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. З цієї причини будь-яке визначення поняття «криптоактиви» повинно відповідати визначенню «віртуальні активи», яке наведено у Рекомендаціях FATF. Таким чином, MiCA фактично встановлює тотожність понять «криптоактиви» та «віртуальні активи» [99]. Встановлення

тотожності між «криптоактивами» та «віртуальними активами» може сприяти гармонізації термінології та встановити спільні стандарти для віртуальних активів у всіх державах-членах ЄС, уникнути плутанини та спростити міжнародне співробітництво та взаємне визнання регулятивних стандартів.

Здійснюючи логіко-семантичний аналіз поняття «криптоактив», необхідно зазначити, що дефініція «крипто» походить від терміну «криптографія» та вказує на використання криптографічних методів для забезпечення безпеки та контролю над активами. Тобто, під криптоактивами варто розуміти такі активи, які захищені за допомогою криптографічних методів.

Кембриджський центр альтернативних фінансів у Звіті «Юридичні та регуляторні міркування щодо цифрових активів» криптоактиви вважає окремою підмножиною цифрових активів завдяки їх виключно віртуальній природі та розуміє їх як блок цифрових даних, який не має офіційного емітента, випускається та передається виключно через відкриті системи за допомогою технологій розподіленого реєстру без наявності дозволу та відіграє незамінну роль у розробці економічних стимулів о розподіленого реєстру або програми таким чином, що відокремлення активу від базової мережі зашкодить системі в цілому, в свою чергу термін «цифровий актив» визначається ширшим, ніж термін «криптоактив», та таким що використовувався протягом тривалого часу для охоплення цифрових об'єктів, таких як об'єкти в грі, а також звичайні «дематеріалізовані» акції компанії, а для опису об'єктів у сучасних системах технологій розподіленого реєстру його почали використовувати нещодавно [125, с. 13].

Схожий підхід відображений у Принципах УНІДРУА щодо цифрових активів та приватного права, де цифровий актив визначається як електронний запис, інформація, що зберігається на електронному носії та яку можна відновити, що може бути об'єктом контролювання; водночас «електронний носій» слід розуміти в широкому значенні, яке включає будь-який тип цифрової технології, наприклад, жорсткі диски з використанням магнітних полів [216].

Вищезазначені Принципи УНІДРУА до видів цифрових активів відносять віртуальні (крипто) активи; у деяких випадках цифрові валюти центральних банків (ЦВЦБ); файл Excel або Word захищений паролем. Більшість регуляторів

наполягає на розумінні цифрових активів як сукупності різноманітних об'єктів, які існують у цифровій або електронній формі. Так, наприклад, Правова комісія Англії та Уельсу у Звіті «Цифрові активи: підсумковий звіт» (*Digital assets: Final report*), зазначає, що термін цифровий актив є надзвичайно широким, він фіксує величезну різноманітність речей, включаючи цифрові файли, цифрові записи, облікові записи електронної пошти, доменні імена, цифрові активи в грі, криптотокени та NFT, а технологія, яка використовується для створення чи демонстрації цих цифрових активів, різна, так само як і характеристики чи особливості цих цифрових активів [141]. Тобто, поняття «цифровий актив» виступає родовим поняттям по відношенню до поняття «віртуальний актив», оскільки охоплює будь-який тип активу, базований на цифровій технології, включно з тими, що існують виключно в електронній формі.

Таким чином, проаналізувавши визначення, які використовуються у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, а також у звітах та актах національних регуляторних органів та міжурядових організацій для позначення «цифрового вираження вартості або прав, що можна передавати та зберігати в електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології», доцільно стверджувати, що найбільш юридично коректним та повним поняттям, яке має виступати у якості правової основи для регулювання відповідних відносин є поняття «віртуальний актив».

З точки зору семантики дане поняття дозволяє уникнути плутанини з традиційними активами, а також активами, які існують у цифровому форматі, надаючи чітке розуміння правового змісту даного явища, та відокремлюючи його з-поміж інших правових категорій.

Варто зазначити, що на терміні «віртуальний актив» також зупинився український законодавець у процесі достатньо тривалого та складного шляху формування та становлення законодавчої бази для регулювання відносин, пов'язаних з віртуальними активами, оскільки застосування альтернативних варіантів поняттю «віртуальні активи» може викликати неправильне тлумачення цього поняття в контексті національного законодавства.

Водночас зміст поняття «віртуальний актив» відповідає сформованому у вітчизняній науково-правовій думці поглядам на природу та характеристики нематеріальних активів, а також на необхідність їх правового регулювання. Запозичення зарубіжних термінів вимагає також перейняття зарубіжного розуміння правових інструментів, які регулюють цей термін, практику його застосування, а також відповідні юридичні концепції, які формують правову доктрину.

Кудь А. А. наголошує на комплексності поняття «віртуальний актив», яке містить технологічну, економіко-правову та інформаційно-прикладну складову. На думку вченого, технологічна складова поняття «віртуальний актив» полягає у технології, на базі якої створюється віртуальний актив, а саме технологія розподіленого реєстру; економічна складова виявляється у можливості фінансового та управлінського обліку віртуальних активів; правова складова віртуальних активів зводиться до об'єктної та суб'єктної складової їх правової природи; інформаційно-прикладна складова ґрунтується на таких властивостях управління одиницями обліку токєну розподіленого реєстру, як їх подільність або неподільність [33].

Варто погодитися з автором у контексті комплексності поняття «віртуальний актив», що призводить до необхідності надавати визначення цього поняття, яке б забезпечувало чітке розуміння його правових, економічних та технологічних аспектів. Це має включати аналіз як теоретичних, так і практичних вимірів віртуальних активів. Визначення повинно охоплювати спектр можливостей використання віртуальних активів, їхній правовий статус, а також особливості цифрової власності. Такий підхід допоможе у формуванні уніфікованої правової бази для регулювання і захисту інтересів усіх суб'єктів відносин, пов'язаних з обігом віртуальних активів.

Основою нормативно-правового регулювання правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, є закріплення визначення поняття «віртуальні активи» на законодавчому рівні. Так, українське законодавство містить два закони, у яких розкривається визначення поняття «віртуальні активи», а саме:

1) Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», який визначає віртуальний актив як цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [60] (дане визначення повністю відповідає визначенню, яке викладено у Рекомендаціях FATF);

2) Закон України «Про віртуальні активи», відповідно до якого віртуальний актив є нематеріальним благом, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [58].

Аналізуючи наведені визначення віртуальних активів, варто зазначити, що низка положень вищезазначених законодавчих актів, а саме тих, що визначають основні поняття, а також встановлюють статус віртуальних активів у системі об'єктів цивільних прав, мають значні недоліки з погляду дотримання принципу правової визначеності, який передбачає передусім чіткість та однозначність викладення правових норм, їх узгодженість з приписами інших законодавчих актів.

Таким чином, визначення віртуальних активів викладене у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» містить лише технологічний опис даного поняття, не враховуючи при цьому його правову складову, що може ускладнювати застосування такого законодавства у практиці.

Кожне законодавче визначення повинно мати міцне теоретико-правове підґрунтя, зважаючи на це, визначення віртуальних активів потребує повного комплексного відображення на законодавчому рівні. Водночас, визначення віртуального активу в якості нематеріального блага, як пропонується Законом України «Про віртуальні активи», призводить до виникнення колізії в законодавстві, оскільки автори закону визнають віртуальні активи об'єктом права власності.

Як слушно зазначає Ісаєв А. М., це перший випадок визнання права власності на нематеріальне благо в українському законодавстві, що спричиняє виникнення суперечностей між ст. 6 під назвою «Право власності на віртуальний актив, правочини з віртуальними активами» Закону України «Про віртуальні активи», ч. 1 ст. 316 ЦК України «Поняття права власності» та ч. 1 ст. 190 ЦК України «Майно» [27, с. 161].

Так, ч. 1 ст. 316 ЦК України передбачає, що правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Відповідно до ч. 1 ст. 190 ЦК України, майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Таке формулювання виключає можливість віднесення віртуальних активів до категорії «майно», оскільки вони визначаються нематеріальним благом серед об'єктів цивільних прав.

Погоджуючись з думкою Кучерявенка М. П., наявність двох неузгоджених між собою понять в межах законодавства зумовлює проблему фактичної дуальності визначень поняття «віртуальні активи», що викликана тим, що Закон України «Про віртуальні активи» ще не набрав чинності, а Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» не був приведений у відповідність із вищезазначеним законом [109, с. 54].

Проте, зважаючи на динамічний характер розвитку регулювання обігу віртуальних активів, положення які були актуальними на момент розроблення вищезазначених законів стали застарілими у світлі глобальних змін, які відбулися в Україні.

23 червня 2022 року Європейська рада офіційно надала Україні статус кандидата на членство в Європейському Союзі [87].

Враховуючи євроінтеграційний вибір України та прийняття Регламенту 2023/1114/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів, що незабаром стане обов'язковим до впровадження для усіх держав-членів Європейського Союзу, яким передбачено регулювання віртуальних

активів у Європейському Союзі, виникла необхідність імплементації європейських правил в українське законодавство.

Так, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку розробила Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні № 10225 від 07.11.2023 (далі - Проект Закону № 10225), який сприятиме наближенню до правил регулювання криптоактивів MiCA.

Відповідно до цього Проекту, віртуальний актив визначається як цифрова річ, що може передаватися та зберігатися в електронному вигляді з використанням технології розподіленого реєстру або іншої подібної технології [58].

В свою чергу Міністерство цифрової трансформації, яке було долучене до розроблення прийнятого Закону України «Про віртуальні активи», внесли до Верховної Ради України альтернативний Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні № 10225-1 від 17.11.2023 (далі - Проект Закону № 10225-1). Згідно з Проектом Закону № 10225-1, під віртуальним активом розуміється різновид цифрової речі, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [58].

На підставі аналізу запропонованих дефініцій можна констатувати, що відбувся чіткий перехід законодавчого концептуального розуміння віртуальних активів від категорії «нематеріальне благо» до категорії «цифрова річ». Даний перехід зумовлений необхідністю розширення переліку об'єктів цивільних прав, враховуючи розвиток цивільного обігу та появу нових об'єктів, які не були відомі на час створення ЦК України, таких як об'єкти прав, що створюються та знаходяться у мережі «Інтернет»; криптовалюта і т.д. [32, с. 10].

Для окреслення тих об'єктів цивільних прав, які є нематеріальними благами, існуючими винятково у цифровій формі та призначеними для задоволення різноманітних інтересів учасників правовідносин у законодавство введено поняття «цифрова річ» та викладено ст. 177 ЦК України «Види об'єктів цивільних прав» у такій редакції:

1. Об'єктами цивільних прав є речі, гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага.

2. Об'єкти цивільних прав можуть існувати у матеріальному світі та/або цифровому середовищі, що обумовлює форму об'єктів, особливості набуття, здійснення та припинення цивільних прав і обов'язків щодо них.

Відповідно до ст. 179-1 ЦК України «Поняття цифрової речі»:

1. Цифровою річчю є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність.

Цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті.

2. Особливості правового режиму цифрових речей визначаються законом. До цифрових речей застосовуються положення цього Кодексу про речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не впливає із сутності цифрової речі.

Таким чином, узагальнюючи основні ознаки віртуальних активів як різновиду цифрової речі, можна виокремити такі:

- 1) віртуальні активи є об'єктами цивільних прав;
- 2) віртуальні активи є благом;
- 3) віртуальні активи створюються та існують виключно у цифровому середовищі;
- 4) віртуальні активи мають майнову цінність;
- 5) на віртуальні активи поширюється правовий режим речей з урахуванням їх особливостей.

В умовах цифровізації суспільства розширення кола об'єктів цивільних прав, незважаючи на відкритість їх переліку, шляхом включення категорії «цифрова річ» є цілком закономірним законодавчим рішенням. Це зумовлено тим, що цифрові об'єкти, такі як віртуальні активи, а також інші дані та ресурси, що існують виключно у цифровому середовищі, виконують функції специфічних об'єктів правовідносин.

Таке нормативне визнання необхідно для чіткого регулювання прав та обов'язків стосовно цих нових категорій, що забезпечує захист прав суб'єктів

відповідних правовідносин, а також сприяє правовій визначеності у вирішенні можливих спорів. Вищезазначена позиція обумовлена тим, що в цьому випадку не потребуються докорінні зміни в існуючому законодавстві, а, навпаки, можливе впровадження таких регулятивних заходів може відбуватися шляхом адаптації та доповнення існуючих нормативних актів.

Це дозволяє зберегти стабільність правової системи, уникнути правового вакууму та забезпечити поступове, але ефективне введення нових правил, що відповідають сучасним вимогам державно-правового регулювання та технологічному розвитку. Звісно, визначення віртуальних активів у якості цифрової річчї має ряд недоліків, з огляду на те, що віртуальні активи не належать до матеріального світу, а отже, не можуть вважатися річчю. Проте, враховуючи стрімкий розвиток технологій та поширення використання цифрових об'єктів у суспільстві, таке розширення є ключовим елементом адаптації правової системи до сучасних викликів цифрової ери.

На думку Некіт К. Г., віртуальні активи та криптовалюта як така за своїми ознаками та характеристиками схожа на річ, предмет матеріального світу, з тією відмінністю, що існує у цифровому просторі та не має матеріальної форми, однак враховуючи її властивості, економічну цінність та світові підходи до визнання її в якості цифрового вираження вартості, видається доцільним визнати віртуальні активи цифровою річчю. Вчена приходить до висновку, що віртуальні активи є різновидом майна, а вітчизняна концепція права власності дозволяє використання правової фікції у випадку, якщо об'єктами права власності визнаються блага, що не мають матеріальної форми [45, с. 55].

Загалом погоджуючись із вищенаведеним твердженням, варто зазначити, що категорія «майно» є такою, що перебуває у процесі постійного розвитку, зміст якої все більше тяжіє до широкого підходу її розуміння. Під широким усвідомленням категорії «майно» мається на увазі тлумачення її змісту не в межах концепції ототожнення майна виключно з матеріальними речами, а включаючи до його складу і нематеріальні компоненти. Це насамперед обумовлено постійною еволюцією та ускладненням економічних відносин та відкриттям нових об'єктів внаслідок наукових та технічних досягнень.

Схожого підходу дотримується Правова комісія Англії та Уельсу, створена Парламентом Британії з метою контролювання та реформування британського законодавства. Так, у своєму Звіті «Цифрові активи: підсумковий звіт» від 27 червня 2023 року Правова комісія зазначає, що законодавство Англії та Уельсу виявилось достатньо стійким і гнучким, щоб визнати деякі цифрові активи такими, що можуть бути речами, до яких можуть застосовуватися право особистої власності, навіть якщо вони не вписуються в традиційне розуміння категорії «особиста власність», вводячи третю категорію речей «цифрові речі» та наводить такі аргументи:

1) трактування певних цифрових активів (включно з віртуальними активами) як цифрових речей, до яких може застосовуватися право приватної власності, є практичним і ефективним засобом задоволення законних очікувань сторін, які взаємодіють з такими цифровими активами;

2) цей висновок узгоджується із існуючою позицією загального права та іншим міжнародними прецедентним правом та ініціативами щодо реформування законодавства, які вже розглядають певні цифрові активи (зокрема віртуальні активи) як речі, до яких може застосовуватися право приватної власності;

3) цей висновок відображає фактичну реальність функціонування певної технології, оскільки цифрові активи (зокрема віртуальні активи) відтворюють деякі особливості відносин власності між особою та об'єктом. Таким чином, цифрові речі, визнані законом як такі, до яких може застосовуватися право приватної власності, матимуть деякі функціональні якості об'єкта прав особистої власності, підкріплені юридичним визнанням;

4) законодавство про особисту власність ідеально підходить для таких речей/активів, і існує високий ступінь юридичної визначеності щодо того, як принципи права про приватну власність повинні застосовуватися до таких цифрових речей;

5) ідея про те, що деякі цифрові активи, такі як віртуальні активи, можуть бути об'єктом/реччю, до яких може застосовуватися право приватної власності, обговорювалася та деталізовано розглядалася протягом багатьох років і вже широко поширена на юридичному та науковому рівні [141].

Після оприлюднення вищезазначеного Звіту Правова комісія Англії та Уельсу опублікувала законопроект, в межах якого визначається, що незважаючи на те, що цифрові активи не входять ні в одну з традиційно визнаних категорій речей (принаймні у вузькому сенсі), найкращим варіантом буде вважати деякі цифрові активи, такі як віртуальні активи, річчю, до якої може застосовуватися право приватної власності, незалежно від того, чи пов'язана вона також з іншою річчю.

Даний законопроект пропонує доповнити законодавство про цифрові активи таким положенням: «Річ (у тому числі цифрова за своєю природою) може бути об'єктом права особистої власності, навіть якщо вона не є річчю у володінні, або річчю у дії» [140]. Тобто, у цифровому суспільстві помітна тенденція до активного формування цифрового правового середовища у віртуальній формі, яке відображає потреби матеріального світу, враховуючи специфіку цифрового середовища, що відображає динамічний розвиток технологій та зміну традиційних концепцій, які були сформовані у часи, коли правовій науці ще не була відома можливість існування віртуальних світів.

Українським законодавцем зроблено чимало спроб надати різне нормативно-правове визначення віртуальним активам, залежно від особливостей їх правової природи. Однак, ці спроби поки що не можна вважати успішними, оскільки усі визначення запропоновані Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», Законом України «Про віртуальні активи», Проектом Закону № 10225 та Проектом Закону № 10225-1 потребують ретельного перегляду та переосмислення у контексті необхідності комплексного визначення віртуальних активів, яке б відображало як юридичні так і технологічні характеристики та відрізняло би саме ці об'єкти від усіх інших.

З огляду на вищезазначене з урахуванням усіх особливостей віртуальних активів найбільш коректним видається визначення віртуальних активів на законодавчому рівні таким чином: «Віртуальний актив – це цифрова річ, яка є цифровим вираженням вартості або прав, що можна передавати та зберігати в

електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології».

Належне державно-правове регулювання обігу віртуальних активів вимагає встановлення їх єдиної класифікації, яка допомагає установити, які правові стандарти та вимоги застосовуються до різних типів віртуальних активів. Чітка класифікація допомагає регуляторам уникнути правової невизначеності та створити необхідні умови для боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та іншими видами фінансових злочинів, а також створити ефективний механізм оподаткування операцій з віртуальними активами, які в залежності від виду можуть мати різний податковий режим.

Одна із найбільш відомих класифікацій віртуальних активів за критерієм основної економічної функції та призначення віртуального активу була розроблена швейцарським органом нагляду за фінансовими ринками FINMA (*Swiss Financial Market Supervisory Authority*) та опублікована у Рекомендаціях для запитів щодо нормативної бази для первинних пропозицій монет (ICO), відповідно до яких віртуальні активи поділяються на три типи, але також можливі гібридні форми:

1) платіжні токени (*payment tokens*), (синонім криптовалюти) - токени, які призначені для використання зараз чи в майбутньому як платіжний засіб для придбання товарів чи послуг або як засіб переказу грошей чи вартості (FINMA не розглядає платіжні токени як цінні папери);

2) сервісні токени (*utility tokens*) - токени, які призначені для цифрового доступу до програми чи служби за допомогою інфраструктури на основі блокчейну (якщо сервісний токен додатково або лише має інвестиційну мету на момент випуску, FINMA розглядатиме такі токени як цінні папери);

3) токени активів (*asset tokens*) - токени, які представляють такі активи, як боргова або власна вимога до емітента; за своєю економічною функцією ці токени аналогічні акціям, облігаціям або деривативам (токен активу також кваліфікується як цінний папір, якщо він представляє собою похідний інструмент (тобто вартість наданої вимоги залежить від базового активу), а токен є стандартизованим і придатним для масової стандартизованої торгівлі) [214].

Найбільш актуальною є класифікація віртуальних активів, розміщена у Регламенті 2023/1114/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів, відповідно до якої віртуальні активи поділяються на три типи:

1) токен, пов'язаний з активом (*asset-referenced token*) - тип криптоактиву, який має на меті підтримувати стабільну вартість, посилаючись на вартість кількох фіатних валют, які є законним платіжним засобом, одного чи кількох товарів, одного чи кількох криптоактивів, або комбінації вказаних активів (стабілізуючи свою вартість, ці токени часто націлені на те, щоб їх власники використовували їх як засіб платежу для купівлі товарів і послуг і як засіб збереження вартості, і, таким чином, становлять підвищені ризики з точки зору захисту споживачів і цілісності ринку порівняно з іншими криптоактивами);

2) токен електронних грошей (*electronic money token або e-money token*) - тип криптоактиву, основне призначення якого полягає у використанні як засобу обміну та який має на меті підтримувати стабільну вартість, посилаючись на вартість фіатної валюти, яка є законним платіжним засобом (функція таких криптоактивів дуже схожа на функцію електронних грошей, оскільки і електронні гроші, і такі криптоактиви є електронними сурогатами монет і банкнот і використовуються для здійснення платежів). Однак, незважаючи на схожість, електронні гроші та криптоактиви, що відносяться до єдиної фіатної валюти, відрізняються в деяких важливих аспектах: власники електронних грошей мають договірне право викупити свої електронні гроші в будь-який момент за законну фіатну валюту, в свою чергу деякі криптоактиви, що посилаються на одну фіатну валюту [143], яка є законним платіжним засобом, не надають своїм власникам такої претензії до емітентів таких активів;

3) сервісний токен (*utility token*) - тип криптоактиву, який призначений для надання цифрового доступу до товару чи послуги, доступної для технології розподіленого реєстру, і приймається лише емітентом цього токена (такі токени мають нефінансові цілі, пов'язані з роботою цифрової платформи та цифрових послуг) [158].

Державною службою фінансового моніторингу України було розроблено «Довідник видів активів» згідно наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження порядку обміну інформацією з питань фінансового моніторингу» від 04.06.2021 № 322 [63], який набуде чинності у перший понеділок четвертого місяця після припинення чи скасування воєнного стану.

Вищезазначений Довідник в межах визначення видів активів також розкриває види віртуальних активів, які поділяються на: віртуальні криптовалюти; Equity токени; Utility токени; Asset-backed токени; Кредитні токени; Інші токен-активи; Інші віртуальні активи [18]. Проте, дана класифікація не розкриває визначення видів віртуальних активів та критерій їх розмежування.

Закон України «Про віртуальні активи» поділяє віртуальні активи за критерієм забезпечення віртуального активу, під яким розуміється посвідчення віртуальним активом майнових прав, зокрема прав вимоги на інші об'єкти цивільних прав на два види:

- 1) незабезпечені віртуальні активи, які не посвідчують жодних майнових або немайнових прав;
- 2) забезпечені віртуальні активи, які посвідчують майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав.

Проте, з урахуванням євроінтеграційних намірів України та динамічного розвитку галузі віртуальних активів, вищезазначена класифікація втратила свою актуальність. З огляду на це в основу розроблення законопроектів у сфері регулювання віртуальних активів була покладена класифікація, запропонована Регламентом 2023/1114/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів. Так, Проект Закону № 10225 поділяє віртуальні активи на:

- 1) токени електронних грошей (токен е-грошей, *e-money tokens EMT*) - це різновид віртуального активу, що має на меті підтримання своєї стабільної вартості шляхом прив'язки до вартості виключно однієї офіційної валюти;
- 2) токени з прив'язкою до активів (*asset-referenced token або ART*) - це віртуальний актив, що не є токеном електронних грошей та має на меті підтримання своєї стабільної вартості шляхом прив'язки до вартості будь-якого

іншого об'єкта цивільних прав або права на інший об'єкт цивільних прав чи їхнього поєднання, включаючи поєднання з однією чи декількома офіційними валютами чи поєднання декількох офіційних валют;

3) токени, які визначені індивідуальними ознаками (*non-fungible tokens, NFT*) - це віртуальні активи, що є неподільними, визначені індивідуальними ознакам у вигляді унікального, незамінного цифрового контенту, що можуть передаватися та зберігатися з використанням технології розподіленого реєстру або іншої подібної технології та які можуть містити цифрове відображення об'єктів інтелектуальної власності або посилання на нього;

4) віртуальні активи, які не є токенами з прив'язкою до активів та токенами електронних грошей (зокрема, сервісні токени (*asset-referenced utility tokens*) - віртуальний актив, що призначений виключно для надання права вимагати передачі майна або надання послуги, що постачається емітентом такого токена, відповідно до умов емісії такого токена) [18].

Водночас Проектом Закону № 10225-1 передбачена дещо інша класифікація, а саме віртуальні активи поділяються на:

1) токени електронних грошей - віртуальні активи, вартість яких пов'язана з вартістю української гривні;

2) токени, пов'язані з активами - віртуальні активи, вартість яких пов'язана з вартістю будь-яких активів, або груп активів незалежно від їх кількості та виду та у будь-яких комбінаціях (окрім української гривні та будь-яких інших віртуальних активів);

3) службові токени - віртуальні активи, вартість яких пов'язана з вартістю будь-яких активів, що не є віртуальними активами, або груп активів незалежно від їх кількості та виду та у будь-яких комбінаціях (окрім української гривні) та які є зобов'язанням емітента фактично передати відповідні базові активи володільцю цих токенів на попередньо визначених умовах.

4) некласифіковані віртуальні активи будь-які віртуальні активи, які не є токенами електронних грошей, токенами, пов'язаними з активами та службовими токенами в розумінні цього Закону [18].

Варто зазначити, що такий поділ віртуальних активів викликає певні зауваження. Так, з визначень поданих вище залишається незрозумілим співвідношення токенів, пов'язаних з активами та службових токенів, оскільки, зважаючи на визначення, надані Проектом Закону № 10225-1, видається, що токени, пов'язані з активами, охоплюють своїм змістом службові токени. В свою чергу така класифікація лише частково відповідає стандартам, опублікованим у Регламенті 2023/1114/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів, що не буде сприяти формуванню в Україні прогресивної та ефективної моделі регулювання обігу віртуальних активів.

Варто вказати, що у спеціальній літературі обґрунтовуються різні підходи до класифікації віртуальних активів. Зокрема вказується, що «для класифікації віртуальних активів на сучасному етапі при удосконаленні правового регулювання відносин у сфері їх обороту, доречно використовувати іншу класифікаційну ознаку – характер випуску таких активів (централізований чи децентралізований), тобто, наявність чи відсутність емітента» [79].

На наш погляд, найбільш обґрунтованою та оптимальною є класифікація запропонована Науково-дослідним центром економіко-правових рішень у сфері застосування технологій розподіленого реєстру (НДЦ блокчейн-рішень), де «в основі побудови багаторівневої класифікації віртуальних активів як інструментів для реалізації способів фінансового й управлінського обліку майна знаходиться принцип комплексності природи віртуального активу» [30]. Саме цей принцип спрямовано на відображення комплексної природи віртуальних активів:

1) технологічної, що дозволить виокремити два види віртуальних активів : розподіленого та нерозподіленого реєстру;

2) економіко-правової, що дозволить виділити з віртуального активу розподіленого реєстру токенований актив та криптоактив;

3) інформаційно-прикладної природи, що дасть підстави у межах цього рівня виокремити цифровий актив децентралізованої інформаційної платформи, моноактив системи обліку токенів розподіленого реєстру, поліактив системи обліку токенів розподіленого реєстру [30].

ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ

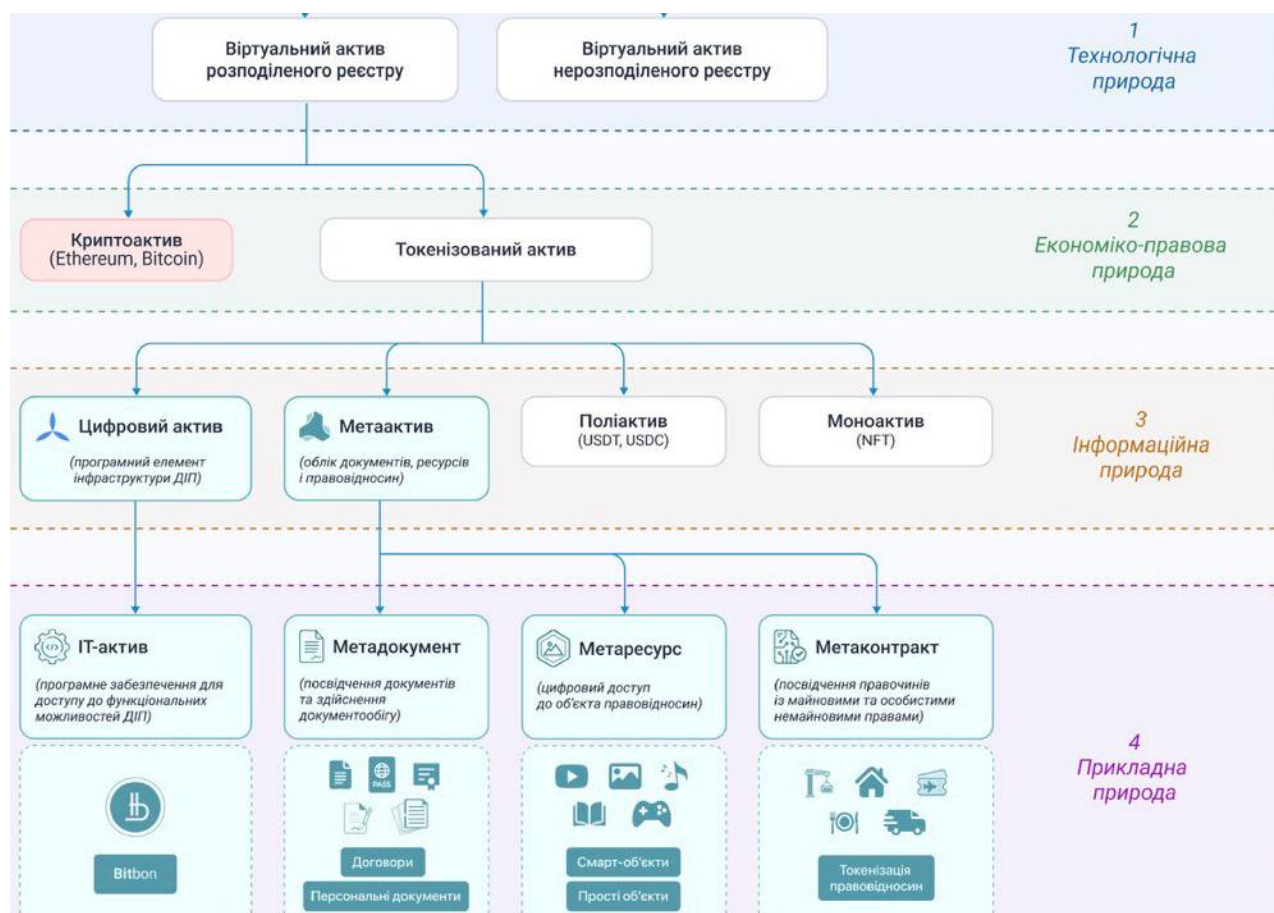

Рис. 1 Графічне відображення класифікації віртуальних активів на основі комплексності їх природи [30].

Саме такий підхід має бути покладено в основу проєктного законодавства, що буде сприяти формуванню в Україні прогресивної та ефективної моделі регулювання обігу віртуальних активів.

1.2. Поняття правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів

Динамічний науково-технічний прогрес та застосування інноваційних технологій у різноманітних сферах діяльності призвели до глобальних правових та економічних змін у суспільстві. Зокрема, широке впровадження цифрових технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект, та Інтернет речей, кардинально змінило традиційні підходи в правовій сфері, економіці, освіті, медицині та

державному управлінні, стимулюючи створення нових форм та способів взаємодії людей. В свою чергу це вплинуло і на велику кількість суспільно-економічних відносин, формуючи основу для виникнення правовідносин нового та особливого виду взаємопов'язаних інститутів економіки, фінансів та права.

Соціально-економічний та технологічний розвиток суспільства спричинив виникнення принципово нових явищ, які вимагають глибокого аналізу та систематичного вивчення, одним із яких є віртуальні активи. Поява віртуальних активів віддзеркалює поточний етап розвитку суспільних відносин, що вимагає розроблення відповідної нормативної бази з метою належного державно-правового врегулювання нового виду відносин, а саме відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів.

Суспільні відносини трансформуються у правовідносини після етапу нормативно-правового закріплення, наповнюючись юридичним змістом. Поняття правових відносин є фундаментальним для юридичної науки, воно використовується як основа та об'єднує ключові принципи, які визначають право в контексті його практичного застосування та розвитку. Правовідносини - це врегульовані нормами права і забезпечувані державою вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між суб'єктами - правомочними (носіями суб'єктивних прав) і зобов'язаними (носіями обов'язків) [80]. Такі відносини є основою для правової системи, оскільки визначають механізми взаємодії між фізичними особами, юридичними особами та державою, встановлюючи порядок здійснення прав і виконання обов'язків. У контексті розвитку нових соціально-економічних відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, правовідносини відіграють ключову роль у формуванні правового поля, що відповідає сучасним викликам та тенденціям, забезпечуючи стабільність та передбачуваність державно-правового регулювання.

На сьогодні існують певні труднощі у визначенні поняття правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів. Це викликано тим, що питання правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, ґрунтовно не розглядалось сучасними науковцями. У контексті визначення поняття

правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, доцільно проаналізувати існуючі визначення криптовалютних правовідносин, оскільки криптовалюта є одним із різновидів віртуальних активів.

Зокрема, окремі автори визначають криптовалютні правовідносини як суспільні відносини між внутрішніми і зовнішніми суб'єктами, врегульовані фінансово-правовими нормами, що формуються в процесі виконання дій з криптовалютами та контролем за їх рухом [90]. Однак, запропонована дослідницею дефініція потребує певних уточнень у частині визначення суб'єктів таких відносин, оскільки термін «внутрішні і зовнішні суб'єкти» не є достатньо зрозумілим та юридично визначеним. Також дослідниця розглядає криптовалютні відносини як різновид фінансових правовідносин, що є занадто вузьким розумінням таких правовідносин, адже ці відносини можуть бути врегульовані нормами й інших галузей права, такими як цивільне, адміністративне, кримінальне, податкове право тощо.

На думку автора, найбільш влучним та точним було би наступне визначення поняття правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів: «Правовідносини, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів – це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають між суб'єктами в процесі володіння, використання, передачі, обміну та інших дій, пов'язаних із віртуальними активами, та забезпечуються державою або іншими уповноваженими інституціями для захисту прав і виконання обов'язків учасників цих відносин» [80].

Правовідносинам, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, притаманні загальні ознаки правовідносин. Однак, ці правовідносини мають характерні особливості порівняно з традиційними правовідносинами, які вирізняють їх серед інших, а саме:

1. Технологічна основа. Правовідносини у цій сфері базуються на використанні сучасних цифрових технологій, таких як блокчейн, криптографія та інших технологіях децентралізованих реєстрів, які забезпечують функціонування віртуальних активів, що дозволяє створювати розподілені бази даних, де всі

транзакції записуються у вигляді незмінних блоків, що забезпечує високу прозорість і незмінність записів.

2. Економічний зміст. Ці правовідносини мають економічний зміст, оскільки обіг віртуальних активів пов'язаний з фінансовими операціями, інвестиціями, торгівлею та іншими видами економічної діяльності, що спрямовані на отримання вигоди. Фінансові операції з віртуальними активами включають широкий спектр дій, таких як перекази, конвертація у фіатні валюти, накопичення, інвестиції та інші форми фінансових послуг.

3. Екстериторіальний характер. Обіг віртуальних активів часто має транснаціональний характер, що призводить до створення міжнародних правовідносин. Це означає, що операції з віртуальними активами можуть здійснюватися між суб'єктами, які знаходяться в різних країнах, що ускладнює їх регулювання виключно національними правовими нормами.

4. Прозорість. Використання технології блокчейн забезпечує високий рівень прозорості операцій з віртуальними активами, оскільки всі транзакції зберігаються у відкритому реєстрі. Усі учасники правовідносин мають доступ до інформації про транзакції та стан віртуальних активів, що означає, що кожна операція з віртуальними активами може бути перевірена і відстежена будь-яким учасником мережі.

5. Анонімність та конфіденційність. Незважаючи на прозорість операцій, учасники правовідносин можуть зберігати анонімність, що забезпечує високий рівень конфіденційності.

6. Динамічність. Сфера віртуальних активів є достатньо новою та динамічною, що вимагає постійного оновлення та адаптації правових норм до швидких технологічних змін та нових викликів. З'являються нові види віртуальних активів, що створює нові види правовідносин, які потребують регулювання і правового визначення.

Сукупність усіх цих особливостей вказує на складність державно-правового регулювання відносин, пов'язаних з обігом віртуальних активів. Зокрема, екстериторіальний характер ускладнює застосування національного законодавства, оскільки відносини можуть виникати між суб'єктами, які

знаходяться в різних країнах, що в свою чергу вимагає координації та гармонізації правових норм на міжнародному рівні, щоб забезпечити єдині стандарти і підходи до регулювання.

Потенційна анонімність учасників таких відносин також створює правові виклики. Анонімність ускладнює ідентифікацію суб'єктів правовідносин, що може призводити до зловживань, таких як відмивання грошей або фінансування тероризму. Це потребує впровадження ефективних механізмів ідентифікації та верифікації користувачів, а також розробки спеціальних нормативних актів, спрямованих на запобігання незаконній діяльності. Динамічний розвиток технологій, на яких базуються віртуальні активи, вимагає від законодавців постійного оновлення та адаптації правових норм до нових реалій. Інновації у сфері блокчейну, смарт-контрактів, децентралізованих фінансів та інших технологій створюють нові види правовідносин, які потребують належного правового регулювання. Це означає, що законодавча база, яка регулює відносини у цій сфері, повинна бути гнучкою і здатною швидко реагувати на зміни в технологічному середовищі [89].

Загалом, складність правового регулювання відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, обумовлюється необхідністю врахування багатьох факторів. З огляду на це створення ефективної законодавчої бази є принципово важливим для забезпечення стабільного і прозорого регулювання обігу віртуальних активів.

Правовідносини, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, як і будь-які інші правовідносини, складаються з трьох основних елементів: суб'єкта, об'єкта та змісту правовідносин. Правові проблеми, пов'язані з забезпеченням достатньої юридичної визначеності, вирішуються шляхом визначення суб'єкт-об'єктного складу правовідносин у сфері обігу віртуальних активів [34]. Це дозволяє створити правові механізми, які враховують специфіку віртуальних активів та забезпечують захист інтересів усіх учасників цих правовідносин.

Суб'єкти правовідносин – це учасники правових відносин, які виступають носіями взаємних суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [84]. Скаун О. Ф. під суб'єктами (учасниками) правовідносин розуміє індивідуальних або

колективних суб'єктів, які на підставі правових норм використовують свою правосуб'єктність у конкретних правовідносинах, тобто реалізують суб'єктивні права та юридичні обов'язки, повноваження та юридичну відповідальність [80, с. 401].

Суб'єктами правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, є фізичні та юридичні особи, державні органи та міжнародні організації, які наділені певними правами та обов'язками, що визначаються національними та міжнародними правовими нормами. Взаємодія між ними формується на основі законодавства, договорів та інших нормативних актів, що визначають умови і правила здійснення обігу віртуальних активів.

Об'єктом правовідносин є матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Матеріальні блага в свою чергу поділяються на: 1) предмети природи в їх природженому стані (земля, надра і т. д.); 2) штучно створені предмети в процесі трудової діяльності (засоби виробництва, майно); 3) цінності (гроші, акції, векселі) [80, с. 407].

Об'єктом правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, виступають відповідно віртуальні активи різних видів, які за аналогією можна віднести до такого різновиду матеріальних благ як цінності.

М. П. Кучерявенко при дослідженні віртуальної валюти як об'єкту відносин наголошує на необхідності визначення об'єкта регулювання як об'єктивованої мети, який формує поведінку суб'єктів правовідносин, що передбачає виокремлення сукупності предметів, навколо обігу яких і формується поведінка учасників, так і безпосередньо цієї поведінки. В якості приклада науковець наводить Закон Мальти «Virtual Financial Assets Act», який передбачає поєднання двох підходів при визначенні об'єкту відносин регулювання обігу віртуальних валют, а саме виділення різних предметів, щодо яких і формуються відносини регулювання (віртуальні токени або утилітарні токени, віртуальні фінансові активи, електронні грошові кошти та фінансові інструменти), а також виокремлення в якості об'єкта регулювання поведінку учасників відносин

(отримання і передачу розпоряджень, виконання розпоряджень від імені інших осіб, здійснення операцій за рахунком, управління портфелем, надання послуг номінального тримача акцій, розміщення віртуальних фінансових активів та інші дії) [35, с. 184]. Враховуючи вищезазначене, об'єкт правовідносин у сфері обігу віртуальних активів є ключовим елементом, навколо якого формуються усі взаємодії між суб'єктами таких правовідносин.

Віртуальним активам притаманні унікальні характеристики, які відрізняють їх від традиційних об'єктів правовідносин, що підкреслює необхідність спеціального державно-правового регулювання та розроблення відповідних норм і стандартів для забезпечення правової визначеності та безпеки в цій сфері.

Зміст правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, визначається суб'єктивними правами та юридичними обов'язками суб'єктів щодо об'єкта правовідносин. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки встановлюються відповідними правовими нормами та забезпечуються державою. Така структура відображає комплексний характер правовідносин у сфері віртуальних активів, враховуючи як взаємодію між учасниками, так і положення та норми, що регулюють ці відносини.

Правовідносини, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, можна класифікувати за функціональним призначенням. Таким чином, вони поділяються на регулятивні та охоронні. Регулятивні правовідносини формуються на основі юридичних дозволів і проявляються в правомірних діях суб'єктів, забезпечуючи регулювання відповідних суспільних відносин, охоронні правовідносини в свою чергу виникають на основі юридичних заборон і є наслідком вчинення суб'єктами правопорушень [23, с. 337,].

Регулятивні правовідносини виникають у процесі встановлення правових норм, що регулюють обіг віртуальних активів, включаючи правила торгівлі, обміну, зберігання та використання віртуальних активів. Прикладом регулятивних правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, може бути звернення криптовалютної біржі (платформи, яка надає послуги з обміну віртуальних активів) до державного регулятора (державного органу, відповідального за регулювання та нагляд за обігом віртуальних активів) з метою

отримання ліцензії на здійснення діяльності, пов'язаної з обігом віртуальних активів.

Охоронні правовідносини є правовідносинами, що забезпечують захист прав власників віртуальних активів, включаючи відшкодування збитків у разі шахрайства, кіберзлочинів або інших порушень, а також включають правовідносини, що виникають у випадку порушення правових норм, пов'язаних з обігом віртуальних активів, таких як застосування санкцій або притягнення до відповідальності за незаконні дії. Прикладом таких правовідносин можуть бути правовідносини, що виникають між фізичною особою та криптовалютною біржею, а також державним регулятором у випадку порушення встановлених вимог щодо безпеки обігу віртуальних активів, сюди також можна віднести правовідносини, які виникають у зв'язку із застосуванням заходів відповідальності за вчинення правопорушень у сфері обігу віртуальних активів.

Правовідносини, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, є частиною більш загальної категорії правовідносин, пов'язаних з використанням технології блокчейн. Відповідно до Великої української юридичної енциклопедії, блокчейн (від англ. *blockchain* або *block chain* - «ланцюжок блоків») - побудований за чітко визначеними правилами, такий, що послідовно формується, безперервний ланцюг блоків, у рамках яких набуває своєї фіксації конкретна інформація, який являє собою багаторівневу та багатофункціональну технологію інформаційного характеру, яка має своїм призначенням забезпечити зберігання, облік і передачу інформації.

Технологія блокчейн являє собою різновид розподіленого реєстру, який для досягнення консенсусу між вузлами застосовує послідовність блоків, особливість яких полягає у тому, що вони: 1) структуровані у чітко визначеній хронологічній послідовності; 2) об'єднані між собою; 3) захищені криптографічними методами [9, с. 42, 43]. Особливістю технології блокчейн, так само як і технології розподіленого реєстру, є децентралізованість, тобто відсутність єдиного центру, який би акумулював та зберігав інформацію.

На сьогодні у світі запроваджуються підходи до нормативно-правового закріплення певних аспектів технології блокчейн, внаслідок чого виникають

правовідносини, пов'язані з функціонуванням технології блокчейн. Українським законодавцем також було здійснено декілька спроб нормативно-правового врегулювання блокчейну. Так, Проект Закону «Про обіг криптовалюти в Україні» № 7183 від 06.10.2017 надавав наступне визначення: система блокчейн - децентралізований публічний реєстр усіх проведених криптовалютних транзакцій, які були проведені суб'єктом криптовалютних операцій [9].

Відповідно до Проекту Закону України «Про розвиток цифрової економіки» від 15.01.2018 № 7485, реєстр блоків транзакцій (блокчейн) - побудована на основі заданих алгоритмів в розподіленій децентралізованій інформаційній системі, що використовує криптографічні методи захисту інформації, послідовність блоків з інформацією про досконаліх в такій системі операціях. В свою чергу Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» від 27.09.2018 № 9083-1 визначає блокчейн як технологію досягнення консенсуса відносно стану розподіленої бази даних у визначений момент часу в умовах взаємної недовіри сторін або сам розподілений реєстр транзакцій (дій) в системі. Однак, усі вищезазначені законопроекти не були ухвалені.

Наразі на розгляді Верховної Ради України перебуває Проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» №10225-1 від 17.11.2023. Цей законопроект містить визначення технології розподіленого реєстру, під якою розуміється технологія, що забезпечує функціонування та використання розподіленого реєстру. Однак варто зазначити, що дане визначення є недостатньо деталізованим і не розкриває повною мірою сутність та правовий статус цього поняття.

Визначення залишає відкритими питання щодо конкретних технічних аспектів, принципів роботи та юридичних наслідків використання технології розподіленого реєстру, що може створити правову невизначеність у процесі її практичного застосування. Важливо, щоб такі ключові терміни були чітко окреслені для забезпечення правової визначеності та передбачуваності у регулюванні обігу віртуальних активів в Україні.

Технологія блокчейн може використовуватися у різноманітних галузях для досягнення різних цілей. Провідні експерти наголошують, що впроваджувати блокчейн-технології необхідно у такі галузі, де це буде найбільш ефективно [86].

Найвідомішим прикладом використання блокчейн-технології є віртуальні активи, де блокчейн забезпечує децентралізовану, безпечну і прозору систему для проведення транзакцій без потреби у посередниках, таких як банк. Блокчейн дійсно є технологічною основою віртуальних активів, однак, його застосування виходить далеко за межі цієї сфери, оскільки на сьогодні технології блокчейну можуть використовуватися в будь-якій галузі [123].

Також блокчейн активно використовується для надання фінансових послуг. Так, наприклад, банки та фінансові інституції інтегрують блокчейн у свої операційні процеси, оскільки ця технологія пропонує ефективні рішення для ряду ключових фінансових задач. Зокрема, блокчейн використовується для проведення міжнародних платежів, де забезпечує швидші та дешевші транзакції в порівнянні з традиційними банківськими системами, оскільки усуває потребу у посередниках і знижує ризик помилок.

Управління активами також стає більш ефективним завдяки можливості використовувати блокчейн для автоматизації процесів, скорочення адміністративних витрат та підвищення прозорості операцій. Деякі країни інтегрують блокчейн у виборчий процес з метою підвищення його прозорості, безпеки і довіри з боку громадян. Так, наприклад, у 2018 році у Швейцарії, в місті Цуг, відбувся референдум, під час якого використовували технологію блокчейн для голосування [159]. Це пілотне голосування стало важливим етапом у дослідженні можливостей застосування блокчейну в демократичних процесах. Мешканцям міста надали можливість голосувати за допомогою децентралізованої платформи, що гарантувало високу ступінь безпеки і прозорості. Цей експеримент у Цугі став прикладом того, як блокчейн може змінити традиційні виборчі процеси, роблячи їх більш ефективними та надійними.

Кудь О. О. при дослідженні правовідносин, що виникають у результаті використання технології блокчейн, стверджує, що в контексті правовідносин блокчейн може виступати не лише як середовище для їх реалізації, але й бути

об'єктом правовідносин, якщо предмет цих відносин є похідним від блокчейн-технології. Це стосується, зокрема, відносин, де предметом виступають похідні від блокчейну криптоінструменти, інформаційні ресурси або реєстри, що працюють на основі цієї технології [35, с. 286]. Таким чином, правовідносини, пов'язані з обігом віртуальних активів, є конкретним прикладом використання блокчейн-технології для проведення фінансових транзакцій, інвестицій, обміну активами тощо.

Внаслідок впровадження інновацій у фінансовій сфері перед великою кількістю законодавців виникла проблема правового врегулювання відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів. У науково-правовій літературі виділяються наступні способи законодавчого врегулювання таких відносин:

1) існуюче регулювання (застосування положень чинних законів до відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів; роз'яснення щодо застосовності існуючих правових інструментів, як правило, походить від нормативних вказівок, значна частина яких стосується застосовності законів про цінні папери та, меншою мірою, інших законів, таких як банківські правила та закони про постачальників платежів);

2) модернізоване регулювання (внесення змін до існуючих законів для врегулювання відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів; такий спосіб регулювання розширює сферу дії існуючого закону на вищезазначені відносини);

3) індивідуальне регулювання (створення нового закону або нормативного акту, прийнятого спеціально для регулювання відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, який встановлює окрему правову базу, застосовну лише до таких правовідносин);

4) індивідуальний режим регулювання (передбачає окрему нормативну базу, що застосовується до низки видів діяльності (зазвичай фінтех-діяльності), одним з аспектів якої є відносини, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів) [166, с. 41].

Експертами Офісу ефективного регулювання BRDO, який був заснований для сприяння ефективному регулюванню й поліпшенню економічної свободи в Україні, ще у 2018 році було розроблено Зелену книгу регулювання ринку криптовалют [76].

Зелена книга – це європейська практика організації обговорень із зацікавленими особами з метою аналізу наявних і актуальних проблем, викладених у документі, на вирішення яких має бути спрямована відповідна політика держави.

Відповідно до Зеленої книги регулювання ринку криптовалют, відсутність будь-якого спеціального регулювання відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, зумовлена нещодавною появою цього явища, а не свідомо обраним політичним курсом, тому найближчим часом варто очікувати впровадження регулювання обігу віртуальних активів, що підтверджується появою низки законопроектів, які пропонують запровадити таке регулювання. Так, зважаючи на значну масштабність розвитку обігу віртуальних активів, українським законодавцем було усвідомлено необхідність перегляду існуючих підходів до оцінки процесів, що відбуваються, та переформатування нормотворчих ініціатив.

На даний момент в Україні відсутнє спеціальне регулювання відносин у сфері обігу віртуальних активів. Відсутність державно-правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, негативно впливає на розвиток цієї сфери в Україні, створюючи численні ризики та обмеження для суб'єктів таких відносин.

Відмовившись від заперечення існування віртуальних активів та, враховуючи міжнародні практики у регулюванні віртуальних активів, було зроблено спробу правової регламентації відповідної сфери відносин шляхом розроблення профільного закону. Позиція українського законодавця стосовно необхідності регламентації власне відносин, пов'язаних із обігом віртуальних активів, здійсненням і захистом прав на них на рівні окремого закону була підтримана на доктринальному рівні [43].

17 лютого 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про віртуальні активи», який, як зазначено у преамбулі, регулює правовідносини, що виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні, визначає права та обов'язки учасників ринку віртуальних активів, засади державної політики у сфері обороту віртуальних активів. Проте, вищезазначений закон ще не набув чинності. Стаття 2 Закону України «Про віртуальні активи» встановлює, що цей закон застосовується до правовідносин, що виникають:

1) у разі постачання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, якщо суб'єкти таких правовідносин мають зареєстроване місцезнаходження або постійне представництво на території України;

2) у зв'язку з вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо сторони визначили право України як таке, що підлягає застосуванню до правочину в цілому або до окремої його частини;

3) у зв'язку з вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо обидві сторони правочину є резидентами України;

4) у зв'язку з вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо особа, яка здійснює операції з віртуальними активами у своїх інтересах (набувач віртуального активу), є резидентом України.

Оскільки характерною ознакою правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, є екстериторіальний характер, при якому важко встановити місце, де відбуваються дії учасника правовідносин, а також місце його перебування, це ускладнює їх регулювання. Законодавець поклав в основу регулювання таких відносин критерій належності до конкретної юрисдикції, зокрема реєстрацію учасників, місце їх постійного представництва, а також резидентство. Це дозволяє забезпечити правову визначеність та підзвітність учасників правовідносин, полегшуючи контроль за дотриманням правових норм і сприяючи захисту прав і інтересів усіх сторін, залучених у обіг віртуальних активів.

Державно-правове регулювання відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, передбачає урахування міжнародних практик та стандартів з

метою гармонізації національного законодавства з міжнародними нормами, що полегшує міжнародну співпрацю.

Як слушно зазначає колектив науковців у складі О. Кудя, М. Кучерявенка, Є. Смичка, особливість правового регулювання таких відносин полягає в необхідності узгодження регулювання обігу віртуальних активів на національному та міжнародному рівнях, що в умовах цієї двоїстості регулювання обігу віртуальних активів включає поєднання національних законодавчих норм із міжнародними стандартами та підходами [35]. Так, стаття 24 Закону України «Про віртуальні активи» визначає загальні засади міжнародного співробітництва у сфері регулювання правовідносин, які стосуються віртуальних активів, а саме визначає, що державні регулятори у межах своєї компетенції враховують міжнародний досвід розвитку ринку віртуальних активів, рекомендації міжнародних чи міжурядових організацій, а також забезпечують імплементацію відповідних міжнародних стандартів, зокрема стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF).

FATF у своїх Рекомендаціях наголошує, що транскордонний характер, потенційна підвищена анонімність відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, відсутність третіх осіб у таких відносинах несуть певні ризики, що вимагає створення якісної нормативно-правової та наглядової бази країни, а також впровадження контролю на основі оцінки ризику та заходів впливу на діяльність, пов'язану з віртуальними активами [217, с. 11]. Все вищезазначене вказує на необхідність створення законодавчої бази для правового регулювання відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів.

На науково-правовому рівні виділяються наступні напрями удосконалення нормативно-правового регулювання криптовалютних відносин, що також можна віднести і до відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів:

- 1) упорядкування термінологічної бази (необхідно чітко визначити, що являють собою віртуальні активи, виокремити їх ознаки з метою уникнення колізій у регулюванні, оскільки без розуміння суті об'єкта регулювання неможливо створити належну законодавчу базу);

2) внесення змін у Цивільний кодекс України (такі зміни дозволять ввести віртуальні активи у повноцінний обіг, зробити їх повноцінним об'єктом цивільних прав);

3) внесення змін до нормативно-правових актів у сфері господарського та банківського законодавства для встановлення дозволу юридичним особам на роботу з віртуальними активами (зміни в цих галузях потрібні для забезпечення можливості роботи з віртуальними активами та визначення дозволених принципів, методів і способів регулювання операцій з такими активами);

4) регламентація оподаткування операцій з віртуальними активами (необхідно встановити розмір податку, методи оподаткування доходів від операцій з віртуальними активами, а також механізм ліцензування діяльності з віртуальними активами для юридичних осіб);

5) встановлення кримінальної відповідальності за злочинні дії з віртуальними активами (необхідно визначити правовий статус віртуальних активів в кримінальному праві, визнати їх предметом спеціальної конфіскації, окреслити сферу застосування віртуальних активів в корупційних злочинах та визначити інші відповідні заходи [29]).

Підводячи підсумок доцільно вказати, що правовідносини у сфері обігу віртуальних активів – це правовідносини, які виникають між різними суб'єктами з приводу володіння, використання, передачі, обміну та інших дій, пов'язаних із віртуальними активами. Крім того варто вказати, що правовідносини, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, є частиною більш загальної категорії правовідносин, пов'язаних з використанням технології блокчейн.

Суб'єктами правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, є фізичні та юридичні особи, державні органи та міжнародні організації, які наділені певними правами та обов'язками, що визначаються національними та міжнародними правовими нормами. Взаємодія між ними формується на основі законодавства, договорів та інших нормативних актів, що визначають умови і правила здійснення обігу віртуальних активів.

Об'єктом правовідносин є матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні права та

юридичні обов'язки. Об'єктом правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, виступають відповідно віртуальні активи різних видів, які за аналогією можна віднести до такого різновиду матеріальних благ як цінності. Віртуальним активам притаманні унікальні характеристики, які відрізняють їх від традиційних об'єктів правовідносин, що підкреслює необхідність спеціального державно-правового регулювання та розроблення відповідних норм і стандартів для забезпечення правової визначеності та безпеки в цій сфері.

Зміст правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, визначається суб'єктивними правами та юридичними обов'язками суб'єктів щодо об'єкта правовідносин.

Суб'єктивні права та юридичні обов'язки встановлюються відповідними правовими нормами та забезпечуються державою. Така структура відображає комплексний характер правовідносин у сфері віртуальних активів, враховуючи як взаємодію між учасниками, так і положення та норми, що регулюють ці відносини.

Правовідносини, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів доцільно класифікувати за функціональним призначенням на:

1) регулятивні – правовідносини виникають у процесі встановлення правових норм, що регулюють обіг віртуальних активів, включаючи правила торгівлі, обміну, зберігання та використання віртуальних активів. Прикладом регулятивних правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, може бути звернення криптовалютної біржі (платформи, яка надає послуги з обміну віртуальних активів) до державного регулятора (державного органу, відповідального за регулювання та нагляд за обігом віртуальних активів) з метою отримання ліцензії на здійснення діяльності, пов'язаної з обігом віртуальних активів;

2) охоронні – правовідносини, що забезпечують захист прав власників віртуальних активів, включаючи відшкодування збитків у разі шахрайства, кіберзлочинів або інших порушень, а також включають правовідносини, що виникають у випадку порушення правових норм, пов'язаних з обігом віртуальних активів, таких як застосування санкцій або притягнення до відповідальності за

незаконні дії. Прикладом таких правовідносин можуть бути правовідносини, що виникають між фізичною особою та криптовалютною біржею, а також державним регулятором у випадку порушення встановлених вимог щодо безпеки обігу віртуальних активів, сюди також можна віднести правовідносини, які виникають у зв'язку із застосуванням заходів відповідальності за вчинення правопорушень у сфері обігу віртуальних активів.

1.3. Суб'єктний склад правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів

Як нами було окреслено у попередньому підрозділі, правовідносини у сфері обігу віртуальних активів - це правовідносини, які виникають між різними суб'єктами з приводу володіння, використання, передачі, обміну та інших дій, пов'язаних із віртуальними активами. Суб'єктний склад правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, представляє собою складну і багаторівневу систему, дослідження якої не можна обмежувати лише учасниками, регламентованими національним законодавством. Це пов'язано з тим, що віртуальні активи мають глобальний характер, а операції з ними часто виходять за межі однієї юрисдикції, залучаючи суб'єктів із різних країн.

Такі правовідносини включають не лише фізичних та юридичних осіб, але й міжнародні організації, інформаційних посередників, платформу для торгівлі, а також державних регуляторів, які забезпечують правовий контроль за дотриманням норм у цій сфері. Питання визначення кола суб'єктів правовідносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, привертає значну увагу науковців, особливо в контексті правових досліджень, та викликає інтерес з боку регуляторних органів.

Згідно ст. 106 Конституції України [31] Президент України уповноважений призначати на посади та звільняти з посад половину складу Ради Національного банку України, вносити до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України, Генерального

прокурора, зупинення дії актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності їх Конституції, підписання законів, прийнятих Верховною Радою України; видання указів і розпоряджень, обов'язкових до виконання на всій території України.

Кабінет Міністрів України ст. 116 Конституції та Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [67] уповноважено забезпечувати економічну самостійність України, забезпечувати здійснення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики, розробляти і реалізовувати загальнодержавні програми економічного розвитку України.

Як бачимо органи загальної компетенції прямо не уповноважено законодавством на регулювання правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, проте закріплені повноваження надають підстави для створення оптимальних умов для забезпечення реалізації оптимального механізму реалізації державної політики у сфері віртуальних активів.

Основні спеціальні суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, визначено Законом України «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022 року № 2074-IX [58]. Зокрема п. 8 ст. 1 до таких віднесено постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, - виключно суб'єкти господарювання - юридичні особи, які провадять в інтересах третіх осіб один або декілька з таких видів діяльності: зберігання або адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів; обмін віртуальних активів; переказ віртуальних активів; надання посередницьких послуг, пов'язаних з віртуальними активами. А також учасники ринку віртуальних активів - постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, а також будь-які особи, які здійснюють операції з віртуальними активами у своїх інтересах (п. 12 ст. 1) [58]. Тобто Законом фактично окреслено два види суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів: постачальники послуг, які провадять в інтересах третіх осіб визначені Законом види діяльності та інші учасники (постачальники послуг), які здійснюють операції з віртуальними активами у своїх інтересах.

Варто вказати, що ключовими суб'єктами правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), якій доручено часткове регулювання ринку та ліцензування криптовалютних компаній та Національний банк України (НБУ), який здійснює нагляд за діяльністю постачальників. Зокрема ч. 1 ст. 16 Закону закріплено, що «державне регулювання ринку віртуальних активів - здійснення державою в особі Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Національного банку України комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком віртуальних активів, регулювання правил функціонування постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, а також заходів щодо запобігання і протидії зловживанням і порушенням на ринку віртуальних активів» [58].

Відповідно до Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку від 23.11.2011 № 1063/2011 [54]. Основними завданнями НКЦПФР є:

- 1) формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку і функціонування ринку цінних паперів та похідних (деривативів) в Україні, сприяння адаптації національного ринку цінних паперів до міжнародних стандартів;
- 2) координація діяльності державних органів з питань функціонування в Україні ринку цінних паперів та похідних (деривативів);
- 3) здійснення державного регулювання та контролю за емісією і обігом цінних паперів та похідних (деривативів) на території України;
- 4) захист прав інвесторів шляхом здійснення заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів та законодавства про акціонерні товариства, застосування санкцій за порушення законодавства у межах своїх повноважень;
- 5) сприяння розвитку ринку цінних паперів та похідних (деривативів);

6) узагальнення практики застосування законодавства України з питань емісії (випуску) та обігу цінних паперів в Україні, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення;

7) здійснення державного регулювання та контролю у сфері спільного інвестування та інші.

Відповідно ч. 2 ст. 16 Закону [58] основними завданнями Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку з метою реалізації положень цього Закону є:

1) формування та забезпечення реалізації державної політики щодо розвитку і функціонування ринку віртуальних активів, сприяння адаптації законодавства про віртуальні активи до міжнародних стандартів;

2) координація та взаємодія з іншими державними органами з питань функціонування в Україні ринку віртуальних активів;

3) сприяння розвитку ринку віртуальних активів;

4) узагальнення практики застосування законодавства про віртуальні активи в Україні, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення;

5) здійснення державного регулювання та контролю за оборотом віртуальних активів на території України у випадках, передбачених цим Законом;

6) захист прав учасників ринку віртуальних активів шляхом здійснення заходів щодо запобігання та припинення порушень законодавства про віртуальні активи, застосування санкцій за порушення законодавства в межах своїх повноважень;

7) забезпечення та здійснення в межах своїх повноважень контролю за виконанням учасниками ринку віртуальних активів законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

8) здійснення повноважень суб'єкта державного фінансового моніторингу.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку 2022 року створила Консультаційну раду для отримання якісної експертизи та професійної оцінки у напрямку впровадження віртуальних активів, основним завданням якої є

розробка та узгодження законопроекту про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами та змін до Закону України «Про віртуальні активи». А також узгодження інших питань щодо нормативного врегулювання діяльності на ринку віртуальних активів [73]. Наразі Комісія з представниками ринку, юридичною спільнотою та іншими заінтересованими інституціями розробила законопроект на основі MiCA, текст якого пропонує норми регулювання роботи ринку віртуальних активів, оподаткування та захист прав інвесторів [47].

Крім того, з метою здійснення заходів щодо забезпечення безперервності у проведенні консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики у сфері фондового ринку та цінних паперів із залученням Громадської ради при Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку, відповідно до підпункту 8 пункту 4 та п. 13 Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, затвердженого Указом Президента України від 23 листопада 2011 року № 1063/2011, НКЦПФР було прийнято Рішення від 09.12.2014 № 1699 Про Громадську раду при Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку [77]. Зокрема п. 1 Положення про Громадську раду при Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку (у новій редакції) закріплює, що Громадська рада при Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі - Громадська рада) є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики у сфері розвитку та регулювання ринку цінних паперів в Україні [52]. Варто вказати, що на відміну від Громадської ради, положення про роботу Консультативної ради до сьогодні не вироблено.

Отже, як Громадська рада, так й Консультаційна рада з питань регулювання віртуальних активів є суб'єктами правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів.

Як бачимо, сфера повноважень НКЦПФР є досить широкою. Зокрема, значна частина повноважень пов'язана із законотворчим процесом, практичним

впровадженням та імплементацією норм щодо врегулювання ринку обігу віртуальних активів.

Варто вказати, що НКЦПФР враховує міжнародний досвід розвитку ринку віртуальних активів, рекомендації міжнародних чи міжурядових організацій, а також забезпечує імплементацію відповідних міжнародних стандартів, зокрема стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) [58].

Створена в 1989 році з нагоди G7 в Парижі, Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) є міжурядовим органом, метою якого є розробка стратегій боротьби з відмиванням грошей незаконного походження, а з 2001 року також запобігання фінансуванню тероризму. У 2008 році мандат FATF також був поширений на боротьбу з фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення [164].

FATF розробляє міжнародно визнані стандарти боротьби з незаконною фінансовою діяльністю, аналізує методи та еволюцію цих явищ, оцінює та контролює національні системи. Він також визначає країни зі стратегічними проблемами у своїх системах запобігання та боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, щоб надати фінансовий сектор корисними елементами для аналізу ризиків.

Група складається з 35 членів, які представляють держави та регіональні організації, які відповідають основним міжнародним фінансовим центрам, а також, як спостерігачі, найбільш релевантні міжнародні та галузеві фінансові організації (включаючи МВФ, Світовий банк, ЄЦБ, Організацію Об'єднаних Націй, Європол, Егмонт).

Європейський Союз визнає боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму пріоритетом як для забезпечення безпеки своїх громадян, так і для збереження цілісності міжнародної фінансової системи. Ключовими елементами цього процесу є ефективна політика боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму відповідно до міжнародних стандартів, таких як ті, що встановлені FATF.

Доцільно зазначити, що юрисдикції завжди знаходяться під посиленням моніторингом та активно працюють з FATF для усунення стратегічних недоліків у своїх режимах для протидії відмиванню грошей, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження. Коли FATF ставить юрисдикцію під посилений моніторинг, це означає, що країна зобов'язалася швидко усунути виявлені стратегічні недоліки у сфері правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів. Цей список часто називають «сірим списком» [177].

Україна адаптує європейський регламент з регулювання криптоактивів Markets in Crypto Assets (MiCA) до національного законодавства про віртуальні активи. Регулювання ринків криптоактивів (MiCA) є знаковою структурою, створеною Європейською комісією, яка зосереджена на підтримці фінансової стабільності. Він також призначений для захисту інвесторів та сприяння широкомасштабній трансформації в секторі криптоактивів у країнах Європейського Союзу.

Слід підкреслити, що з Регламентом Європейського Парламенту та Ради про ринки криптоактивів та внесенням змін до Регламенту (ЄС) № 1093/2010 та (ЄС) № 1095/2010 та Директив 2013/36/ЄС та (ЄС) 2019/1937, Європейський Союз вперше приймає гармонізовану нормативну базу для ринку криптоактивів, яка застосовується як до традиційних установ фінансового сектору, так і до нових гравців, що з'являються в криптоекосистемі. Ці суб'єкти повинні відповідати набору конкретних вимог, щоб скористатися регульованим статусом, визнаним на європейському рівні.

MiCA є частиною Пакету цифрових фінансів, опублікованого Європейською комісією 24 вересня 2020 року, який включає інші регуляторні ініціативи, такі як Пілотний режим для ринкових інфраструктур на основі технології розподіленої книги (Регламент (ЄС) 2022/858) та DORA (Регламент (ЄС) 2022/2554).

Приймаючи MiCA, ЄС прагне забезпечити правову визначеність екосистеми криптоактивів та підтримати інновації, одночасно захищаючи захист прав споживачів, цілісність ринків та фінансову стабільність. З цією метою ЄС

встановлює гармонізовану основу для випуску, пропозиції громадськості, допуску до торгівлі та надання послуг, пов'язаних з криптоактивами в ЄС.

MiCA створює індивідуальний режим для криптоактивів, які ще не охоплені європейським законодавством про фінансові послуги, і групує їх за трьома основними категоріями: токени, що посилаються на активи (ART), токени електронних грошей (EMT) та інші криптоактиви.

MiCA забезпечує правову визначеність щодо криптоактивів. MiCA охоплює учасників крипторинку, включаючи емітентів криптоактивів, торгові платформи, біржі та постачальників гаранцій. Перевагою пропозиції MiCA є те, що вона дозволяє банкам, інвестиційним фірмам та іншим фінансовим установам займатися діяльністю на крипторинку, за умови, що вони мають дозвіл відповідно до MiFID II пропонувати послуги [150].

Відповідно до п. 6 п. 1 ст. 3 Директиви (ЄС) 2019/1937 [196] MiCA пропонує громадськості будь-який тип криптоактивів або прагне отримати доступ до пропозиції зазначених криптоактивів на платформі для торгівлі криптовалютами.

Регламент про внесення змін (ЄС) 2023/2869 [199]. включає в Регламент (ЄС) 2023/1114 нову статтю щодо доступності інформації про європейську єдину точку доступу (ESAP), встановлену відповідно до Регламенту (ЄС) 2023/2859. ESAP надасть доступ до державної фінансової та фінансової інформації, пов'язаної зі стійкістю, про компанії ЄС та інвестиційні продукти ЄС.

З 10 січня 2030 року, при оприлюдненні будь-якої інформації, необхідної відповідно до Регламенту (ЄС) 2023/1114, акт про внесення змін вимагає від емітента, оферента або особи, яка прагне допуску до торгівлі, одночасно подати цю інформацію до відповідного органу збору з метою зробити її доступною на ESAP. Положення про внесення змін також встановлює умови, яким ця інформація повинна відповідати.

Регламент (ЄС) 2023/1114 вносить зміни до Директиви 2013/36/ЄС (вимоги до капіталу); Директиви (ЄС) 2019/1937 (захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства ЄС); Регламенту (ЄС) № 1093/2010 (створення ЄБА); Регламенту (ЄС) № 1095/2010 (створення ESMA). Регламент (ЄС) 2023/1114[150] встановлює єдині правила для емітентів криптоактивів, які досі не

регулювалися іншими актами Європейського Союзу (ЄС) про фінансові послуги, та для постачальників послуг щодо таких криптоактивів (постачальників послуг криптоактивів).

Правила охоплюють: вимоги до прозорості та розкриття інформації щодо випуску, пропозиції громадськості та допуску криптоактивів на торгову платформу; авторизацію та нагляд за постачальниками послуг криптоактивів та емітентами токенів, що посилаються на активи, та електронних грошей (електронних грошей); функціонування, організація та управління емітентами та постачальниками послуг криптоактивів; захист власників криптоактивів та клієнтів постачальників послуг; заходи щодо запобігання інсайдерському проникненню, незаконному розголошенню внутрішньої інформації та маніпуляціям ринку.

Варто вказати, що ст. 43 (а) МіСА запропоновано додаткові вимоги, які виявляються у потребі набуття статусу суб'єкта «уповноваженого як кредитна установа або як «електронна грошова установа» у значенні статті 2(1) Директиви 2009/110/ЄС» [196]. Для цілей пункту (а) «установа електронних грошей», як визначено в статті 2(1) Директиви 2009/110/ЄС, має право випускати «токени електронних грошей», а токени електронних грошей вважаються «електронними грошима», як це визначено в статті 2(2) Директиви 2009/110/ЄС.

Крім того п. 8 § 1 ст. 3 МіСА визначає, що «постачальник послуг криптоактивів» означає будь-яку особу, чиєю професією або бізнесом є надання однієї або декількох послуг криптоактивів третім особам на професійній основі. Тобто статус юридичної особи надається постачальникам послуг, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, відповідно п. 1 п. 1 ст. 53 МіСА та які в професійній якості провадять діяльність у зазначеній сфері.

Повноваження НБУ, згідно ст. 17 Закону [58], визначено у сфері обороту віртуальних активів:

- 1) здійснює державне регулювання обороту ЗВА(ВЦ);
- 2) визначає перелік валютних цінностей (крім національної валюти (гривні), на які може здійснюватися обмін віртуальних активів, та порядок такого обміну;

3) визначає перелік валютних цінностей, які можуть бути забезпеченням ЗВА(ВЦ);

4) погоджує для постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, правила обміну ЗВА(ВЦ) та правила обміну валютних цінностей (крім національної валюти (гривні) на віртуальні активи);

5) встановлює обмеження щодо обміну віртуальних активів на валютні цінності відповідно до запроваджених Національним банком України заходів захисту відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції»;

6) здійснює нагляд за діяльністю постачальників послуг, пов'язаних з оборотом забезпечених віртуальних активів, які надають послуги, пов'язані з оборотом ЗВА(ВЦ);

7) проводить планові та позапланові інспекційні перевірки постачальників послуг, пов'язаних з оборотом забезпечених віртуальних активів, які надають послуги, пов'язані з оборотом ЗВА(ВЦ);

8) визначає вимоги щодо забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки постачальниками послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА(ВЦ), які надають послуги, пов'язані з оборотом ЗВА(ВЦ);

9) застосовує заходи впливу до постачальників послуг, пов'язаних з оборотом ЗВА(ВЦ).

Варто вказати, що у Законі України «Про Національний банк України» не закріплено повноважень щодо віртуальних активів, зокрема координації діяльності постачальників, що безумовно потребує нормативного врегулювання.

Проте слід згадати у цьому контексті, що Національний банк здійснює дослідження цифрових валют центральних банків та працює над створенням власної цифрової форми гривні – е-гривні – електронної форми грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк. Ключове призначення е-гривні, на думку регулятора, – ефективно виконувати всі функції грошей, доповнюючи готівкову та безготівкову форми гривні [57].

Наступним суб'єктом правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів доцільно визначити Міністерство цифрової трансформації.

Доцільно вказати, що на відміну від НБУ та НКЦПФР, повноваження яких у сфері обігу віртуальних активів визначено Законом України «Про віртуальні активи», повноваження Мінцифри визначається у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»[60], а також Положенням про Міністерство цифрової трансформації України [53]. Так, державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії щодо постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів віднесено до компетенції Міністерства цифрової трансформації, що підтверджує, що законодавцем враховано технічну складову віртуальних активів, а не лише їх значення для фінансово-правової сфери [4].

Згідно п. 3 Постанови КМУ «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України»[62] основними завданнями Держфінмоніторингу є:

1) реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

3) збирання, оброблення та проведення аналізу (операційного і стратегічного) інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму чи фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення;

4) забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

5) проведення національної оцінки ризиків;

6) налагодження співпраці, взаємодії та інформаційного обміну з державними органами, Національним банком, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

7) забезпечення в установленому порядку представництва України в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Отже, означені повноваження Державної служби фінансового моніторингу України спрямовані й на сферу віртуальних активів, а відповідно Державна служба фінансового моніторингу України є суб'єктом правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів.

Крім того до переліку суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів доцільно віднести: Міністерство фінансів України, органи прокуратури, Національну поліцію, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Службу безпеки України, НАЗК, АРМА, суд.

Щодо повноважень правоохоронних та антикорупційних органів доцільно вказати, що їх повноваження щодо охорони та забезпечення безпеки правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів визначається спеціальним законодавством. Зокрема, Законами України «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про Національну поліцію», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державне бюро розслідувань» тощо, а також Закон України «Про запобігання корупції».

Цікавим суб'єктом правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів є АРМА, повноваження якої регулюється Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»[70], яким визначено,

що Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнено за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими (ч. 1 ст. 2).

У Звіті АРМА за 2023 рік вказано, що АРМА інтенсивно впроваджує цифрові технології у сфері виявлення та розшуку активів, постійно взаємодіє в цьому напрямі з усіма правоохоронними органами. Протягом 2023 року завдяки зусиллям АРМА та у тісній взаємодії з відповідними компетентними організаціями за кордоном у цьому напрямку досягнуто значних успіхів. Отримані знання у галузі цифрової криміналістики посилили фахові спроможності спеціального відділу, який займається дослідженням цифрових носіїв інформації (мобільні телефони, комп'ютерна техніка, різноманітні носії інформації). Де-факто працівники Агентства виявляють прямі чи опосередковані зв'язки фігурантів кримінальних проваджень, досліджують інформаційний вміст носіїв інформації, проводять їх аналіз на предмет взаємозв'язків з обставинами кримінального правопорушення, формують додаткову доказову базу та встановлюють потенційні активи, на які у подальшому можливе накладання арешту (а також їх джерела, рух та сліди віртуальних активів) [24].

Як вказує АРМА, розвиток співпраці з криптобіржами - важливий компонент ефективного виявлення та розшуку віртуальних активів. На підставі аналізу даних про вимоги та методи зв'язку з провідними біржами було підготовлено інструкцію для співробітників Нацагентства щодо процесу підготовки запитів, відправлення, отримання та обробки інформації. Співробітники АРМА на постійній основі готують запити до криптобірж та формують статистичну звітність щодо них [24].

Крім того, Агентство визначило найближчі зони зростання у сфері розшуку віртуальних активів та аналізу операцій з криптоактивами з метою напрацювання методології щодо їх відслідковування.

Також АРМА розпочало співпрацю з одним з лідерів ринку серед сервісів відслідковування криптовалютних операцій – «Crystal Blockchain Analytics & Crypto Compliance». Агентство отримало доступи до цього програмного комплексу. Співробітники АРМА пройшли тренінг з використання програми «Crystal Blockchain». У подальшому здобуті навички та інструменти дозволять робітникам Нацагентства під час виявлення та розшуку активів аналізувати рух коштів між криптогаманцями та ідентифікувати встановлювати криптобіржи для встановлення джерел інформації про активи та їх учасників/бенефіціарів[24]. Додамо, що АРМА взяло участь у робочій зустрічі-консультаціях з членом Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку для узгодження питань, пов'язаних з виявленням, розшуком та управлінням віртуальними активами, а також щодо участі АРМА в розробці проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами» [24].

У контексті вказаного доцільно визнати суб'єктом правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів криптовалютні біржі. Слід згадати, що на ринку України на сьогодні працюють такі криптовалютні біржі, як: «KUNA», «Exmo», «BTC TRADE UA». Наразі Binance має велику кількість ліцензій, реєстрацій та дозволів в Європі, Близькому Сході, Азійсько-Тихоокеанському регіоні, Північній Америці та Африці для здійснення діяльності VASP (Virtual Asset Service Provider).

Binance не надає свої послуги та не відкриває рахунки для фізичних осіб-резидентів, юридичних осіб-резидентів, або тим, хто веде бізнес в таких юрисдикціях (або територіях), як: США, Онтаріо (Канада), Куба, Крим, Іран, Сирія, Північна Корея, Малайзія та Куба. Відповідно на території України, окрім півострова Крим, Binance здійснює свою діяльність. За відсутності прямих

заборон та санкцій в правовому полі України, використовувати Binance або інші крипто-біржі цілком легально [55].

На жаль, спеціального законодавства, яке б регулювало діяльність криптовалютних бірж в Україні не розроблено. Як і в більшості країн світу, унормування діяльності криптовалютних бірж обмежується рівнем державної реєстрації юридичної особи. Зокрема, українські криптовалютні біржі працюють як ТОВ з визначеним видом діяльності «консалтинг з комп'ютеризації». Закріплених обов'язкових правил роботи криптовалютних бірж в Україні наразі немає.

Як слушно вказують окремі експерти, «Багато в чому діяльність крипто-бірж в Україні залишається у «сірій зоні» і не охоплюється режимом регулювання обігу грошових коштів, електронних грошей та використання платіжних засобів, цивільних правовідносин щодо регулювання діяльності із цінними паперами, валютного законодавства.

Для легалізації крипто-бірж 17 лютого 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про віртуальні активи», який також був підписаний Президентом України 15 березня 2022 року. Така законодавча ініціатива дозволить «в білу» працювати іноземним та українським криптобіржам. Крім того, банки відкриватимуть рахунки для криптокомпаній, а українці зможуть захистити свої заощадження. Крипто-біржі будуть зобов'язані діяти як підзвітні особи згідно з українським законодавством у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, тобто збирати, оцінювати та перевіряти інформацію щодо суб'єктів, які здійснюють переказ/обмін віртуальних активів. Даний закон набере чинності після прийняття змін до Податкового кодексу України, що стосуватимуться оподаткування операцій з віртуальними активами» [55].

У контексті нашого дослідження не можна не згадати про міжнародних суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, оскільки вони також встановлюють правила поведінки на ринку віртуальних активів. Зокрема до таких суб'єктів доцільно віднести: Європейський Союз, Раду Європи, Європейську комісію, яка може укладати контракти від імені ЄС на

кредити на ринках капіталу або від фінансових установ відповідно до рішення, прийнятого Радою Європейського Союзу, Європейський центральний банк [153], Європейський інвестиційний банк [157], Європейський фонд фінансової стабільності (EFSF), Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD), Міжнародний валютний фонд (МВФ), ООН, Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол), Організацію з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) та громадські міжнародні організації.

Варто вказати, що міжнародні суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів мають досить розгалужену систему, оскільки діють як на глобальному, так й на регіональному рівні.

Зокрема суб'єктами правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів США є: Комісія з цінних паперів і фондових бірж (SEC), Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами (CFTC), Федеральна комісія з торгівлі (FTC), Міністерство фінансів, Служба внутрішніх доходів (IRS) та Мережу боротьби з фінансовими злочинами (FinCEN).

У Великобританії утворено Управління з фінансового регулювання та контролю Сполученого Королівства (FCA), Федеральне управління фінансового нагляду (BaFin) у Німеччині.

Одним із ключових міжнародних суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів є Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). Зокрема, для запобігання відмиванням коштів, отриманих від обігу віртуальних активів, регулюючі органи, фінансові установи та правоохоронні органи впроваджують заходи щодо посилення нагляду та регулювання. Зокрема у відповідь на зростання проблеми відмивання грошей, в 1989 р. на зустрічі керівників країн Великої Сімки в Парижі було створено Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) [15].

Групі з розробки фінансових заходів були надані повноваження щодо дослідження методів та тенденцій відмивання коштів, розгляду вже вжитих заходів на національному або міжнародному рівні та визначення заходів, які ще

треба здійснювати з метою запобігання відмиванням коштів, отриманих від обігу віртуальних активів.

FATF випустила рекомендації щодо вирішення ризиків, пов'язаних з відмиванням коштів, отриманих від обігу віртуальних активів. Ці рекомендації забезпечують послідовну основу для держав щодо регулювання та нагляду за постачальниками послуг віртуальних активів (VASP) в процесі запобігання відмиванню коштів.

Інші міжнародні організації, які регулюють окремі аспекти в сфері віртуальних активів [26]: Базельський Комітет з Питань Банківського Нагляду, Міжнародна Організація Комісій з Цінних Паперів, Міжнародний Валютний Фонд Treatment of Crypto Assets in Macroeconomic Statistics.

Крім того у контексті міжнародних суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів доцільно розглядати Європейський Суд, ЄСПЛ тощо.

Підсумовуючи наведене, на підставі проведеного аналізу, доцільно дійти висновку, що суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів варто класифікувати на :

1) Національні суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, які доцільно поділити на: 1) загальної компетенції; 2) спеціальної компетенції, які варто класифікувати за функціональним спрямуванням: а) суб'єкти, які здійснюють публічно-владні управлінські функції; б) суб'єкти, які здійснюють нормативно-регулятивні функції; в) суб'єкти, які здійснюють контрольно-наглядові функції; г) суб'єкти, які здійснюють охоронні функції; ґ) суб'єкти, які здійснюють судові функції.

2) Міжнародні суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів: а) які діють на глобальному; б) які діють на регіональному рівні.

Висновки до розділу 1

1. Обґрунтовано, що віртуальний актив – це цифрова річ, яка є цифровим вираженням вартості або прав, що можна передавати та зберігати в електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології.

Вказано, що належне державно-правове регулювання обігу віртуальних активів вимагає встановлення їх єдиної класифікації, яка допомагає установити, які правові стандарти та вимоги застосовуються до різних типів віртуальних активів. Зазначено, що чітка класифікація допомагає регуляторам уникнути правової невизначеності та створити необхідні умови для боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та іншими видами фінансових злочинів, а також створити ефективний механізм оподаткування операцій з віртуальними активами, які в залежності від виду можуть мати різний податковий режим.

Визнано, що принцип комплексності природи віртуального активу має бути покладено в основу класифікації віртуальних активів та спрямовано на відображення комплексної природи віртуальних активів:

- 1) технологічної природи, що дозволить виокремити два види віртуальних активів : розподіленого та нерозподіленого реєстру;
- 2) економіко-правової природи, що дозволить виділити з віртуального активу розподіленого реєстру токенизований актив та криптоактив;
- 3) інформаційно-прикладної природи, що дасть підстави у межах цього рівня виокремити цифровий актив децентралізованої інформаційної платформи, моноактив системи обліку токенів розподіленого реєстру, поліактив системи обліку токенів розподіленого реєстру.

Зроблено висновок, що саме наведений підхід має бути покладено в основу проектного законодавства, що буде сприяти формуванню в Україні прогресивної та ефективної моделі регулювання обігу віртуальних активів.

2. Визнано, що на сучасному етапі розвитку існують певні труднощі у визначенні поняття правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, що викликано тим, що питання правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, ґрунтовно не розглядалось сучасними науковцями.

Обґрунтовано, що правовідносинам, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, притаманні загальні ознаки правовідносин. Проте, ці правовідносини мають характерні особливості порівняно з традиційними правовідносинами, які вирізняють їх серед інших, а саме:

1. Технологічна основа. Правовідносини у цій сфері базуються на використанні сучасних цифрових технологій, таких як блокчейн, криптографія та інших технологіях децентралізованих реєстрів, які забезпечують функціонування віртуальних активів, що дозволяє створювати розподілені бази даних, де всі транзакції записуються у вигляді незмінних блоків, що забезпечує високу прозорість і незмінність записів.

2. Економічний зміст. Ці правовідносини мають економічний зміст, оскільки обіг віртуальних активів пов'язаний з фінансовими операціями, інвестиціями, торгівлею та іншими видами економічної діяльності, що спрямовані на отримання вигоди. Фінансові операції з віртуальними активами включають широкий спектр дій, таких як перекази, конвертація у фіатні валюти, накопичення, інвестиції та інші форми фінансових послуг.

3. Екстериторіальний характер. Обіг віртуальних активів часто має транснаціональний характер, що призводить до створення міжнародних правовідносин. Це означає, що операції з віртуальними активами можуть здійснюватися між суб'єктами, які знаходяться в різних країнах, що ускладнює їх регулювання виключно національними правовими нормами.

4. Прозорість. Використання технології блокчейн забезпечує високий рівень прозорості операцій з віртуальними активами, оскільки всі транзакції зберігаються у відкритому реєстрі. Усі учасники правовідносин мають доступ до інформації про транзакції та стан віртуальних активів, що означає, що кожна операція з віртуальними активами може бути перевірена і відстежена будь-яким учасником мережі.

5. Анонімність та конфіденційність. Незважаючи на прозорість операцій, учасники правовідносин можуть зберігати анонімність, що забезпечує високий рівень конфіденційності.

6. Динамічність. Сфера віртуальних активів є достатньо новою та динамічною, що вимагає постійного оновлення та адаптації правових норм до швидких технологічних змін та нових викликів. З'являються нові види віртуальних активів, що створює нові види правовідносин, які потребують регулювання і правового визначення.

Зроблено висновок, що сукупність усіх цих особливостей вказує на складність державно-правового регулювання відносин, пов'язаних з обігом віртуальних активів. Зокрема, екстериторіальний характер ускладнює застосування національного законодавства, оскільки відносини можуть виникати між суб'єктами, які знаходяться в різних країнах, що в свою чергу вимагає координації та гармонізації правових норм на міжнародному рівні, щоб забезпечити єдині стандарти і підходи до регулювання. Потенційна анонімність учасників таких відносин також створює правові виклики. Анонімність ускладнює ідентифікацію суб'єктів правовідносин, що може призводити до зловживань, таких як відмивання грошей або фінансування тероризму. Це потребує впровадження ефективних механізмів ідентифікації та верифікації користувачів, а також розробки спеціальних нормативних актів, спрямованих на запобігання незаконній діяльності. Динамічний розвиток технологій, на яких базуються віртуальні активи, вимагає від законодавців постійного оновлення та адаптації правових норм до нових реалій. Інновації у сфері блокчейну, смарт-контрактів, децентралізованих фінансів та інших технологій створюють нові види правовідносин, які потребують належного правового регулювання. Це означає, що законодавча база, яка регулює відносини у цій сфері, повинна бути гнучкою і здатною швидко реагувати на зміни в технологічному середовищі. Загалом, складність правового регулювання відносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, обумовлюється необхідністю врахування багатьох факторів. З огляду на це створення ефективної законодавчої бази є принципово важливим для забезпечення стабільного і прозорого регулювання обігу віртуальних активів.

Доведено, що суб'єктами правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, є фізичні та юридичні особи, державні органи та міжнародні організації, які наділені певними правами та обов'язками, що визначаються

національними та міжнародними правовими нормами. Взаємодія між ними формується на основі законодавства, договорів та інших нормативних актів, що визначають умови і правила здійснення обігу віртуальних активів. Об'єктом правовідносин є матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Об'єктом правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, виступають відповідно віртуальні активи різних видів, які за аналогією можна віднести до такого різновиду матеріальних благ як цінності.

Обґрунтовано, що віртуальним активам притаманні унікальні характеристики, які відрізняють їх від традиційних об'єктів правовідносин, що підкреслює необхідність спеціального державно-правового регулювання та розроблення відповідних норм і стандартів для забезпечення правової визначеності та безпеки в цій сфері.

Констатовано, що зміст правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, визначається суб'єктивними правами та юридичними обов'язками суб'єктів щодо об'єкта правовідносин. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки встановлюються відповідними правовими нормами та забезпечуються державою. Така структура відображає комплексний характер правовідносин у сфері віртуальних активів, враховуючи як взаємодію між учасниками, так і положення та норми, що регулюють ці відносини.

Правовідносини, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів класифіковано за функціональним призначенням на регулятивні та охоронні.

Вказано, що регулятивні правовідносини виникають у процесі встановлення правових норм, що регулюють обіг віртуальних активів, включаючи правила торгівлі, обміну, зберігання та використання віртуальних активів. Прикладом регулятивних правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, може бути звернення криптовалютної біржі (платформи, яка надає послуги з обміну віртуальних активів) до державного регулятора (державного органу, відповідального за регулювання та нагляд за обігом віртуальних активів) з метою отримання ліцензії на здійснення діяльності, пов'язаної з обігом віртуальних активів.

У свою чергу, зазначено, що охоронні правовідносини є правовідносинами, що забезпечують захист прав власників віртуальних активів, включаючи відшкодування збитків у разі шахрайства, кіберзлочинів або інших порушень, а також включають правовідносини, що виникають у випадку порушення правових норм, пов'язаних з обігом віртуальних активів, таких як застосування санкцій або притягнення до відповідальності за незаконні дії. Прикладом таких правовідносин можуть бути правовідносини, що виникають між фізичною особою та криптовалютною біржею, а також державним регулятором у випадку порушення встановлених вимог щодо безпеки обігу віртуальних активів, сюди також можна віднести правовідносини, які виникають у зв'язку із застосуванням заходів відповідальності за вчинення правопорушень у сфері обігу віртуальних активів.

Зроблено висновок, що правовідносини, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, є частиною більш загальної категорії правовідносин, пов'язаних з використанням технології блокчейн.

3. Обґрунтовано, що суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів варто класифікувати на :

1) Національні суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, які доцільно поділити на: 1) загальної компетенції; 2) спеціальної компетенції, які варто класифікувати за функціональним спрямуванням: а) суб'єкти, які здійснюють публічно-владні управлінські функції; б) суб'єкти, які здійснюють нормативно-регулятивні функції; в) суб'єкти, які здійснюють контрольно-наглядові функції; г) суб'єкти, які здійснюють охоронні функції; ґ) суб'єкти, які здійснюють судові функції.

2) Міжнародні суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів: а) які діють на глобальному; б) які діють на регіональному рівні.

Результати дослідження, проведеного в межах цього розділу, опубліковано в таких авторських працях: [99;103; 98;102].

РОЗДІЛ 2

ОСНОВИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

2.1. Розвиток нормативно-правового регулювання віртуальних активів в контексті Європейської інтеграції України

В останні десятиліття цифрові технології активно впроваджуються у сферу державних та приватних фінансів. Поява поняття «віртуальні активи» породила чимало дискусій серед економістів та юристів щодо їх актуальності для фінансової галузі, а також щодо можливих викликів у сфері нормативно-правового регулювання [205].

Варто вказати, що нормативно-правове регулювання віртуальних активів у світі базується на різних підходах, починаючи від повної заборони та криміналізації всіх дій з ними і закінчуючи розробкою державних аналогів, що забезпечують, відповідно, механізми державного впливу. На сучасному етапі все більше країн розуміють, що ігнорувати віртуальні активи неможливо, оскільки цим виводиться широке коло правовідносин за межі правової площини [131]. Сфера віртуальних активів розвивається з кожним днем, тому ті, хто формує державну політику у сфері фінансів, мають бути постійно поінформовані про технологічні зміни у цій сфері.

Питання нормативно-правового регулювання ринку віртуальних активів сьогодні є актуальним для багатьох країн світу, зокрема й для України, оскільки наша держава є одною зі країн з активним використанням віртуальних активів та достатньої обізнаності населення щодо питань, пов'язаних з обігом віртуальних активів. Саме тому нормативно-правове регулювання віртуальних активів було порядком денним українського уряду та законодавця.

У 2021 році Верховна Рада України ухвалила Закон «Про віртуальні активи», який регулює правовий статус віртуальних активів та створює правові умови для функціонування цього ринку в Україні. Прийняття вищезазначеного

Закону вивело індустрію віртуальних активів в правове поле. Тим не менш, документ не охоплює деякі правовідносини, які фактично існують при обігу таких активів, зокрема, серед інвесторів. Необхідність розробки системи регулювання віртуального обороту безпосередньо пов'язана з оптимальним сприйняттям і розумінням сутності цього процесу та закріпленням необхідних адміністративно-правових механізмів у національному законодавстві. Цьому, в свою чергу, має сприяти теоретична складова, розуміння теоретико-правової бази на основі вивчення зарубіжного досвіду.

Сучасні дослідження у сфері нормативно-правового забезпечення віртуальних активів присвячені таким напрямкам, як: протидія криптозлочинності в ЄС, міжнародне співробітництво у розслідуванні економічних злочинів, пов'язаних з обігом та проблеми відмивання коштів за допомогою віртуальних активів, питання оподаткування обігу віртуальних активів тощо [168].

Як вказують у FCA злочинність на основі криптовалюти досягла рекордно високого рівня минулого року, за даними ChainalysisLinkis external. Незаконні адреси отримали 20,6 мільярда доларів протягом 2022 року, порівняно з 18 мільярдами доларів у 2020 році.

Коли аналітики розглянули незаконні адреси, які надсилають криптовалюту, виявилось, що у 2022 році було надіслано майже 24 мільярди доларів, що на 68% більше, ніж у попередньому році.

Кількість повідомлень до FCA про шахрайство з криптоактивами поступово зростала з роками. У 2019 році було 1619 звітів порівняно з 6372 у 2021 році [202].

Доцільно зазначити, що стрімкий прогрес у цифровізації, аналізі даних та обчислювальних потужностях дозволяє надавати новий спектр фінансових послуг і транзакцій, сприяючи інноваціям.

Зокрема, поширення віртуальних активів за допомогою цифрових фінансових технологій привернуло велику увагу, оскільки вони можуть запропонувати певний потенціал для економічного розвитку та зростання, у разі пом'якшення пов'язаних з цим ризиків. Віртуальні активи надзвичайно швидко диверсифікуються відповідно до поточних структурних трансформацій у технологіях, уподобаннях та використанні серед інвесторів та споживачів

фінансових послуг. Крім того, слід враховувати міжнародний аспект, пов'язаний з обігом віртуальних активів, оскільки вони за своєю суттю є транскордонними через свої технологічні особливості.

Наведене загострюється, коли віртуальні активи використовуються з порушенням нормативних вимог. Тому важливою проблемою, коли йдеться про віртуальні активи, також є можливість чітко визначити, що це таке та які правила, якщо такі є, застосовуються [145]. Незважаючи на зростаюче міжнародне значення віртуальних активів, спеціалізоване національне законодавче регулювання з питань регулювання ринку віртуальних активів формується відносно повільно. Станом на 2020 рік лише десяток країн мали ту чи іншу форму регулювання використання віртуальних активів та технології блокчейн [181]. Вже у 2021 році провідні країни світу почали активніше адаптувати законодавство до нових реалій цифрової епохи. Проте, як правило, зміни були фрагментарними. В одних країнах зміни відбулися лише в податковому законодавстві, в інших – у актах, що направлені на боротьбу з тероризмом або відмиванням грошей [201].

Варто підкреслити, що поява віртуальних активів значно розширила спектр фінансових можливостей для фізичних осіб, бізнесу та національних економік. Як зазначила FATF, віртуальні активи та пов'язані з ними послуги можуть стимулювати інновації у фінансовому секторі та підвищувати ефективність фінансового сектору, утім їх характеристики також відкривають нові можливості для незаконної діяльності (включаючи відмивання грошей та фінансування тероризму) [132].

Швидкі транскордонні транзакції (які дозволяє технологія блокчейн) дозволяють злочинцям не тільки купувати, переміщувати та зберігати активи в цифровому вигляді (часто поза фінансовим регулюванням), але і зберігати особу відправника і одержувача коштів в таємниці, що в свою чергу ускладнює своєчасне виявлення підозрілої активності. Зазначені фактори створюють додаткові труднощі у діяльності компетентних органів щодо виявлення та розслідування злочинних діянь у цій сфері [163].

Крім того, використання віртуальних активів пов'язане із занепокоєнням влади щодо цілісності ринку, захисту прав споживачів фінансових послуг та

можливих наслідків для фінансової стабільності. Органи фінансового сектору в Європейському Союзі та в усьому світі вживають різних заходів щодо віртуальних активів у межах своїх повноважень. міжнародні організації, такі як G20, ОЕСР та інші працюють над проблемою обігу віртуальних активів для моніторингу їх впливу на глобальну фінансову стабільність та координації політичних заходів.

Окрім вищезазначених питань, існують звісно питання дотримання податкового законодавства, пов'язані з цифровими валютами. В даний час не існує загальної типології віртуальних активів і загального розуміння того, як слід ставитися до них з точки зору нормативно-правового регулювання. Більшість юрисдикцій не мають законодавчого регулювання щодо оподаткування обігу віртуальних активів. Отже, операції з віртуальними активами проводяться за існуючими податковими режимами на загальних засадах та відповідно до чинного регулювання, виданого національними податковими органами. Вже сьогодні низка криптовалютних бірж регулярно надсилають звіти до національного регулятора, що містять дані їхніх користувачів [163].

Варто вказати, що у 2019 році FATF прийняла Керівництво щодо ризик-орієнтованого підходу до віртуальних активів та постачальників послуг з переказу віртуальних активів [28] та згодом доповнила свої Рекомендації, щоб уточнити, як вимоги організації мають застосовуватися до віртуальних активів та VASP. Серед іншого, до них відносяться: застосування ризик-орієнтованого підходу до діяльності та транзакцій віртуальних активів та VASP; питання, пов'язані з регулюванням наглядових та контрольних функцій щодо VASP в межах заходів з протидії відмиванню грошей/фінансуванню тероризму (AML/CFT); питаннях, пов'язані з процедурами ліцензування або реєстрації; превентивні заходи, такі як відповідна перевірка клієнтів, ведення записів та зберігання документів, а також повідомлення про підозрілі транзакції компетентним службам; санкції та механізми примусу; питання міжнародного співробітництва тощо.

Говорячи про термінологію, слід зазначити, що FATF розглядає VASP як будь-яку фізичну або юридичну особу, яка займається однією або кількома з наступних видів діяльності або транзакцій для або від імені іншої фізичної чи юридичної особи: обміну між віртуальними активами та фідучіарними валютами;

обміну між однією або декількома формами віртуальних активів; перерахування віртуальних активів; зберігання та/або управління віртуальними активами або інструментами, що забезпечують контроль над ними; участь та надання фінансових послуг, пов'язаних з пропозицією емітента та/або продажем віртуальних активів [162].

Враховуючи наведене вище визначення FATF, доцільно вказати, що багато національних юрисдикцій використовують різні підходи при визначенні предмета VASP. Наприклад, у деяких юрисдикціях обмін між однією або кількома формами віртуальних активів не входить у регуляторний периметр, а в інших випадках постачальники випуску токенів не вважаються VASP. Інші приклади показують, що органи влади іноді виходять за межі, визначені FATF. Наприклад, в Японії оператори мереж, розробники платформ і додатків, а також постачальники послуг з обслуговування, відповідно до своїх бізнес-схем, вважаються такими, що підпадають під визначення VASP. У Великій Британії платформами для обміну P2P вважаються VASP. Зокрема Міністерство фінансів Великобританії (НМТ) опублікувало три документи, пов'язані з регульованими віртуальними активами та 30 жовтня 2023 року було підтверджено плани щодо регулювання певних віртуальних активів та пов'язану з ними діяльність, щоб підтримати розвиток сектору.

У своїй відповіді на «Майбутній режим регулювання фінансових послуг для криптоактивів», НМТ підтвердило, що запропонує новий регуляторний режим для ширшого кола віртуальних активів, в основному відповідно до консультацій, проведених на початку року. Мета уряду Великобританії полягає в тому, щоб було прийнято регуляторне законодавство у 2024 році, після чого будуть проведені консультації.

НМТ також опублікував оновлену інформацію про запланований підхід до регулювання фіатних стейблкоїнів. Зокрема, Уряд зобов'язується розробити законодавство якомога швидше, щоб дозволити FCA регулювати обігом віртуальних активів. Це перший етап плану з регулювання цієї сфери. Міністерство також опублікувало відповідь на консультації щодо управління системними «цифровими розрахунковими активами» (DSA).

Консультації встановлюють рамки для ряду різних видів діяльності, які НМТ вважає найвищим ризиком та конкретними нормативними вимогами до цих видів діяльності. Проте у всіх видах діяльності існують деякі загальні вимоги до фірм:

1) Авторизація відповідно до FSMA – заявки до FCA повинні включати деталі операцій, послуг та бізнес-планів, опис організаційних та управлінських механізмів, опис контролю та процесу управління ризиками, кібербезпеку, механізми аутсорсингу та фінансові ресурси.

2) Вимога до місцезнаходження – деталі, які визначаються FCA.

3) Пруденційні вимоги – достатні фінансові ресурси для розумного ведення бізнесу. Вимоги до капіталу та ліквідності, які повинні бути встановлені FCA, що стосуються як потенційної шкоди від поточних операцій.

4) Управління – надійні механізми управління.

5) Вимоги до операційної стійкості — фірми повинні бути стійкими, виконувати належну перевірку та постійний нагляд за аутсорсинговими механізмами.

6) Резолюція та неплатоспроможність – повинні застосовуватися повноваження щодо неплатоспроможності відповідно до FSMA, що дозволяє FCA брати участь у процедурі банкрутства. НМТ розгляне, чи слід з часом розробляти індивідуальний режим вирішення.

Підсумовуючи, варто вказати, що ряд нових конкретних видів діяльності, що регулюються віртуальними активами, буде створено на основі аналогічної традиційної фінансової регульованої діяльності. Це, ймовірно, означатиме, що крипто-фірми (ті суб'єкти господарювання, чий бізнес в першу чергу перебуває у сфері віртуальних активів) повинні будуть стати повністю авторизованими та контролюватися FCA. Існуючі традиційні фінансові або «tradfi» фірми зможуть розширити свої дозволи на здійснення діяльності з віртуальних активів.

І це з врахуванням того, що за даними Fidelity Institutional Investor Digital Asset Study[174] у 2022 році, 42% американських інституційних інвесторів та 67% європейських інституційних інвесторів володіли криптовалютою. Індивідуальні споживачі також накопичилися, причому 1 з 10 дорослого населення в якийсь

момент володів криптовалютою, згідно з урядовим дослідженням [173]. Трохи більше половини – 53% – з тих, хто купив криптовалюту, мають 1000 фунтів або менше, а 7% мають більше 5000 фунтів стерлінгів у криптовалюті.

Великобританія є однією з високорозвинених країн, які входять до топ-20 країн з використання криптовалют [202]. Тобто ринок динамічно зростає, що безумовно потребує оптимального механізму нормативно-правового регулювання обігу віртуальних активів. Україна рухається євроінтеграційним шляхом, отже, беручи за приклад ЄС, слід зазначити, що це вимагає конкретних дій від законотворця.

Враховуючи складність і характер віртуальних активів, що швидко розвивається, існуюче законодавство слід постійно оцінювати, щоб побачити, чи можна ефективно застосувати його до цього типу активів, чи потрібні правки чи рекомендації. На певному етапі розвитку регуляторного законодавства усталеної та загальноприйнятої типології віртуальних активів не існувало. Як наслідок, існувала велика кількість визначень того, що саме охоплює термін віртуальні активи. Крім того, іноді важко було орієнтуватися в різних класифікаціях віртуальних активів, що сприяє високому рівню фрагментації та складності серед держав-членів і на міжнародному рівні. Як слушно вказувалося у спеціальній літературі, такий високий рівень невизначеності та складності в середовищі, що швидко змінюється, створює низку проблем для європейських законодавців у регулюванні віртуальних активів [145].

У зв'язку з відсутністю типології нових технологій, що швидко розвиваються у фінансовому секторі, в ЄС бракувало правової визначеності щодо фінансового регулювання віртуальних активів. Також незрозуміло було чи застосовується існуюче регулювання ЄС щодо фінансових послуг до деяких віртуальних активів і як саме. Таким чином, на певному етапі ЄС мало обмежене застосування існуючих законодавчих механізмів у цьому питанні. Виникаючі правовідносини частково підпадали під чинне законодавство ЄС про фінансові послуги. Зокрема, це віртуальні активи, які можуть кваліфікуватися як фінансові інструменти відповідно до Директиви ЄС про ринки фінансових інструментів, та ті, які можуть бути визначені як електронні гроші відповідно до Директиви ЄС

про створення, здійснення та пруденційний нагляд за бізнесом установ електронних грошей.

Як зазначила свого часу Європейська комісія у своїй початковій оцінці впливу, проблема з віртуальними активами полягає в тому, що тлумачення та застосування існуючого законодавства може відрізнятися від однієї держави-члена до іншої. Це може призвести до фрагментації поводження з криптоактивами, зниження рівня транзакцій та додаткових транзакційних витрат для інвесторів [205].

Відсутність єдиних технологічних стандартів для технологій розподіленого реєстру також ще більше ускладнювало застосування законодавства. Таким чином, для віртуальних активів, на які не поширювалося чинне законодавство ЄС про фінансові послуги, існувала потреба визначення чи потрібен регуляторний підхід ЄС. Відсутність єдиних правил створювала високий рівень ризику для інвесторів, при цьому значно знижуючи потенціал для розвитку нових класів активів, в які можуть інвестувати споживачі та бізнес з ЄС.

Як зазначав Європарламент, потенційна асиметрія інформації, спричинена недостатньою чіткістю та складністю технологій, також може збільшити ризик шахрайства і, як наслідок, знизити довіру та інвестиції. Це, своєю чергою, призводить до низького рівня ліквідності, що ще більше посилює волатильність цін та потенціал для деяких учасників контролювати ринок. Без спільної рамки також існує ризик розбіжностей у законодавчих діях на рівні держав-членів, що ще більше ускладнить правову та регуляторну базу [221].

Варто вказати, що ситуація змінилася, зокрема, у червні 2022 року, коли Рада Європейського Союзу ухвалила рішення щодо двох Директив щодо регулювання ринку криптоактивів та цифрової стійкості, які стали частиною Стратегії цифрових фінансів: Регулювання ринків криптоактивів (MiCA) та Закону про цифрову операційну стійкість (DORA). Регламент MiCA набув чинності у червні 2023 року. Останній включає консультаційні пакети, які мають бути розроблені до набрання чинності правового режиму, запровадженого регулюванням (протягом 12–18 місяців з урахуванням внутрішніх процедур, тобто орієнтовно наприкінці 2024 року) [150].

Регламент DORA набрав чинності на двадцятий день після його публікації в Офіційному віснику Європейського Союзу, тобто 16 січня 2023 року, та застосовуватиметься з 17 січня 2025 року (Закон про цифрову операційну стійкість (DORA) 2023 року) [142].

Він спрямований на посилення ІТ-безпеки фінансових суб'єктів, таких як банки, страхові компанії та інвестиційні фірми, а також на забезпечення того, щоб фінансовий сектор у Європі міг залишатися стійким у разі серйозних операційних збоїв.

DORA забезпечує гармонізацію правил, що стосуються операційної стійкості для фінансового сектору, що застосовуються до 20 різних типів фінансових суб'єктів та сторонніх постачальників послуг ІКТ.

Акти покликані забезпечити те, щоб чинна законодавча база не створювала перешкод для використання нових цифрових фінансових інструментів і, в той же час, щоб такі нові технології та продукти підпадали під сферу фінансового регулювання та механізмів управління операційними ризиками організацій, що працюють в ЄС. Таким чином, проекти спрямовані на підтримку інновацій та впровадження нових фінансових технологій, забезпечуючи при цьому належний рівень захисту споживачів та інвесторів.

МіСА застосовуватиметься в ЄС до всіх держав-членів після прийняття. Регламент формує правову базу для активів, ринків та постачальників послуг, які наразі не регулюються на рівні ЄС, та дозволяє надавати ліцензовані послуги в країнах ЄС. Директива МіСА щодо ринків віртуальних активів переслідує 4 загальні цілі:

- 1) забезпечити правову визначеність для криптоактивів, на які не поширюється чинне законодавство ЄС про фінансові послуги;
- 2) встановити єдині правила для постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, та емітентів криптовалютних активів на рівні ЄС;
- 3) розробити існуючі національні рамки, що застосовуються до криптоактивів, які не охоплені чинним законодавством ЄС про фінансові послуги;
- 4) встановити детальні правила для так званих «стейблкоїнів», у тому числі, якщо це електронні гроші [146].

Водночас є велика ймовірність, що ці правила незабаром стануть міжнародними стандартами. Як випливає з тексту супровідної документації, ЄС підтверджує свою зацікавленість у розробці та просуванні трансформаційних технологій у фінансовому секторі, включаючи технологію розподіленого реєстру. Документи призначені для підтримки інновацій та чесної конкуренції, забезпечуючи при цьому високий рівень захисту власників віртуальних активів та цілісність на ринках віртуальних активів. Наприклад, MiCA мала на меті дати можливість постачальникам послуг віртуальних активів розширювати свій бізнес на транскордонній основі та полегшити їхній доступ до банківських послуг для безперешкодного ведення бізнесу [196].

Варто вказати, що 20 квітня 2023 року Європейський парламент прийняв наступний Регламент (ЄС) 2023/1114 про ринки криптоактивів (MiCA). Європейська Рада затвердила MiCA 16 травня 2023 року; він був опублікований в Офіційному журналі Європейського Союзу 9 червня 2023 року. Обмежена кількість норм (правил), викладених у MiCA, вже діє, але більшість з них набудуть чинності 30 грудня 2024 року.

MiCA має на меті створити гармонізовану нормативну базу для віртуальних активів в Європейському Союзі, сприяти інноваціям та сприяти використанню віртуальних активів, забезпечуючи при цьому фінансову стабільність емітентів та постачальників послуг. Положення також стосується захисту інвесторів та споживачів для випуску, торгівлі та зберігання віртуальних активів і має на меті запобігти зловживанню ринком на криптовалютних біржах.

Як було зазначено вище, до MiCA законодавство ЄС не регулювало надання послуг з віртуальних активів. Натомість постачальники послуг віртуальних активів підлягали індивідуальному законодавству кожної держави-члена ЄС.

MiCA застосовується до емітентів віртуальних активів та фірм, які надають послуги у цій сфері, і визначає «криптоактив» як «цифрове представлення вартості або прав, які можуть передаватися та зберігатися в електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології».

MiCA розрізняє три типи криптоактивів:

1. токен, що посиляється на активи (ART): віртуальний актив, який не є токеном електронних грошей і який має на меті підтримку стабільної вартості, посиляючись на іншу вартість, право або їх комбінацію, включаючи одну або кілька офіційних валют;

2. токен електронних грошей (ЕМТ або токен електронних грошей): віртуальний актив, який має на меті підтримку стабільної вартості, посиляючись на вартість однієї офіційної валюти;

3. залишкова категорія «інших» віртуальних активів, яка фіксує всі віртуальні активи, які не підпадають під дві інші категорії (ART та ЕМТ), і яка включає, як підмножину, корисні токени, тобто віртуальні активи, які мають намір лише забезпечити доступ до товару або послуги, яку надає емітент.

Регламент не поширюється на активи, які вже підпадають під дію іншого законодавства ЄС, включаючи (але не обмежуючись):

1. фінансові інструменти та структуровані депозити в рамках MiFID II (Директива 2014/65/ЄС);

2. кошти, як визначено в PSD II (Директива 2015/2366/ЄС), крім ЕМТ;

3. депозити в рамках Директиви ЄС про схеми гарантування депозитів (Директива 2014/49/ЄС), включаючи структуровані депозити;

4. сек'юритизація в рамках Регламенту про сек'юритизацію (Регламент (ЄС) 2017/2402).

МіСА розрізняє діяльність, що здійснюється на первинному ринку, тобто випуск віртуальних активів та надання послуг на вторинному ринку, відомих як послуги віртуальних активів, включаючи забезпечення зберігання та адміністрування віртуальних активів; надання консультацій щодо віртуальних активів; експлуатацію торгової платформи для віртуальних активів; отримання та передачу замовлень на віртуальні активи; виконання замовлень на віртуальні активи.

Детально МіСА викладає вимоги до прозорості та розкриття інформації щодо випуску та торгівлі віртуальними активами; вимоги до випуску віртуальних активів та нагляду за емітентами та постачальниками послуг, а також вимоги до

належної бізнес-організації емітентів віртуальних активів та постачальників послуг віртуальних активів.

Як вже згадувалося, МіСА набуде чинності 30 грудня 2024 року. Оператори віртуальних активів повинні забезпечити відповідність їх корпоративної структури, корпоративних органів та діяльності як емітентів та/або постачальників послуг новому правилу. Невиконання цього може призвести до суворих санкцій.

Саме тому урядами держав-учасниць проводяться різні заходи у напрямі адаптації національного законодавства у сфері регулювання обігу віртуальних активів. Зокрема, на національному рівні, на своєму засіданні 30 серпня 2024 року, Рада Міністрів затвердила проект законодавчого указу про адаптацію італійського законодавства до положень Регламенту (ЄС) 2023/1114 про ринки криптоактивів, який окреслює повноваження та функції Consob та Банку Італії відповідно до ст. 93 МіСА.

Вищезгаданий проект законодавчого указу, визначаючи розподіл між Consob та Банком Італії покладає на Consob, серед іншого, відповідальність за:

а) отримання повідомлень про технічні документи щодо пропозиції громадськості та допуску до торгівлі віртуальними активами, відмінними від ART та ЕМТ, та моніторинг змісту таких офіційних документів. Consob не схвалює такі документи та повідомлення, але може вимагати внесення до них змін;

б) видача Банком Італії меморандуму про взаєморозуміння щодо аспектів, що стосуються дозволу на випуск, пропозиції для громадськості та заявки на допуск до торгівлі ART спеціалізованими емітентами, а також затвердження білих книг та будь-яких поправок до них, для ART, виданих банками та інвестиційними фірмами класу 1;

в) отримання повідомлень про початок надання послуг криптоактивам від центральних депозитаріїв цінних паперів, інвестиційних фірм, крім класу 1, та операторів регульованих ринків. Зокрема, відповідно до ст. 60 МіСА Банк Італії уповноважений отримувати повідомлення при спілкуванні банків, інвестиційних фірм класу 1, установ електронних грошей та компаній з управління активами;

г) дозвіл, після консультацій з Банком Італії, CASP надавати послуги з віртуальних активів, відповідно до статей 62 та 63 МіСА;

г) нагляд за прозорістю, доброчесністю та захистом власників віртуальних активів, включаючи маркетингові комунікації (за винятком видачі ЕМТ, щодо яких відповідальність за нагляд за прозорістю, доброчесністю та захистом власників, включаючи маркетингові комунікації, лежить на Банку Італії), впорядковане проведення переговорів та цілісність ринку, а також дотримання положень, що стосуються зловживань на ринку щодо віртуальних активів;

д) здійснення наглядових та слідчих повноважень, зазначених у ст. 94 МіСА, для виконання завдань, передбачених тим самим Регламентом, включаючи повноваження щодо протидії зловживанням ініціативам, пов'язаним з пропозицією віртуальних активів, відмінних від ART та ЕМТ, без повідомлення про білу книгу та надання послуг для криптоактивів без дозволу.

МіСА, який набув чинності 29 червня 2023 року, визначає нову європейську нормативну базу, спрямовану на сприяння інноваціям при забезпеченні фінансової стабільності, захисту інвесторів та цілісності ринків віртуальних активів [199].

Зокрема, МіСА регулює випуск, переговори та надання послуг щодо трьох типів віртуальних активів: 1) токени, що посилаються на активи (ART), які визначаються як віртуальні активи, які спрямовані на стабілізацію їх вартості шляхом посилення на іншу вартість або право, або їх комбінацію, включаючи одну або кілька офіційних валют; 2) електронні грошові токени (e-money token - ЕМТ), що визначаються як віртуальні активи, які мають на меті підтримку стабільної вартості шляхом посилення на іншу вартість або право або їх комбінацію, включаючи одну або кілька офіційних валют; 3) окрім віртуальних активів, категорія, яка включає криптоактиви, відмінні від ART та ЕМТ; ця категорія також включає «корисні токени», тобто віртуальні активи, які призначені лише для забезпечення доступу до товару або послуги, що надається його емітентом, і частки незмінних токенів, наприклад, ті, що випускаються великою серією або колекцією. МіСА не поширюється на криптоактиви, які можна класифікувати як фінансові інструменти або як інші продукти, які вже регулюються в межах Союзу, оскільки вони кваліфікуються як: 1) фінансові

інструменти у значенні Директиви 2014/65/ЄС; 2) депозити у значенні Директиви 2014/49/ЄС, включаючи структуровані депозити у значенні Директиви 2014/65/ЄС; 3) кошти у значенні Директиви (ЄС) 2015/2366; 4) позиції сек'юритизації у значенні Регламенту (ЄС) 2017/2402 та продукти страхування нежиття або життя, пенсійні продукти або схеми соціального забезпечення.

З 30 червня 2024 року застосовується Розділи III та IV MiCA, які регулюють пропозицію громадськості та допуск до торгівлі ART та EMT.

Зокрема, вищезгадані Розділи III та IV резерву MiCA, відповідно:

1) випуск, пропозиція для громадськості та заявка на допуск до торгівлі ART спеціалізованим суб'єктам, що підлягають режиму авторизації та нагляду, а також банкам та SIM-картам класу 1, з урахуванням зобов'язань щодо повідомлення компетентного національного органу та дозволу на публікацію білої книги;

2) випуск, пропозиція громадськості та заявка на допуск до торгівлі EMT банкам та установам електронних грошей (EMI), з зобов'язаннями повідомити компетентний національний орган.

З 30 грудня 2024 року MiCA також застосовуватиметься до таких сфер, як:

1) пропозиція громадськості та допуск до торгівлі віртуальними активами, крім ART або EMT, з урахуванням зобов'язань емітентів щодо повідомлення унітентів у білій книзі компетентному національному органу;

2) надання послуг для криптоактивів суб'єктами господарювання, спеціально уповноваженими відповідно до Положення (постачальники послуг криптоактивів – CASP) або контрольованими фінансовими посередниками, які повідомили про початок надання послуг у сфері віртуальних активів (Розділ V);

3) зловживання ринком щодо віртуальних активів (Розділ VI).

ESMA та EBA знаходяться в процесі розробки нормативних та впровадження технічних стандартів для деталізації застосування MiCA, а також керівних принципів для полегшення рівномірного застосування MiCA по всьому Союзу. Крім того, європейські органи влади та Європейська комісія вже надали вказівки, спрямовані на сприяння уніфікованому застосуванню MiCA по всьому Союзу [149].

Отже, варто вказати, що 2024 рік в історії розвитку нормативно-правового регулювання віртуальних активів стане роком регуляторних змін для європейських віртуальних активів та більш широких ринків FinTech, з низкою нових вимог, що надходять або наближаються до застосування, та продовженням законодавчої роботи над деякими проектами пропозицій. Вибори до Європейського парламенту в червні 2024 року також вплинули на регуляторні та законодавчі процеси, але їх результати також вплинуть на політику ЄС та порядок денний прийняття рішень на наступні роки.

Тим не менш, на практиці застосування MiCA буде поступово впроваджуватися з часом – принаймні в деяких державах-членах – завдяки перехідним вимогам, які включають обмежений за часом режим для тих постачальників послуг віртуальних активів, які надають свої послуги відповідно до національного законодавства до 30 грудня 2024 року.

Разом з тим, Європейська комісія розгляне останні події на крипторинках, такі як діяльність з кредитування та запозичення віртуальних активів, події, що стосуються децентралізованих фінансів (DeFi) та незмінних токенів (NFT), а також перспективний регуляторний режим їх обігу. Звіт про оцінку, який, можливо, супроводжується законодавчою пропозицією, має бути опублікований до кінця 2024 року.

ЄС також посилить свою систему боротьби з відмиванням грошей (AML) та фінансуванням тероризму (CTF), яка застосовується до крипторинків, за межами того, що в даний час застосовується до «постачальників послуг віртуальних активів». Про необхідність чого постійно наголошувалося у спеціальній літературі [180].

Зокрема, відповідні зміни є частиною нещодавно узгодженого Положення про боротьбу з відмиванням грошей (AMLR). Серед іншого, AMLR розширить сферу зобов'язаних суб'єктів на більшу частину сектору криптоактивів та захопить усіх авторизованих MiCA постачальників послуг криптоактивів (CASP). Отже, всі CASP будуть зобов'язані проводити належну перевірку своїх клієнтів при здійсненні транзакцій на суму 1000 євро або більше та повідомляти про підозрілу діяльність. AMLR також вводить заходи щодо зменшення ризиків щодо транзакцій

з самостійно розміщеними гаманцями. AMLR також запровадить конкретні посилені заходи належної обачності для транскордонних кореспондентських відносин для CASP.

Окрім віртуальних активів, ряд законодавчих ініціатив мають відношення до сектору FinTech. Це, зокрема, включає запропонований регламент про створення цифрового євро (Digital Euro Proposal) та запропонований регламент щодо рамок доступу до фінансових даних (Open Finance Proposal).

Пропозиція відкритого фінансування є ключовим компонентом мети Європейської комісії щодо створення регуляторних основ для європейської економіки, керованої даними. Запропоноване законодавство, після офіційного прийняття, встановить права та обов'язки щодо управління обміном даними клієнтів у фінансовому секторі за межами платіжних рахунків, включаючи положення для споживачів та фірм щодо кращого контролю доступу до своїх фінансових даних.

Однією з його ключових цілей є полегшення доступу до таких фінансових даних не тільки фінансовими установами, але й фінтех-фірмами, тим самим сприяючи постійним інноваціям у секторі. Отже, як бачимо розвиток нормативно-правового регулювання віртуальних активів в ЄС відбувається досить динамічно, що спонукає й вітчизняного законодавця до активних дій.

Зокрема, у лютому 2022 року в Україні було прийнято Закон «Про віртуальні активи». Незважаючи на те, що документ не був революційним за обсягом і процедурами, документ все ж став необхідною нормативною базою для унормування обігу віртуальних активів в країні. До цього обіг віртуальних активів фактично здійснювався, але поза законодавчим полем.

На основі пояснювальної записки до документа на стадії законопроекту документ передбачав комплексне регулювання обігу віртуальних активів в країні та права та обов'язки учасників ринку віртуальних активів, а також окреслив основи державної політики у сфері обігу віртуальних активів. Крім того, Закон визначає сферу його застосування, правовий режим учасників ринку віртуальних активів, їх права та обов'язки, послуги обміну тощо. Також, встановлює загальні засади державного регулювання обігу віртуальних активів та органів, що

здійснюють державне регулювання у цій сфері та визначає повноваження Національного банку України у сфері обігу віртуальних активів, повноваження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку у сфері обігу віртуальних активів, Державного реєстру постачальників послуг тощо. Закон також визначає загальні засади міжнародного співробітництва у сфері обігу віртуальних активів та повноваження органів державної влади щодо забезпечення міжнародного співробітництва у сфері обігу віртуальних активів, а також порядок їх реалізації [60].

Варто вказати, що НБУ висловив повну зацікавленість у тому, щоб зробити обіг віртуальних активів максимально зручним та безпечним, а також адаптувати технологію до вимог усіх стейкхолдерів. За словами представників НБУ, під час обговорення законопроекту було багато дискусій щодо ризиків як для монетарної політики, так і для фінансової стабільності. Як зазначалося, ризики можуть виникати саме з точки зору монетарної політики – вони полягають у виникненні емісійних центрів (центрів) в Україні – та можливості їх впливу на політику НБУ [44].

Разом з тим, НБУ окреслив потенційні ризики щодо неконтрольованого поширення віртуальних активів, як-то: ризик заміщення національної валюти і виникнення паралельного грошового обігу поза контролем центрального банку, ризик використання віртуальних активів в обхід існуючого державного регулювання та нагляду, ризики перетікання частини банківських депозитів у віртуальні активи та витіснення традиційного банкінгу, що може посилити загрози фінансовій стабільності банківської системи та фінансової системи країни в цілому [48].

Тим не менш, наразі склалася ситуація, за якої Закон «Про віртуальні активи», який був прийнятий 17 лютого 2022 року та підписаний Президентом, не набрав чинності. Спочатку затримка з набранням чинності закону в основному була пов'язана з прийняттям європейської Директиви MiCA.

14 червня 2023 року НКЦПФР спільно з міжнародними партнерами презентувала текст проєкту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо регулювання обігу

віртуальних активів в Україні» представникам профільних державних органів та ринкової спільноти. За основу проекту Комісія взяла Регламент MiCA ЄС, який мається на увазі для імплементації в національне законодавство. Робота над документом розпочалася восени 2022 року за підтримки Проєкту USAID «Реформа фінансового сектору», до якого було залучено компанію Ernst&Young як консультантів

Зокрема було передбачено зміни до Податкового кодексу України, відповідно оновлену редакцію Закону України «Про віртуальні активи» та внесення змін до інших законодавчих актів.

В цілому в документі окреслений механізм правового регулювання, обсяг юридичних обов'язків для учасників ринку, яких необхідно дотримуватися, поняття оподаткування, а також питання захисту прав інвесторів від неправомірних діянь на ринку. Зокрема, ключовим моментом оновленого законопроекту було те, що віртуальні активи можуть належати до трьох категорій: токени електронних грошей, токени, прив'язані до активів, інші віртуальні активи. У НКЦПФР зазначали, що закон можуть ухвалити у 2023 році, а він набуде чинності у 2024 році. Таким чином, Україна може стати першою державою в Європі, яка впровадить MiCA у правове поле, оскільки жодна юрисдикція ще цього не зробила.

Проте, у час коли Міжнародним валютним фондом було оприлюднено Оновлену програму щодо України [215] в рамках механізму розширеного фінансування, в якій МВФ передбачив і зміни законодавства щодо віртуальних активів, МВФ вказав, що чинна законодавча база для віртуальних активів може створювати ризики для цінової стабільності та ефективності монетарної трансмісії. А тому, до кінця грудня 2024 року передбачено, що НБУ та НКЦПФР за технічної допомоги МВФ та після консультацій із його співробітниками, мають спільно підготувати оновлений варіант законодавства щодо регулювання ринку віртуальних активів, аби привести його у відповідність до найкращих міжнародних практик. Запропонований законопроект має враховувати цілі економічного розвитку та забезпечувати пом'якшення ризиків для цінової та фінансової стабільності України. А це значить, що існуючий Закон

№2074-IX буде однозначно переглянуто, а очікувати підписання Президентом України оновленого варіанту при найбільш оптимістичних прогнозах, на думку експертів, варто не раніше початку 2026 року [112].

Утім Верховна Рада України пішла свідомим шляхом світових тенденцій, врахувавши позицію FATF, яка оперує саме поняттям «віртуальні активи», прийнявши Закон України «Про захист прав споживачів» № 3153-IX від 10.06.2023 [64], але закон не набрав чинності через відсутність затвердження відповідних змін у податковому законодавстві та створення Державного реєстру постачальників послуг, пов'язаних з віртуальними активами [12].

Як було вказано вище, 20 червня 2023 року Європейський парламент прийняв історичне рішення для ринку віртуальних активів, схваливши MiCA, що зумовило правову колізію, яка потребує належної правової уваги та законодавчого доопрацювання, у тому числі й особливості оподаткування операцій з віртуальними активами. Зокрема зокрема Директива (ЄС) 2023/1114 вводить визначення «криптоактив» і класифікує криптоактиви на токени електронних грошей, токени з прив'язкою до активу та інші криптоактиви, які не відповідають визначенням EMT та ART. Вона також встановлює правила для оприлюднення конфіденційної інформації, обмеження щодо торгівлі на основі інсайдерської інформації, заборону на неправомірне розголошення інсайдерських даних та маніпулятивні дії на ринку криптоактивів і вводить стандарти та обов'язки для тих, хто надає послуги у цій сфері.

Проте Закон України «Про віртуальні активи» закріплює поняття «віртуальний актив», як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [58], а відповідно п. 13 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [60] визначено, що віртуальний актив – цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних

целей. Тобто фактично поняття «криптоактивів» у національному законодавстві не закріплено. Як вказують експерти «Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» делікатно вуалює визначення криптовалюти під терміном «віртуальні активи»» [116].

Отже, підводячи підсумок проведеному аналізу варто вказати, що в умовах, коли стає очевидним, що законодавче регулювання не встигає за прогресом, виникають сумніви, що наявні механізми будуть достатніми. Проте створені технологічні інновації та формування нових правовідносин, пов'язаних з ними, потребують відповідного правового регулювання. На сьогоднішній день не можна з упевненістю сказати, чи готовий ринок віртуальних активів повноцінно увійти в правову сферу. Проте у разі втрати всіх поточних переваг над фіатними валютами, віртуальні активи ризикують втратити свою привабливість для власників.

Незважаючи на наведене, немає сумнівів, що державні інституції та законодавче регулювання стикаються з необхідністю адаптації до сучасних умов та викликів в процесі розвитку нормативно-правового регулювання віртуальних активів в контексті Європейської інтеграції України.

В даний час український законодавець поки що зробив лише перший крок у розвитку нормативно-правового регулювання віртуальних активів, але у світлі законодавчих ініціатив ЄС, найближчим часом, правові конструкції, юридичні визначення та механізми доведеться гармонізувати з термінологією ЄС.

Вбачається, що на сучасному етапі, є кілька надважливих для України аспектів у сфері віртуальних активів, зокрема:

- 1) запровадження ефективного ринку в умовах дії воєнного стану;
- 2) знаходження правового балансу між національною регуляторною політикою та відповідними вимогами Європейського Союзу з урахуванням кредитних і платіжних ризиків і ризиків у сфері протидії злочинності;
- 3) удосконалення податкової політики з урахуванням високого ризику ухилення від сплати податків, шахрайства з використанням віртуальних активів, а також інших загроз, зокрема викликаних війною.

4) оптимізувати питання сертифікації брокерів/дилерів у сфері обігу віртуальних активів, а також розробити норми щодо визначення відповідальності суб'єктів ринку віртуальних активів, що, в свою чергу, передбачає необхідність внесення змін до кримінального та адміністративного законодавства.

Все наведене наразі є головними пріоритетами розвитку сфери віртуальних активів. Передбачається, що відповідні зміни будуть внесені з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо регулювання обігу віртуальних активів в Україні», розробленого з урахуванням Регламенту ЄС MiCA. Разом з тим, існуючі виклики розвитку нормативно-правового регулювання значною мірою зумовлені відсутністю оптимального механізму реалізації державної політики у сфері обігу віртуальних активів.

2.2. Механізм державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів

Складність у виробленні механізму державно-правового регулювання віртуальних активів, відсутність належної інституалізації значною мірою пов'язані з тим, що науковцям та практикам доводиться усвідомлювати сутність нових явищ, які є результатом технологічного прориву Революції 4.0, до яких неможливо застосувати традиційні підходи. Свідченням чому є тривалі дискусії із визначення сутності віртуальних активів, про що вказувалося у попередньому розділі дослідження.

Зокрема одні автори вказують, що віртуальні активи є валютою, платіжним засобом, інноваційною мережею платежів, платіжною системою, транзакційним протоколом, новим видом грошей, грошовим сурогатом, інші заперечують її належність до грошей та відносять до віртуальних товарів, нематеріальних активів, фінансових цифрових активів [83, с. 83].

Варто вказати, що 2021 року Міністерство цифрової трансформації та представники індустрії віртуальних активів у межах форсайту «Віртуальні активи в Україні – 2030» презентували фінальний звіт та дорожню карту розвитку такої

нової галузі, як віртуальні активи, згідно якого віртуальний актив – особливий вид майна, який є цінністю в електронній формі, існує в системі обігу віртуальних активів та може знаходитись у цивільному обігу. Віртуальні активи можуть бути забезпеченими чи незабезпеченими [111].

Крім того варто розуміти, що нові виклики безумовно пов'язані з розвитком цифрового суспільства, що пов'язано з ухваленням Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» [71], а також постанов Кабінету Міністрів України «Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства» [61] та «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»» [65] визначило рух України на розбудову цифрового (інформаційного) суспільства та держави. Зазначені нормативно-правові акти є тим необхідним базисом для розвитку віртуальних активів, що має бути підставою для реалізації механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів.

Новітня історія розвитку державної регуляторної політики пов'язана з схваленням Президентом України Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, яким задекларовано, що однією із ключових цілей у сфері економічного розвитку держави наразі є «сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх [114]». Проте, як слушно вказується у спеціальній літературі, у зв'язку із збройною агресією російської федерації актуалізуються питання продовольчої, економічної та фінансової безпеки держави, охорони довкілля, захисту національних інтересів на світових рівнях тощо [22].

Проте очевидно наявність лише нормативної бази є недостатньою для успішності впровадження та функціонування такого механізму. Є необхідним пошук належних інструментів механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів, визначення кола гарантій та засобів забезпечення подолання проявів порушення у сфері обігу віртуальних активів тощо.

Зокрема у підсумковому звіті Форсайту «Віртуальні активи в Україні – 2030» визначено, що саме людський капітал є фактором розвитку екосистеми

віртуальних активів в Україні. Це в тій чи іншій формі найчастіше згадуваний в експертному опитуванні окремий чинник розвитку галузі. Багато респондентів вважає, що країна має потужну базу людського ресурсу, починаючи від населення з високим рівнем комп'ютерної грамотності, закінчуючи спеціалістами, розробниками та носіями нових технологій, а також потужною спільнотою учасників галузі та необхідною інфраструктурою. Наявність людського капіталу – передумова того, що галузь розвиватиметься за будь-яких сценаріїв. Що більше Україна матиме власного людського капіталу, то швидше розвиватиметься галузь віртуальних активів [111].

Крім того не останнє місце у розвитку займає активна позиція держави. Це ціла група чинників, які передусім мають легалізувати галузь, тобто запровадити регулювання, оподаткування, механізми протидії відмиванню грошей, гарантії від шахрайства тощо, що дасть можливість розвитку, і ведення господарської діяльності в досліджуваній галузі, що стане безпечнішим та привабливішим для інвестиційного ринку.

Ухвалення якісного, чіткого та зрозумілого нормативно-правового регулювання – це та необхідна основа, базис для оптимальної реалізації механізму державно-правових засад забезпечення обігу віртуальних активів.

У цьому аспекті варто вказати, що серед науковців та практиків до сьогодні не вироблено єдиного підходу до єдиної моделі нормативно-правового регулювання обігу віртуальних активів. Одні вважають, що для галузі краще, щоб регулювання було мінімальним, ліберальним, а держава надмірно не контролювала процеси, а краще, щоб не намагалася на них вплинути взагалі. Інші переконані, що держава повинна законодавчо підтримувати галузь, надавати їй преференції на кшталт податкових пільг [14].

Варто вказати, що окремі автори вказують, що вагомим чинником розвитку галузі віртуальних активів є оподаткування: воно повинно бути лояльним до галузі, адекватним, конкурентним, ліберальним, можливо, навіть стимулюючим. Інші піддають такий підхід сумніву [20].

Проте, як вказувалося вище, розвиток віртуальних активів неможливо уявити без розвитку цифрової сфери вцілому, тому проводити цифровізацію

послуг і процесів у державному управлінні (відкриті інтегровані реєстри, е-гривня як цифрова валюта центрального банку, цифровізовані державні послуги тощо) та просувати її (токенізацію активів, смарт-контракти, електронний документообіг, цифровізацію процесів в організаціях) у всій економіці в усіх можливих напрямках є передумовою реалізації механізму державно-правових засад забезпечення обігу віртуальних активів.

Важливим чинником розвитку галузі є реалізація реформ, які усунуть перешкоди для розвитку всієї економіки України. На рівні з рештою економіки галузь потребує верховенства права, захисту інвесторів та прав власності, якісної роботи судової системи, зниження корупції, вільного руху капіталу, дерегуляції, а також безпеки ведення бізнесу та якісної боротьби із шахрайством. Кожна реформа, що дозволить просунутися в цих питаннях, позитивно вплине на розвиток галузі [111].

Разом з тим, розвиток віртуальних активів критично залежить від розвитку відповідної інфраструктури, починаючи від фізичної, платіжної, закінчуючи інституційною. Потрібно покращувати якість сигналу мобільного інтернету, запроваджувати зв'язок 5G, забезпечити якомога повніше покриття країни широкосмуговим інтернет-зв'язком. Віртуальні активи повинні бути визнані засобом платежу й увійти в повсякденне життя українців, що передбачає розвиток необхідної платіжної інфраструктури. Що більше сервісів прийматимуть віртуальні активи, то більше осіб буде ними цікавитися [111].

Доцільно зазначити, що не останнє місце в реалізації механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів займає такий інститут, як права особи. І в контексті наведеного варто говорити, на нашу думку, у тому числі й про цифрові права особи.

В сучасних умовах важливим є тлумачення традиційних прав із врахуванням цифрового аспекту, що може визначатися як покоління цифрових прав «*sui generis*» як покоління цифрових прав [133, с. 223- 250]. Цифровізація суспільних відносин приводить до потреби міжгалузевого правового регулювання. Цифровізація процесів виробництва, управлінської діяльності призводить до нівелювання меж між галузями права. Дослідження цифрових прав, змісту

адміністративно-правового механізму їх забезпечення вимагає застосування міжгалузевих підходів, а тому вимагає перегляду правозастосовних та правореалізуючих підходів.

Таким чином, механізм реалізації та здійснення цифрових прав має відповідати не лише відповідності сервісних характеристик, але і має відповідати універсальному характеру регулювання. Універсальний характер адміністративно-правового механізму забезпечення цифрових прав особи пов'язується із підставою їх виникнення, реалізації та захисту, що відображається в обігу інформації та застосуванні інформаційних технологій [51].

Необхідно окрему увагу звернути на встановлення механізму права особи на дотримання етичних засад про створенні та поширенні цифрового контенту. У 2023 році в Україні було ухвалено Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [72], дія якого поширювалась на:

«1) відносини, в яких виконавець на підставі договору надає або зобов'язується надати цифровий контент та/або цифрову послугу споживачу, а споживач надає або зобов'язується надати свої персональні дані, крім випадків, якщо їх надання необхідне виключно для одержання цифрового контенту та/або цифрової послуги, без наміру подальшого використання персональних даних для досягнення будь-яких інших цілей;

2) відносини, в яких цифровий контент та/або цифрові послуги розробляються відповідно до специфікації споживача;

3) відносини, в яких виконавець на підставі договору надає або зобов'язується надати цифровий контент на матеріальному носії, що використовується виключно для зберігання такого цифрового контенту» (ч. 2 ст. 1) [72].

Законом України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [72] прямо визначено коло відносин, на які він не поширюється, а саме, на :

1) надання цифрового контенту та/або цифрових послуг, що входять до складу товарів з цифровими елементами або взаємопов'язані з такими товарами і надаються разом з ними за договором купівлі-продажу, незалежно від того, здійснюється надання цифрового контенту та/або цифрової послуги продавцем

таких товарів чи третьою особою. Цифровий контент та/або цифрова послуга вважаються такими, що надаються у складі товару з цифровими елементами або є взаємопов'язаними з таким товаром, якщо інше прямо не зазначено в договорі купівлі-продажу такого товару, а також якщо товар може використовуватися за цільовим призначенням і без відповідного цифрового контенту та/або цифрової послуги, за умови укладення споживачем окремого договору про надання такого цифрового контенту та/або цифрової послуги, який не є частиною договору купівлі-продажу товару з цифровими елементами;

2) надання послуг, крім цифрових послуг, в яких електронна форма подання інформації використовується виконавцем виключно як засіб передачі результатів надання таких послуг та/або інших даних споживачу;

3) надання електронних комунікаційних послуг у розумінні Закону України «Про електронні комунікації» [60], крім послуг міжособистісної електронної комунікації без використання нумерації;

4) надання медичних послуг;

5) надання фінансових послуг;

6) надання послуг у сфері азартних ігор за допомогою онлайн-систем та на підставі індивідуального запиту отримувача таких послуг;

7) передачі виконавцем програмного забезпечення або надання виконавцем доступу до програмного забезпечення на підставі безоплатної публічної ліцензії з відкритим вихідним кодом, якщо персональні дані, надані споживачем, використовуються виконавцем виключно з метою вдосконалення надійності, сумісності та інтероперабельності такого програмного забезпечення;

8) постачання цифрового контенту необмеженому колу осіб, крім випадків передачі цифрового контенту, який є частиною вистави чи показу певної події, засобами сигнальної трансляції;

9) надання цифрового контенту суб'єктами владних повноважень, іншими розпорядниками публічної інформації відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» (ч. 4 ст. 1) [72].

При цьому під цифровим контентом розуміється сукупність даних, які створюються і надаються в цифровій формі. До цифрового контенту в межах

чинного законодавства України відноситься, «зокрема, комп'ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги» (п.11 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [72]).

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [72] визначається коло суб'єктивних критеріїв відповідності цифрового контенту та/або цифрової послуги, до системи яких чинним законодавством України відносяться: «1) опис цифрового контенту, його кількість, якість, функціональність, інтероперабельність, сумісність та інші ознаки відповідають умовам укладеного договору; 2) надані виконавцем цифровий контент та/або цифрова послуга придатні для використання у визначених споживачем цілях, погоджених сторонами на момент укладення договору; 3) споживачу надається цифровий контент та/або цифрова послуга разом з усіма додатками, приналежностями, застосунками та інструкціями, включаючи рекомендації щодо інсталяції, згідно з умовами договору; 4) цифровий контент та/або цифрова послуга надаються у найновішій існуючій версії з подальшим оновленням, якщо інше не передбачено умовами договору».

Згідно із ст. 6 Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [72] визначається коло об'єктивних критеріїв відповідності цифрового контенту та/або цифрової послуги, де виділяються законодавством: «1) придатність для використання відповідно до мети, з якою зазвичай використовуються цифровий контент та/або цифрова послуга такого самого виду, з урахуванням технічних вимог, передбачених нормативно-правовими актами та/або нормативними документами; 2) надання у кількості та відповідність вимогам щодо якості, включаючи інтероперабельність, функціональність, сумісність, доступність, безперервність надання та безпечність використання, які є звичайними для цифрового контенту та/або цифрової послуги такого самого виду та на отримання яких споживач може обґрунтовано розраховувати за умовами договору або виходячи із змісту будь-якої публічної заяви виконавця або інших осіб, які брали участь у ланцюзі надання цифрового контенту та/або цифрової послуги, розміщеної у будь-якій формі, придатній для сприйняття споживачем, у тому числі

в рекламі чи на етикетці матеріального носія цифрового контенту, крім випадків, якщо: а) виконавець не знав і за обставин, що склалися, об'єктивно не міг знати про відповідну публічну заяву; або б) цифровий контент та/або цифрова послуга надаються у кількості та якості, що відповідають умовам зміненої публічної заяви, якщо такі зміни були внесені у той самий спосіб, у який була розміщена попередня публічна заява; в) публічна заява не могла би вплинути на рішення споживача придбати цифровий контент або замовити цифрову послугу; 3) надання разом з усіма додатками, приналежностями, застосунками та інструкціями, включаючи рекомендації щодо інсталяції згідно з умовами договору, на отримання яких споживач може обґрунтовано розраховувати; 4) відповідність демоверсії цифрового контенту та/або цифрової послуги, що надавалася виконавцем споживачу для ознайомлення до моменту укладення договору».

Реалізація цифрових стандартів є неможливою без визначення соціальної та механізмів юридичної відповідальності виробників цифрового контенту та інтернет-посередників, якими є медіа, зокрема. Саме з такою метою у 2023 році із ухваленням Закону України «Про медіа» [69] та внесенням подальших змін до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [68] було запроваджено імперативну вимогу ліцензування не лише діяльності телебачення та радіомовлення, але і друкованих засобів масової інформації; очевидно, що подальше реформування системи медіа в Україні має здійснюватися із функціональним спрямуванням на контроль за діяльністю медіа, які діють в мережі Інтернет, однак, очевидно, що вирішення такої проблеми є неможливим без об'єднань зусиль світової спільноти та активного міжнародного співробітництва.

Реалізація цифрових прав не повинна призвести до проявів дискримінації (зокрема, у частині запровадження електронних платіжних засобів, які мають конкурувати з готівковими платіжними засобами, а не виключати їх).

У Декларації про маніпулятивні можливості алгоритмічних процесів Комітет Міністрів Ради Європи зазначено, що технологічний прогрес дозволяє на підставі доступних даних робити досить докладні висновки про людей, відносячи їх до тих чи інших [197], що може призвести до диференціації суб'єктів цифрових

прав залежно від їх цифрових профілів, що є хибним. Така диференціація осіб не повинна призводити до майнової, статевої, професійної дискримінації, і має здійснюватися із дотриманням поваги до прав людини і верховенства права [117, с. 72].

Відповідно реалізація та захист прав особи у процесі обігу віртуальних активів нерозривно пов'язується із здійсненням особою цифрових прав та створенням можливостей для задоволення її цифрових потреб.

Окреме місце в процесі реалізації механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів посідають принципи державно-правового регулювання обороту віртуальних активів, які слугують надійними та чіткими юридичними орієнтирами, що спрямовують діяльність правозастосовчих органів. Їх дотримання забезпечує необхідну диференціацію правового регулювання, гарантує неприпустимість порушення законності, стабільність юридичної практики, послідовне утвердження соціальної справедливості, сприяє підвищенню ефективності та якості правозастосування.

Принципи державно-правового регулювання є результатом узагальнення притаманних для них характерних зв'язків, істотних рис та постійно відтворювальних ознак, що стають опорними в роботі уповноважених суб'єктів державного регулювання [3].

Відповідно, принципи державно-правового регулювання віртуальних активів доцільно визначити як норми-ідеї, вихідні положення, що слугують основними засадами правового регулювання та за якими відбувається цілеспрямований вплив на систему взаємовідносин між всіма учасниками ринку віртуальних активів для підтримки їх рівноваги. Зокрема – це позитивні закономірності, які зафіксовані (закріплені) у відповідних поняттях і нормах, або узагальненнях чинних у державі юридичних правил.

Тож у статті 14 Закону України «Про віртуальні активи» закріплено загальні принципи державного регулювання обороту віртуальних активів, якими є:

- 1) доцільність – обґрунтована необхідність державного регулювання окремих правовідносин з метою вирішення існуючої проблеми;

2) адекватність – відповідність форм та рівня державного регулювання правовідносин потребі у вирішенні існуючої проблеми та ринковим вимогам з урахуванням усіх прийнятних альтернатив;

3) ефективність – забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акта максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави;

4) збалансованість – забезпечення у регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави;

5) передбачуваність – послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дає змогу суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності;

6) прозорість та врахування громадської думки - відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності [60].

Проаналізуємо їх. Варто вказати, що стрімкий розвиток суспільства і держави завжди ставить перед наукою нові завдання і одна з них – концепція справедливої законності – доцільного і розумного застосування закону, що забезпечує ефективний захист інтересів громадян, суспільства і держави. Досягнення зазначених завдань сприяє дослідженню й запровадженню категорії доцільності, яка виявляється в урахуванні конкретних умов застосування того чи іншого нормативно-правового акта (його цілей, завдань), виборі найбільш оптимального варіанта вирішення правового питання.

У спеціальній літературі обґрунтовуються різні підходи до розуміння принципу доцільності та його елементів. Наприклад словникова література визначає «доцільність», як відповідність явища або процесу певному стану, матеріальна або ідеальна модель якого виступає як мета [21].

У літературі юридичного спрямування принцип доцільності визначається, як принцип правотворчості (вибору альтернативних законодавчих рішень, визначення способів і меж правового регулювання) та умова правозастосування; вимога доцільності пояснює загальну спрямованість і мету правозастосування [37].

Тому поняття доцільності правозастосовної діяльності має щонайменше два змістовних прошарки: в-першому випадку доцільність правозастосовної діяльності передбачає цілеспрямованість й ефективність такої діяльності, а у другому поняття доцільності співвідноситься з поняттям оптимальності [7].

Варто вказати, що вимога доцільності пояснює загальну спрямованість і мету правозастосування. Ціннісна спрямованість правозастосування означає відповідність цього процесу основоположним принципам права, які становлять основу права: рівність, справедливість, свобода, гуманізм. Принцип доцільності у застосуванні та виконанні норм права є такою їх реалізацією, за якої не лише досягається мета закону, яка полягає у конкретних соціально-культурних або матеріальних результатах, але найбільш повно досягається ця мета у конкретних визначених умовах часу та місця. Тобто головною метою принципу доцільності у правозастосуванні та державному регулюванні є досягнення того соціального ефекту, заради якого було створено правову норму [115].

Як слушно вказують окремі вчені, доцільним повинен визнаватися тільки той варіант застосування правової норми, який дозволяє найкращим чином досягти її мети за даних умов. Таке розуміння принципу доцільності базується на діалектиці співвідношення мети та способів її досягнення: будь-яка мета зазвичай може бути реалізована в конкретних умовах за допомогою різних засобів та дій. Усі такі дії будуть доцільними в широкому розумінні доцільності, але нерівноцінними з огляду на рівень та ступінь доцільності: деякі забезпечуватимуть досягнення мети з меншими «витратами», простіше, швидше ніж інші [50].

Доцільність – це найбільш точне й послідовне здійснення закону в кожній конкретній ситуації. Тобто, правозастосовувач повинен, ґрунтуючись на нормі

закону, що відображає загальні тенденції розвитку суспільних відносин, врахувати особливості та специфіку кожної конкретної справи [56, с. 158].

Отже, принцип доцільності полягає у відповідності державних регуляторних органів у сфері обігу віртуальних активів та їх діяльності конкретним умовам місця та часу, враховуючи специфіку ситуації та характерні риси суб'єктів досліджуваних правовідносин, тому державний регуляторний орган має прийняти рішення, яке оптимально відображає зміст та норму закону.

Доцільно вказати, що принцип адекватності походить від принципу причинної адекватності, або принципу причинної реальності – це філософське твердження Рене Декарта про те, що причина об'єкта повинна містити принаймні стільки ж реальності, скільки і сам об'єкт.

Зокрема, цей принцип чітко виражає ідеї, інструкції або цілі та підтримує прийняття рішень (передбачає відповідність рівня та форм державного регулювання) суб'єктами правовідносин у сфері віртуальних активів.

Досліджуваний принцип витікає із принципу правової держави, із самої суті основних прав, що виражають загальне право на свободу громадянина по відношенню до держави. Адекватність необхідно розглядати як конституційно-правовий принцип, який потрібно приймати як відправну точку, вихідний пункт для вчинення всіх заходів та дій з боку органів державної влади [115].

Варто вказати, що цей принцип активно застосовується у законодавстві ЄС. Як вказують окремі автори, зміст даного принципу в першу чергу сформувався під впливом практики правозастосування у Німеччині. Сама ж його суть та ідея, також елементи змісту були вже відомі в античності та середньовіччі [56].

Окремі дослідники виокремлюють головні вимоги принципу адекватності до державного регулювання обороту віртуальних активів, як-то: врахування можливостей, реального стану та потенціалу економіки країни; відповідність методів та способів державного регулювання наявним проблемам і загальному стану економіки країни та фінансовому ринку віртуальних активів; детальний аналіз суб'єктами державного регулювання всіх можливих альтернативних варіантів методів та дій, а також наслідків, що може спричинити їх застосування [115].

Таким чином, принцип адекватності полягає в оптимальному виборі методів та способів державного регулювання віртуальних активів, які мають відповідати потребам у вирішенні наявних викликів та реаліям сучасного етапу розвитку сфери віртуальних активів з урахуванням загальної оцінки соціального, економічного та безпекового стану держави.

Принцип ефективності з точки зору теорії права є досить багатограним та охоплює оптимально діючий механізм державно-правового регулювання обігу віртуальних активів та належну якість законодавчої бази й досконалість правозастосовної практики.

У спеціальній літературі визначається, що ефективність державного управління являє собою багатоаспектне поняття, яке відображає ступінь досягнення загальних цілей державного управління і якість надання послуг населенню у співвідношенні з ресурсним забезпеченням відповідної владноуправлінської діяльності. Методичний підхід до оцінки ефективності державного управління повинен враховувати такі її складові, як:

1) експертну оцінку результатів впливу державних органів на державний суверенітет, конкурентоспроможність, економічне зростання, суспільну злагоду тощо;

2) оцінку чинників та інструментів забезпечення якості надання публічних послуг (використання інструментів та технологій, що підвищують ефективність управлінського впливу, створення умов транспарентності суспільного, у тому числі владного, середовища, раціональності законодавчого поля, відсутність корупції тощо);

3) ефективність реалізації окремих регуляторних елементів і діяльності окремих державних органів влади як організацій [110].

У темпоральному сенсі ефективність державного регулювання досягається за рахунок належного знання та володіння методикою правових регуляторних процесів, що дозволяє очікувати належне правозастосування, прогнозувати його результати, попередити негативні наслідки, зменшити можливі ризики [16].

Таким чином, щодо принципу ефективності державного регулювання обороту віртуальних активів варто дійти висновку, що реальна ефективність

визначається факторами, які перебувають у сфері нормотворчості та правозастосування, зокрема забезпеченість тих або інших приписів організаційними та матеріальними ресурсами зумовлюють чітку роботу державних регуляторних органів, а відповідність законодавчих норм сучасним реаліям дозволяють оптимізувати правозастосовну складову.

Щодо принципу збалансованості варто вказати, що сутність цього принципу полягає передусім у забезпеченні балансу у регулюванні обігу віртуальних активів інтересів фізичних, юридичних осіб та держави.

Варто підкреслити, що реалізація принципу збалансованості як досягнення балансу інтересів приватних осіб та публічного інтересу є можливою за проголошення в якості домінанти ідеї розбудови правової соціальної демократичної держави, адже якщо така вимога не дотримується, то нормативний базис для обмеження свавілля державної влади фактично є відсутнім. Отже, фактично реалізація волі народу, тобто по суті встановлення принципу публічного інтересу, при цьому не порушуючи відокремлених інтересів приватної особи, є неможливим в межах авторитарної чи тоталітарної держави.

Звичайно дотримання такого балансу між приватними та публічними інтересами є доволі динамічною категорією, не може бути нормативно описане певним переліком суспільно-історичних обставин розвитку окремої держави, а тому підлягає постійному перегляду як на рівні нормотворчої діяльності, так і на рівні правореалізації та правозастосування. Утім при цьому очевидно, що найважливішим пріоритетним публічним інтересом для сучасного цивілізованого суспільства власне і є розбудова соціальної правової держави, на засадах демократичності, визнання людини – найвищої цінністю [25, с. 70-77].

Отже, визнання доцільності дотримання публічних інтересів нормативно допустимим може бути лише в умовах розбудови правової держави. Так само переслідування задоволення приватних інтересів, їх пріоритетність для держави може проголошуватися як стратегія розвитку держави, коли закріплюється розуміння людини як найвищої соціальної цінності. Отже, реалізація принципу верховенства права перебуває у синергетичному зв'язку із реалізацією принципу збалансованості, що в цілому корелюється із необхідністю впровадження

доктрини правової держави та пріоритету прав та інтересів особи як найвищої соціальної цінності. В цьому аспекті доцільним є застосування підходу західноєвропейського вченого П. Гаудера, який зазначає, що верховенство права розуміється як здатність та можливість значних соціальних груп захищати та забезпечувати реалізації чинних в цій країні законодавчих актів [13].

Таким чином, принцип ефективності державного регулювання обороту віртуальних активів – це забезпечення балансу у державному регулюванні обігу віртуальних активів приватних та публічних інтересів.

Зокрема енциклопедична література визначає передбачуваність, як це ступінь, в якій можна зробити правильний прогноз або прогноз стану системи, якісно або кількісно [39]. Отже, принцип передбачуваності державного регулювання обороту віртуальних активів визначає певну послідовність регуляторної діяльності; це фактично властивість прогнозування наслідків дії регуляторного органу, враховуючи поточний стан існуючої системи обігу віртуальних активів.

Розумінням принципу прозорості та врахування громадської думки, в першу чергу, виходить із Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи «Про доступ до офіційних документів» [198]. Зокрема цим документом держави-члени зобов'язувалися гарантувати право кожного на доступ, за запитом, до офіційних документів, що зберігаються державними органами. Цей принцип повинен застосовуватися без дискримінації на будь-якій підставі, включаючи національну.

Окремі дослідники прозорість державної політики розглядають як спроможність забезпечити досить високий рівень зрозумілості та обізнаності громадянам державно-управлінської діяльності [115]; як обов'язок органів державної влади забезпечити та гарантувати громадянам спроможність одержувати дійсну інформацію про вплив управлінської діяльності на суспільство та змістове навантаження державного управління [1]; як наявність повної реальної та адекватної інформації про те, що відбувається [10].

Таким чином, принцип прозорості державного регулювання обороту віртуальних активів доцільно розглядати як забезпечення зрозумілості державного регулювання для усіх суб'єктів правовідносин у сфері віртуальних активів, за

допомогою інформаційної діяльності органів державної влади задля сприяння участі громадськості в обговоренні, виробленні та прийнятті державно-управлінських рішень, а також здійсненні відповідного контролю за їх реалізацією, наслідком чого буде забезпечення врахування думки громадськості.

Варто вказати, що така сфера, як сфера віртуальних активів потребує надійних правил функціонування, в основі яких мають лежати засадничі принципи, як універсальні регулятори, закріплені на державному рівні. Їх законодавче впровадження у Законі України «Про віртуальні активи» є вагомим кроком у нормативному врегулюванні правового статусу та порядку обігу віртуальних активів.

Звісно в межах нашого дослідження основну увагу доцільно сконцентрувати на принципах, які знайшли своє закріплення у вітчизняній нормативно-правовій базі, проте, не можна не згадати про принципи, які були запропоновані Міжнародним інститутом уніфікації приватного права. Так, 2023 року було прийнято проект принципів цифрових активів та приватного права [216]. Ці принципи включають законодавчі вказівки та найкращі практики щодо транзакцій, пов'язаних з цифровими активами, такими як криптовалюти та незмінні токени.

УНІДРУА пропонує всім державам прийняти законодавство, яке відповідає цим Принципам, щоб забезпечити чіткі правила та зменшити правову невизначеність як щодо внутрішніх, так і щодо міжюрисдикційних операцій з цифровими активами.

Варто вказати, що УНІДРУА є незалежною міжурядовою організацією з 65 державами-членами, яка включає всі країни G20. Її метою є гармонізація та модернізація міжнародного приватного права серед держав-членів, які взяті з найрізноманітніших правових систем та культурних традицій.

Принципи УНІДРУА служать подвійним цілям: по-перше, забезпечити чіткі правила та вказівки, що стосуються цифрових транзакцій, а по-друге, заохотити держави прийняти законодавство, що відповідає цим Принципам. Загальною метою є підвищення передбачуваності транзакцій, пов'язаних з віртуальними

активами, що, як сподівається УНІДРУА, призведе до зниження витрат та підвищення ефективності обігу віртуальних активів.

Принципи розроблені в тому аспекті, що вони будуть технологічно нейтральними, юрисдикційно нейтральними та організаційно нейтральними. Однак вони стосуються лише питань приватного права (в першу чергу питань, пов'язаних з правом власності та правами на віртуальні активи) і не охоплюють питання нормативного права, інтелектуальної власності або захисту прав споживачів. Принцип 2.2 визначає поняття «цифровий актив» в широкому сенсі як будь-який «електронний запис, який може бути підлягати контролю». Принцип 2(1) визначає поняття «електронний запис» як «інформацію, яка (i) зберігається на електронному носії та (ii) може бути отримана». Принцип 6 закріплює поняття «контролю» шляхом посилання на здатність на практиці отримувати вигоду від цифрового активу та його зміни контролю (як обговорювалося нижче). Широкий характер визначень у Принципах означає, що вони включають, серед інших цифрових активів, криптовалюту, токени та розподілені реєстри, такі як блокчейн. Відповідно до Принципу 4, також включаються «пов'язані активи» (матеріальні чи нематеріальні), наприклад, цінні папери, пов'язані з віртуальним активом.

Принципи встановлюють, що цифрові активи можуть бути об'єктом майнових прав. Це може означати, що в певних юрисдикціях віртуальні активи можуть бути класифіковані як «власність» і тому Принципи надають рекомендації щодо захисту споживачів та власників віртуальних активів.

Принципи застосовуються лише до цифрових активів, які можуть бути предметом контролю, і концепція контролю є засадничою для всіх Принципів. Вони визначають контроль як фактичне питання, що існує, коли особа може встановити, що вона має виняткову можливість перешкоджати іншим отримати істотно всю вигоду від цифрового активу, здатність отримувати практично всі вигоди від віртуального активу та здатність змінювати контроль над віртуальним активом.

Розділ 4 Принципів розглядає концепцію зберігання. УНІДРУА займає позицію, що найважливішими операціями в торгівлі, пов'язаними з віртуальними активами, є передача майнових прав та створення забезпечувальних прав.

Принцип 18 зазначає, що, якщо інше не передбачено Принципами, процесуальне право держави застосовуватиметься щодо процесуальних питань, що стосуються віртуальних активів, таких як судове провадження та виконання рішення. Принцип 19 розглядає вплив неплатоспроможності на право власності на віртуальний актив.

Доцільно зазначити, що наскільки впливовими будуть Принципи, і чи впроваджуватиме їх наш законодавець. Проте, наприклад, у Великобританії Юридична комісія (яка була спостерігачем у робочій групі УНІДРУА, відповідальній за Принципи) нещодавно провела власні консультації. Хоча англійські суди вказали, що віртуальні активи слід розглядати як «власність» відповідно до англійського законодавства, Юридична комісія запропонувала реформувати закон, щоб чітко визнати нову категорію індивідуального майна, як віртуальні активи [148].

Це частина заявленої мети уряду Великої Британії зробити Британію глобальним центром технологій та інвестицій у криптоактиви. Юридична комісія опублікувала свій підсумковий звіт, в якому викладаючи свої рекомендації щодо правової реформи уряду Великої Британії, наприкінці червня.

У США президент Байден видав Указ під назвою «Застереження відповідального розвитку цифрових активів» у березні 2022 року [122], яким закликав до розробки комплексної нормативної бази у сфері віртуальних активів [122].

Підсумовуючи наведене, доцільно вказати, що оскільки сфера віртуальних активів – це сфера міжнародного рівня, до принципів обігу віртуальних активів доцільно віднести: принцип моніторингу чинного (міжнародного та національного) законодавства на предмет відповідності сучасному стану розвитку ІКТ; принцип адаптації та удосконалення національного нормативно-правового забезпечення обігу віртуальних активів до міжнародних стандартів.

Підводячи підсумок проведеному аналізу поняття, структури та принципів механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів, доцільно дійти таких висновків:

1) Механізмом державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів є певна система елементів, до структури якої входить: 1) нормативний базис, що встановлює права суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів; 2) суб'єкти забезпечення його реалізації; 3) методи, способи, які забезпечують фінансову підтримку ринку віртуальних активів; 4) засоби захисту, а також допустимі обмеження.

2) До ознак механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів доцільно віднести: його технологічний, юрисдикційний та організаційний характер; спрямований на захист сфери віртуальних активів на міжнародному та національному рівнях; нормативну регламентацію повноважень суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів.

3) Важливим елементом механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів є його інструменти, що розуміються як сукупність засобів, технологій, що здатні впливати на формування та реалізацію суспільних відносин із здійснення політики держави у сфері віртуальних активів, впровадження цифрової інфраструктури тощо. Зокрема до адміністративних інструментів механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів доцільно віднести нормативно-правові акти, у свою чергу економічні інструменти механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів спираються на ключові засади фіскальної, монетарної, інвестиційної та інших складових фінансової політики держави.

Елементами механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів доцільно визначити: нормативно-правові акти; правові зв'язки між суб'єктами правовідносин; технології реалізації та захисту віртуальних активів; засоби забезпечення прав у сфері обігу віртуальних активів; гарантії прав у сфері обігу віртуальних активів; відповідальність за порушення прав у сфері обігу віртуальних активів.

Методи механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів включають прямі (механізм оподаткування, бюджетна та монетарна політика тощо) та непрямі методи (які припускають фінансову підтримку ринку

віртуальних активів через застосування субсидій, субвенції чи інших бюджетних виплат).

4) Інструменти механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів є тим необхідним засобом, що впливає не лише діяльність суб'єктів правовідносин, але і на власників віртуальних активів. Тобто реалізація механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів пов'язується не лише із діяльністю суб'єкта правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, але із наявністю у нього належного обсягу та виду інформаційно-комунікаційних технологій.

5) Принципи механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів – це найбільш загальні і стабільні вимоги, які сприяють утвердженню та захисту віртуальних активів, які доцільно класифікувати на: 1) загальні (верховенство права, належного врядування); 2) спеціальні (доцільності, адекватності, ефективності, збалансованості, передбачуваності, прозорості та врахування громадської думки); 3) принципи обігу віртуальних активів (принцип моніторингу чинного законодавства на предмет відповідності сучасному стану розвитку ІКТ; принцип адаптації та удосконалення національного нормативно-правового забезпечення обігу віртуальних активів до міжнародних стандартів; 4) міжгалузеві (принцип недоторканності власності, недискримінації, заборони монополізації, свободи обігу віртуальних активів).

Висновки до розділу 2

1. Зазначено, що враховуючи складність і характер віртуальних активів, що швидко розвиваються, існуюче законодавство слід постійно оцінювати, щоб побачити, чи можна ефективно застосувати його до цього типу активів, чи потрібні правки та рекомендації. Акцентовано увагу, що на певному етапі розвитку регуляторного законодавства, усталеної та загальноприйнятої типології віртуальних активів не існувало. Як наслідок, існувала велика кількість визначень того, що саме охоплює поняття віртуальні активи. Крім того, іноді важко було

орієнтуватися в різних класифікаціях віртуальних активів, що сприяло як високому рівню фрагментації та складності правозастосування, так й створювало низку проблем для законодавців у регулюванні віртуальних активів.

Вказано, що у зв'язку з відсутністю типології нових технологій, що швидко розвивалися у фінансовому секторі, в ЄС бракувало правової визначеності щодо регулювання віртуальних активів в фінансовій сфері. Також незрозуміло було, чи застосовується існуюче регулювання ЄС щодо фінансових послуг до деяких віртуальних активів і як саме. Таким чином, на певному етапі ЄС мало обмежене застосування існуючих законодавчих механізмів у цьому питанні. Виникаючі правовідносини частково підпадали під чинне законодавство ЄС про фінансові послуги. Зокрема, це віртуальні активи, які можуть кваліфікуватися як фінансові інструменти відповідно до Директиви ЄС про ринки фінансових інструментів, та ті, які можуть бути визначені як електронні гроші відповідно до Директиви ЄС про створення, здійснення та пруденційний нагляд за бізнесом установ електронних грошей.

Підкреслено, що відсутність єдиних технологічних стандартів для технологій розподіленого реєстру ускладнювало застосування законодавства. Таким чином, для віртуальних активів, на які не поширювалося чинне законодавство ЄС про фінансові послуги, існувала потреба визначення чи потрібен регуляторний підхід ЄС. Відсутність єдиних правил створювало високий рівень ризику для інвесторів, при цьому значно знижуючи потенціал для розвитку нових класів активів, в які можуть інвестувати споживачі та бізнес з ЄС.

Обґрунтовано, що в умовах, коли стає очевидним, що законодавче регулювання не встигає за прогресом, виникають сумніви, що наявні механізми будуть достатніми. Проте створені технологічні інновації та формування нових правовідносин, пов'язаних з ними, потребують відповідного правового регулювання. На сьогоднішній день не можна з упевненістю сказати, чи наявний ринок віртуальних активів повноцінно регламентований в правовій сфері. Незважаючи на наведене, немає сумнівів, що державні інституції та законодавче регулювання досліджуваної сфери стикаються з необхідністю адаптації до

сучасних умов та викликів в процесі розвитку нормативно-правового регулювання віртуальних активів в контексті Європейської інтеграції України.

Констатовано, що в даний час український законодавець зробив лише перший крок у розвитку нормативно-правового регулювання віртуальних активів, але у світлі законодавчих ініціатив ЄС, найближчим часом, правові конструкції, юридичні визначення та механізми доведеться гармонізувати з термінологією ЄС.

Вбачається, що на сучасному етапі, є кілька надважливих для України аспектів у сфері віртуальних активів, зокрема:

- 1) запровадження ефективного ринку в умовах дії воєнного стану;
- 2) знаходження правового балансу між національною регуляторною політикою та відповідними вимогами Європейського Союзу з урахуванням кредитних і платіжних ризиків і ризиків у сфері протидії злочинності;
- 3) удосконалення податкової політики з урахуванням високого ризику ухилення від сплати податків, шахрайства з використанням віртуальних активів, а також інших загроз, зокрема викликаних війною;
- 4) оптимізувати питання сертифікації брокерів/дилерів у сфері обігу віртуальних активів, а також розробити норми щодо визначення відповідальності суб'єктів ринку віртуальних активів, що, в свою чергу, передбачає необхідність внесення змін до кримінального та адміністративного законодавства.

Зроблено висновок, що все наведене наразі є головними пріоритетами розвитку сфери віртуальних активів. Передбачається, що відповідні зміни будуть внесені з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо регулювання обігу віртуальних активів в Україні», розробленого з урахуванням Регламенту ЄС МіСА. Разом з тим, існуючі виклики розвитку нормативно-правового регулювання значною мірою зумовлені відсутністю оптимального механізму реалізації державної політики у сфері обігу віртуальних активів.

2. Аналіз поняття, структури та принципів механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів дозволив дійти таких висновків:

- 1) Механізмом державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів є певна система елементів, до структури якої входить: 1) нормативний

базис, що встановлює права суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів; 2) суб'єкти забезпечення його реалізації; 3) методи, способи, які забезпечують фінансову підтримку ринку віртуальних активів; 4) засоби захисту, а також допустимі обмеження.

2) До ознак механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів доцільно віднести: його технологічний, юрисдикційний та організаційний характер; спрямований на захист сфери віртуальних активів на міжнародному та національному рівнях; нормативну регламентацію повноважень суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів.

3) Важливим елементом механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів є його інструменти, що розуміються як сукупність засобів, технологій, що здатні впливати на формування та реалізацію суспільних відносин із здійснення політики держави у сфері віртуальних активів, впровадження цифрової інфраструктури тощо. Зокрема до адміністративних інструментів механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів доцільно віднести нормативно-правові акти, у свою чергу економічні інструменти механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів спираються на ключові засади фіскальної, монетарної, інвестиційної та інших складових фінансової політики держави.

Елементами механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів доцільно визначити: нормативно-правові акти; правові зв'язки між суб'єктами правовідносин; технології реалізації та захисту віртуальних активів; засоби забезпечення прав у сфері обігу віртуальних активів; гарантії прав у сфері обігу віртуальних активів; відповідальність за порушення прав у сфері обігу віртуальних активів.

Методи механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів включають прямі (механізм оподаткування, бюджетна та монетарна політика тощо) та непрямі методи (які припускають фінансову підтримку ринку віртуальних активів через застосування субсидій, субвенції чи інших бюджетних виплат).

4) Інструменти механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів є тим необхідним засобом, що впливає не лише діяльність суб'єктів правовідносин, але і на власників віртуальних активів. Тобто реалізація механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів пов'язується не лише із діяльністю суб'єкта правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, але із наявністю у нього належного обсягу та виду інформаційно-комунікаційних технологій.

5) Принципи механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів – це найбільш загальні і стабільні вимоги, які сприяють утвердженню та захисту віртуальних активів, які доцільно класифікувати на: 1) загальні (верховенство права, належного врядування); 2) спеціальні (доцільності, адекватності, ефективності, збалансованості, передбачуваності, прозорості та врахування громадської думки); 3) принципи обігу віртуальних активів (принцип моніторингу чинного законодавства на предмет відповідності сучасному стану розвитку ІКТ; принцип адаптації та удосконалення національного нормативно-правового забезпечення обігу віртуальних активів до міжнародних стандартів; 4) міжгалузеві (принцип недоторканності власності, недискримінації, заборони монополізації, свободи обігу віртуальних активів).

Результати дослідження, проведеного в межах цього розділу, опубліковано в таких авторських працях: [97; 105; 107; 92;101;91; 104; 107; 100;93; 94].

РОЗДІЛ 3

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід державно-правового регулювання обігу віртуальних активів

Прихід віртуальних активів ввів зміну моделі в глобальних фінансах, принципово змінивши спосіб обміну, зберігання та управління цінностями. Завдяки цій швидкій інновації юрисдикціям у всьому світі довелося розробити нормативно-правову базу для пом'якшення пов'язаних з цим ризиків та захисту учасників ринку віртуальних активів.

Доцільно вказати, що на сучасному етапі фактично всі юрисдикції знаходять у процесі розробки, удосконалення та уніфікації чинного законодавства у сфері обігу віртуальних активів. Проте зрозуміло, що всі знаходять на досить різних етапах становлення національного законодавства у досліджуваній сфері.

Як вказується у спеціальній літературі, підхід зарубіжних країн до правового врегулювання відносин у сфері обігу віртуальних активів суттєво різниться. Одні країни (Швейцарія, США, Канада, Німеччина, Японія тощо) розпочали активні дослідження у сфері обігу віртуальних активів та формування правового регулювання у цій сфері. Інші (Єгипет, Болівія, Еквадор, Киргизія, Йорданія, Непал, Малайзія, Алжир тощо) заборонили обіг віртуальних активів на власній території. Треті країни (Фінляндія, ОАЕ, Тайвань, Нігерія, Гонконг, Бразилія, Тайвань, В'єтнам) зайняли очікувальну позицію, ніяк не реагуючи на виклики, які поставали у зв'язку з поширення обігу віртуальних активів, ніяк не врегульовуючи відносини у цій сфері, але й не забороняючи майнінгу та операцій з віртуальними активами на території своїх країн [78]. Зокрема Китай запровадив заборону на обміни віртуальними активами в 2017 році, і незабаром після цього послідувала заборона на всі операції, пов'язані з віртуальною валютою у 2021 році [130].

Проте окреслена ситуація динамічно змінюється, оскільки уряди країн все більше розуміють, що розвиток фінансового ринку у цифрову епоху неможливо спинити, а це вимагає не тільки визнання появи новітніх правовідносин у цифровій сфері, а й їх унормування, до наведеного, зокрема, відноситься й правовідносини, які складаються у сфері обігу віртуальних активів.

У ОАЕ у період з 2020 року федеральні регулятори опублікували свої перші правила, що поклали початок регулювання сфери віртуальних активів. Так, Федеральними фінансовими регуляторами є Центральний банк ОАЕ та Управління з цінних паперів та сировинних товарів (SCA), яке прийняло Рішення № 23 від 2020 року щодо регулювання діяльності криптоактивів (Положення про віртуальні активи SCA) [203], а Центральний банк ОАЕ опублікував як своє Положення про засоби зберігання вартості [213], так і Положення про роздрібні платіжні послуги та карткові схеми [204]. Ці правила охоплюють платіжні токени (або стейблкоіни), але прямо виключають цінні та товарні токени.

Однак у травні 2023 року SCA випустила два нових правила, що стосуються віртуальних активів: Рішення Голови Ради директорів SCA № 26/RM від 2023 року щодо операторів платформи віртуальних активів (Положення обміну SCA VA); та Рішення Голови Ради директорів SCA № 27/RM від 2023 року про внесення змін до Рішення № 13/RM від 2021 року щодо Правил SCA (Положення про внесення змін до Правил SCA). Положення про обмін SCA віртуальних активів охоплює ліцензування віртуальних активів, і лише віртуальні активи, які перераховані в офіційному списку SCA або ліцензовані VARA, можуть торгуватися в ОАЕ. Положення про внесення змін до Правил SCA вносить зміни до Правил SCA щодо віртуальних активів і додає такі активи до списку продуктів, які можуть бути продані або брокерські фірми, що регулюються SCA.

Варто вказати, що FinTech є ключовою темою у 2024 році в ОАЕ, а влада та регулятори продовжують удосконалювати сферу віртуальних активів. Зокрема за даними Chainalysis, з липня 2023 року по червень 2024 року ОАЕ отримали понад \$30 мільярдів у криптовалюти. Країна увійшла до світового списку топ-40 за обсягом криптовалютних надходжень і стала третьою за величиною криптоекономікою в регіоні MENA (Близький Схід та Північна Африка) [11].

Управління фінансових послуг Дубая (DFSA), яке регулює фінансові послуги в Дубайському міжнародному фінансовому центрі (DIFC), розпочав 2024 рік з публікації нового консультативного документа під назвою «Оновлення щодо регулювання криптотокенів», який містив позитивні зміни до нормативної бази. DIFC прийняв свій новий Закон про цифрові активи (Закон № 2 від 2024 року) у березні 2024 року. Наприклад, Binance оголосила, що отримала повну ліцензію постачальника послуг віртуальних активів у Дубаї в квітні 2024 року. DFSA тепер дозволить пропонувати стейкинг професійним клієнтам та ринковим контрагентам, а іноземним інвестиціями до 10 відсотків від валової вартості активів (GAV). Очікується, що DFSA продовжуватиме обережно вдосконалювати свій режим, щоб адаптуватися до вимог ринку [75].

Доцільно зазначити, що орган регулювання віртуальних активів (VARA), який регулює віртуальні активи в Дубаї (за винятком DIFC), почав видавати операційні ліцензії ряду суб'єктів. Очікується, що у 2024 році ряд великих бірж віртуальних активів отримають повністю операційні ліцензії від VARA і почнуть пропонувати свої послуги як регульована фінансова установа. Тим часом, Орган з регулювання фінансових послуг (FSRA), який регулює фінансові послуги на глобальному ринку Абу-Дабі (ADGM), продовжує залучати суб'єктів блокчейн-інфраструктури, враховуючи його вже перевірений режим.

Орган реєстрації ADGM також опублікував структуру, що регулює основи технології розподіленого реєстру (DLT), щоб залучити блокчейн-фонди та децентралізовані автономні організації (DAO). ADGM продовжуватиме залучати ключових гравців блокчейн-інфраструктури, особливо тих, хто зосереджений на токенизації, а також тих, хто прагне вивчити варіанти використання для фондів DLT.

Федеральне податкове управління (FTA) Об'єднаних Арабських Еміратів повідомило, що скасовує податок на криптовалютні операції, включаючи перекази і конвертацію. Нові правила почнуть діяти з 15 листопада 2024 року. Раніше в ОАЕ вже застосували звільнення від сплати ПДВ на управління інвестиційними фондами, передачу активів та конвертацію віртуальних активів. Нова політика

звільнення від податків має на меті сприяти зростанню та залученню інвестицій у сектор цифрових активів ОАЕ [11].

У цьому контексті варто вказати, що SCA випустило детальний набір керівних принципів щодо регулювання віртуальних активів та постачальників послуг віртуальних активів (VASP), вдосконалюючи таким чином чинну нормативно-правову базу та діюче законодавство [203]. Згадані керівні принципи мають важливе значення для забезпечення стабільності ринку, захисту інвесторів та збереження фінансової цілісності в цифровій економіці, в межах якої відбувається розвиток віртуальних активів.

Запропоновані керівні принципи визначають підхід SCA до регулювання використання віртуальних активів, що застосовуються до операторів платформи віртуальних активів, якщо активи використовуються як інвестиційний інструмент в ОАЕ, за помітними винятками фінансових вільних зон Дубайського міжнародного фінансового центру (DIFC) та Глобального ринку Абу-Дабі (ADGM).

Керівні принципи SCA чітко розрізняють дві різні категорії віртуальних активів:

1) Віртуальні активи для інвестиційних цілей: вони підпадають під компетенції SCA і включають такі активи, як криптовалюти та інші токени, призначені для торгових цілей.

2) Віртуальні активи для платіжних цілей: Ці активи підпадають під управління Центрального банку ОАЕ, якщо вони спеціально не схвалені Центральним банком для інвестиційного використання на визнаних платформах.

Крім того, певні віртуальні активи, такі як цифрові цінні папери, цифрові товарні похідні інструменти та незмінні токени (NFT), які не використовуються в інвестиційних цілях, виключені зі сфери регулювання SCA.

Фундаментальними цілями SCA щодо створення своєї регуляторної системи для просування інновацій, поряд з управлінням ризиками та захистом споживачів, є основними цілями, спрямованими на:

1) Захист інвесторів: Забезпечення захисту учасників ринку віртуальних активів від шахрайства, маніпуляцій ринком та інших зловмисних дій.

2) Цілісність ринку: встановлення стандартів, які сприяють прозорості та чесної конкуренції, тим самим підтримуючи довіру учасників ринку.

3) Пом'якшення ризиків: усунення численних ризиків, пов'язаних з віртуальними активами, особливо тих, що пов'язані з відмиванням грошей, кібербезпекою та операційною неефективністю.

Ці цілі є основою суворої ліцензійної системи, яка гарантує, що на ринку віртуальних активів ОАЕ дозволено працювати лише кваліфікованим та фінансово стабільним суб'єктам.

Одним з наріжних каменів нормативно-правової бази SCA є вимога, щоб VASP отримали ліцензію на легальне здійснення своєї діяльності. SCA випустила детальні рекомендації, що окреслюють сферу обігу віртуальних активів, яка вимагає ліцензування відповідно до законодавства ОАЕ. Ці заходи відповідають визначенням, встановленим FATF.

Зокрема SCA окреслює наступні види діяльності, що пов'язані з віртуальними активами, та мають отримати ліцензії:

1) Експлуатація та управління платформами віртуальних активів: будь-яка юридична особа, що надає послуги з експлуатації або управління платформами, де торгуються віртуальні активи.

2) Надання послуг з обміну віртуальними активами: сприяння обміну між різними типами віртуальних активів або між віртуальними активами та фіатними валютами.

3) Надання послуг з передачі віртуальних активів: передача між користувачами або платформами.

4) Брокерські послуги для торгівлі віртуальними активами: виступаючи посередниками між покупцями та продавцями.

5) Зберігання та управління віртуальними активами: забезпечення безпечного управління віртуальними активами, включаючи забезпечення контролю над ними.

6) Фінансові послуги, пов'язані з пропозиціями віртуальних активів: фінансові послуги, пов'язаних з випуском або продажем віртуальних активів.

Крім того, торгові платформи віртуальними активами вважаються еквівалентними платформам Multilateral Trading Facility (MTF), що використовуються на традиційних фінансових ринках, а це означає, що вони підпадають під дію подібних нормативних стандартів.

Щоб отримати ліцензію, заявник повинен відповідати всім нормативним вимогам, викладеним SCA. Ці вимоги вказані в Правилах SCA, який складається з декількох модулів: Загальні положення, Ліцензування та акредитація, Ведення бізнесу, Достатність капіталу, а також Боротьба з відмиванням грошей та боротьба з фінансуванням тероризму (AML/CFT). Після успішного отримання необхідної ліцензії заявнику надається той самий регуляторний статус, що і інші ліцензовані юридичні особи під юрисдикцією SCA.

Ключовим компонентом процесу ліцензування є модуль достатності капіталу, який вимагає, щоб ліцензовані суб'єкти господарювання підтримували достатній капітал для підтримки своєї діяльності та поглинання потенційних збитків. Це особливо важливо для операторів платформ віртуальних активів, оскільки вимоги до достатності капіталу гарантують, що вони є фінансово стійкими та здатні захистити кошти клієнтів. Точні вимоги до капіталу можуть відрізнятися залежно від обсягу та розміру діяльності суб'єкта господарювання, але вони повинні продемонструвати, що вони мають адекватні фінансові резерви для задоволення будь-яких зобов'язань, які можуть виникнути.

На додаток до достатності капіталу, ліцензовані суб'єкти зобов'язані дотримуватися Модулю 5, який стосується боротьби з відмиванням грошей (AML) та боротьби з фінансуванням тероризму (CFT). Цей модуль зобов'язує ліцензованих суб'єктів впроваджувати надійні внутрішні системи для виявлення та повідомлення про будь-які підозрілі дії.

Рішення голови SCA № 26 від 2023 року додатково регулює операторів платформ віртуальних активів, встановлюючи конкретні стандарти для їх діяльності. Це рішення гарантує, що оператори платформи підтримують необхідний контроль для підтримки справедливої та прозорої торгівлі, одночасно сприяючи безпечному середовищу для інвесторів. Рішення окреслює необхідність дотримання операторами суворих процедур при розміщенні віртуальних активів

на своїх платформах з метою підтримки якості та цілісності активів, що торгуються. Додаток 1 до рішення деталізує вимоги до прийняття віртуальних активів до офіційного торгового списку платформи, гарантуючи, що перераховані активи відповідають визначеним стандартам якості.

Згідно з керівництвом SCA, VASP повинні мати ліцензію, забезпечуючи суворі технічні можливості, допоміжні для безпечного та ефективного обігу віртуальних активів. З цієї причини VASP мають включати розширені заходи безпеки, такі як шифрування та управління криптографічними ключами для активів клієнтів та захист даних. VASP також повинні мати надійну інфраструктуру, яка підтримує безперервність бізнесу через заплановані та незаплановані відключення, а також процедури моніторингу, виявлення та звітності щодо підозрілої діяльності.

SCA приділяє велику увагу захисту споживачів щодо пом'якшення ризиків, пов'язаних з віртуальними операціями з активами. Керівні принципи передбачають, що VASP повинні:

1) Дотримуйтеся стандартів AML/CTF: VASP має відповідати міжнародним стандартам AML та CTF. З цією метою обов'язковим є дотримання Модуля 5 Правил SCA, а також звітності, передбаченої міжнародними рамками, такими як FATCA та CRS.

2) Розкриття споживчих ризиків: VASP має забезпечити чітке та оновлене повне розкриття ризиків, пов'язаних з обігом віртуальних активів. Враховуючи волатильність та технологічні ризики, що характеризують віртуальні активи, споживачі повинні бути проінформовані про потенційні ризики, безпекові правила та інші фінансові ризики.

Безпечне зберігання віртуальних активів є критичним компонентом регуляторного підходу SCA. VASP, які пропонують послуги зберігання, повинні дотримуватися суворих рекомендацій, щоб забезпечити безпечне управління та захист віртуальних активів. Зокрема Керівні принципи визнають три типи заходів щодо цього:

1) Пряме зберігання: VASP безпосередньо керують та захищають клієнтські активи, надаючи рішення для зберігання, шифрування та контролю доступу.

2) Аутсорсивні рішення для зберігання: У випадках, коли зберігання передається на аутсорсинг третім особам, VASP повинні забезпечити, щоб зовнішній постачальник відповідав усім нормативним вимогам, включаючи протоколи безпеки та стандарти звітності.

3) Аудити та узгодження: VASP зобов'язані проводити періодичні аудити, щоб виявити розбіжності та гарантувати, що кошти клієнтів не піддаються ризику.

VASP працюють під егідою Закону ОАЕ про захист даних, який передбачає безпечну обробку всіх персональних даних. Будь-які зібрані дані повинні, більшою мірою, не тільки зберігатися належним чином, але й надійно оброблятися. Клієнт повинен мати повну можливість вимагати внесення змін або видалення своїх особистих даних. Крім того, хоча страхування для віртуальних активів залишається складним, оскільки галузь все ще знаходиться у фазі розробки та впровадження, SCA закликає VASP розробити план, який забезпечить пом'якшення ризиків та безперервність операцій.

Отже, як бачимо, нормативна база ОАЕ для регулювання обігу віртуальних активів являє собою комплексний підхід до управління ризиками та можливостями, представленими цифровою економікою. Встановлюючи чіткі ліцензійні вимоги, сприяючи технологічному управлінню та забезпечуючи захист споживачів, керівні принципи SCA пропонують міцну основу для розвитку безпечного та інноваційного ринку віртуальних активів. Оскільки віртуальні активи продовжують розвиватися, ОАЕ позиціонують себе як світового лідера в регулюванні цього трансформаційного сектору, врівноважуючи інновації з безпекою для сприяння довгостроковому зростанню [222].

Уряд Великої Британії опублікував свої остаточні пропозиції щодо майбутнього режиму регулювання фінансових послуг Великобританії для криптоактивів у жовтні 2023 року, за якими слідувала публікація дискусійних документів Управління фінансового поведінки (FCA) та Банку Англії (BoE) щодо запропонованих ними правил впровадження фази 1 режиму (для стейблкоїнів, що підтримуваних фіатом). Хоча уряд зараз підтвердив, що віртуальні активи повинні регулюватися експансивним способом, проект закону ще не прийнято, і значна частина деталей буде викладена в правилах регуляторів, з якими потрібно буде

проконсультуватися, тому ще належить пройти значний шлях, перш ніж галузь зможе дійсно почати повноцінно працювати.

Зокрема 11 вересня 2024 року уряд Великої Британії вніс законопроект про власність (цифрові активи тощо) [195], який передбачає, що цифрові активи можуть вважатися особистою власністю відповідно до законів Англії та Уельсу, і тому можуть бути забезпечені таким же правовим захистом, як і інші традиційні категорії приватної власності.

Цифрові активи включають криптовалюти, незмінні токени (NFT) та вуглецеві кредити.

Сам законопроект дуже короткий [195]. Ключові положення включають:

1. Об'єкти прав особистої власності: річ (включаючи річ, яка має цифровий або електронний характер) не перешкоджає бути об'єктом прав особистої власності лише тому, що вона не є ні – (а) річ, що знаходиться у володінні, ні (б) річчю у користуванні.

Законопроект є прямою відповіддю на звіт Юридичної комісії про цифрові активи 2023 року [141], якому Міністерство юстиції доручило дослідити та повідомити про бар'єри для юридичного визнання віртуальних активів та рекомендувати рішення.

У звіті було зроблено висновок, що, хоча загальне право в Англії та Уельсі виявилось «досить стійким та гнучким» у визнанні прав особистого майна щодо віртуальних активів, існували деякі типи віртуальних активів, які складно було віднести до існуючих категорій приватної власності.

Це створило правову невизначеність, що суперечить загальному розвитку права у цій сфері та невідповідності очікуванням зацікавлених сторін ринку. Загальний результат полягав у тому, що власники віртуальних активів опинилися в сірій зоні у питаннях правового статусу та проблем пов'язаних з визначенням власності віртуальними активами, особливо в умовах втручання третіх сторін та спорів.

Задля виправлення ситуації, яка склалася, Юридична комісія рекомендувала конкретну реформу статутного права для підтвердження та кодифікації позиції загального права та усунення будь-якої залишкової невизначеності в загальному

праві, передбачивши, що права приватної власності можуть стосуватися віртуальних активів.

Розширюючи дві існуючі категорії власності – «речі у статиці» (наприклад, автомобілі та гроші) та «речі у динаміці» (наприклад, акції або борг) – законопроект закріплює третю категорію власності, «речі, яка є цифровою або електронною за своєю природою» (наприклад, крипто-токен).

Стверджуючи, що «річ ... не може бути об'єктом прав приватної власності лише тому, що вона не є ні (а) «річчю у статиці», ні (б) «річчю у динаміці», це не передбачає, що будь-яка «річ» здатна бути особистою власністю, оскільки можуть бути інші причини, чому вона (включаючи деякі форми віртуальних активів) не може бути приватною власністю. Але той факт, що «річ» не є ні «річчю у статиці» або «річчю у динаміці», недостатньо, щоб виключити її з категорії приватної власності. Крім того, наслідком законопроекту є намір підвищити безпеку віртуальних активів у розрізі проблем, пов'язаних з високим рівнем шахрайства у цьому секторі.

Уряд Великої Британії оцінює, що англійське законодавство регулює «250 мільярдів фунтів стерлінгів глобальних злиттів і поглинань, а також 40 відсотків глобальних корпоративних арбітражів» [188]. Тому юридичне визнання статусу цифрових активів спрямоване на те, щоб Великобританія могла «підтримувати свої позиції світового лідера в криптоактивах», залучати бізнес та інвестиції у Великобританії та «підвищувати привабливість англійського права для міжнародних зацікавлених сторін в галузі цифрових активів» [188].

Законопроект демонструє прихильність уряду Великої Британії продовжувати роботу щодо реагування та адаптації до подій у секторі цифрових активів, у тому числі шляхом законодавчих змін. Уряд Великої Британії ще не визначив запропоновані терміни виконання законопроекту, проте, у листопаді 2023 року уряд Великої Британії опублікував свою відповідь на попередні консультації щодо запропонованого підходу до цифрових цінних паперів (DSS), зазначивши, що має намір значною мірою зберегти підхід, щодо якого він консультувався. DSS є першою інфраструктурою фінансового ринку, яка буде

створена відповідно до повноважень, наданих Законом про фінансові послуги та ринки 2023 року.

FinTech продовжує залишатися провідною темою як у Гонконзі, так і в Сінгапурі, причому обидві країни мають намір надалі розвивати свої нормативні засади віртуальних активів. Обидві юрисдикції активно сприяють (наприклад, через Project Guardian у Сінгапурі або токенизовані випуски державних облігацій у Гонконзі) зусиллям щодо токенизації реальних активів.

Валютне управління Гонконгу розпочало рік з публікації другої консультації щодо нового режиму регулювання стейблкоїна, яка слідує за впровадженням такої системи в Сінгапурі в 2023 році, яка, ймовірно, буде розвиватися далі.

Сінгапур удосконалює свої вимоги до поведінки щодо ліцензованих постачальників послуг цифрових платіжних tokenів, а також передбачуваного розширення регульованої діяльності відповідно до Закону про платіжні послуги [211]. Аналогічно, регулятори Гонконгу продовжують публікувати рекомендації існуючим ліцензованим посередникам щодо їхньої діяльності в просторі цифрових активів, будь то інвестиційні консультації, брокерські послуги або управління активами [170].

Зокрема, після консультацій Комісія з цінних паперів та ф'ючерсів Гонконгу (SFC) оголосила про новий режим ліцензування для платформ торгівлі віртуальними активами (VATP) та постачальників послуг віртуальних активів (VASP), який набув чинності 1 червня 2023 року. Очікується, що нова нормативна база збільшить можливості для ліцензованих криптобірж і включає рекомендації для роздрібних інвесторів. Режим подвійного ліцензування поєднує та спрощує два регуляторні заходи, які раніше регулювали торгівлю віртуальними активами в Гонконзі: Указ про цінні папери та ф'ючерси (глава 571) (SFO) та Указ про боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (глава 615) (AMLO). Новий режим ліцензування виконує зобов'язання перед Цільовою групою з фінансових дій у Гонконзі, яка прагне боротися з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму [170].

Режим подвійного ліцензування охоплює більш широкий спектр, ніж це було надано попередніми режимами ліцензування, що застосовуються до

постачальників послуг віртуальних активів (VASP). Раніше торгівля криптоактивами токенів, що не є заставою, такими як комунальні токени Ethereum та Litecoin, не регулювалася SFC.

Новий режим ліцензування застосовується лише до віртуальних активів, які визначаються як:

- 1) криптографічно забезпечене цифрове представлення вартості, яке виражається як розрахункова одиниця або сховище економічної вартості;
- 2) актив, який функціонує (або призначений для функціонування) як засіб обміну, прийнятий громадськістю як оплата за товари або послуги або для погашення боргу, або для інвестиційних цілей;
- 3) актив, який можна передавати, зберігати або торгувати в електронному вигляді.

Віртуальні активи, що підпадають під це визначення, включають Bitcoin, Altcoins (наприклад, Ethereum, Binance Coin, XRP) та Stablecoins. Віртуальним активом, який не має єдиного визначення, є незамінний токен (NFT).

Згідно з новою регуляторною схемою, постачальники послуг, які торгують або підтримують торгівлю віртуальними активами, забезпечуючи обмін віртуальними активами або активно продаючи віртуальні активи, автоматично підпадають під дію режиму подвійного ліцензування.

Послуги, що надаються громадянам Гонконгу, будуть регулюватися незалежно від того, чи знаходиться VASP у Гонконзі чи за кордоном. VASP, такі як зберігачі, радники або передавачі віртуальних активів, не будуть охоплені новим режимом, оскільки режим ліцензування в основному застосовується до VASP, що займаються біржами. VATP та VASP зобов'язані дотримуватися різних заходів захисту інвесторів.

Сектор FinTech Туреччини швидко зростає протягом останніх років, а турецькі компанії FinTech продовжують залучати значні інвестиції, що впливають на ландшафт злиття та поглинання в країні. Цей ринок, що розширюється, також включає турецький криптосектор, який був особливо динамічним сегментом. В результаті Туреччина збирається запровадити своє перше в історії законодавство щодо регулювання криптовалютного сектору. Цей крок має реалізуватися через

низку правок до чинного Закону про ринки капіталу № 6362, які пізніше будуть доповнені наступними законодавчими актами.

Запровадження законодавства у сфері віртуальних активів розглядається як вирішальний крок для Туреччини, щоб вийти з «сірого списку» FATF. Очікуваним результатом розробки та впровадження відповідного законодавства є більш чітка, стабільна структура для сектору віртуальних активів в Туреччині, яка, як очікується, спонукає подальші інвестиції та стимулювати інновації у цьому секторі.

Найбільшу популярність і практичний розвиток сфера віртуальних активів отримала в США. Багато в чому це пов'язано з лояльним законодавчим режимом у застосуванні блокчейну та криптовалют з моменту їх формування та входження в цифрову сферу як цифрового фінансового активу. Регуляторний та наглядовий режим США за транзакціями віртуальних активів – це технологічно неупереджений регуляторний та наглядовий режим, який застосовується для цілей протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, охоплюючи постачальників та діяльність у цій сфері. Цей режим переважно відповідає регулюванню, яке застосовується до постачальників послуг, не пов'язаних із цифровими активами, у рамках AML/CFT для фінансових установ країни.

Американський підхід використовує інструменти та повноваження різних відомств та організацій, включаючи Міністерство фінансів США, Мережу боротьби з фінансовими злочинами, Управління з контролю за іноземними активами, Службу внутрішніх доходів та інші [218].

Варто вказати, що на сучасному етапі все більше уваги приділяється питанню збільшення використання штучного інтелекту інвестиційними консультантами та брокерами-дилерами у процесі обігу віртуальних активів. У серпні 2021 року Комісія з цінних паперів та бірж США (SEC) випустила реліз з проханням прокоментувати використання практики цифрового залучення (DEP) [209]. За цим послідував новий реліз у липні 2023 року, який запропонував правила та поправки, спрямовані на вирішення конфліктів інтересів, пов'язаних з використанням прогнозової аналітики даних та штучного інтелекту інвестиційними радниками та брокерами-дилерами [208].

У Сполучених Штатах відсутня єдина нормативно-правова база та відповідно регулювання віртуальних активів також відбувається не на уніфікованих засадах. Хоча доцільно визнати, що всі три гілки федерального уряду та регулюючі органи активно включилися в цю сферу [192].

Дії Комісії з цінних паперів і бірж США (SEC) щодо регулювання сфери віртуальних активів досягли рекордної частоти у 2023 році, збільшившись більш ніж на 50 відсотків порівняно з 2022 роком [206]. Тим часом CFTC також оприлюднила свою статистику правозастосування за 2023 фінансовий рік, яка показала, що майже 50 відсотків правозастосовних дій CFTC у 2023 році стосувалися цифрових активів, що на 20 відсотків більше, ніж у 2022 році [129].

Зрештою, чи має SEC або CFTC повноваження щодо певної транзакції з віртуальними активами, залежить від того, як характеризується конкретна транзакція. SEC «регулює пропозицію та продаж усіх цінних паперів, включаючи ті, що пропонуються та продаються приватними компаніями» [220]. Відповідно до федеральних законів про цінні папери, кожна пропозиція або продаж цінних паперів має бути зареєстрована в SEC або відповідати вимогам для звільнення від реєстрації [207].

Розглядаючи питання про те, чи є віртуальний актив цінним папером, що підпадає під юрисдикцію SEC, SEC розглядає, чи підпадає актив під універсальну категорію цінних паперів, відому як «інвестиційні контракти» відповідно до Закону про цінні папери 1933 року.

CFTC заявила, що певні віртуальні активи, а саме, біткойн та ефір, є товарами і, таким чином, «підпадають під ті самі правові та регуляторні гарантії, які ви мали б, якби торгували ф'ючерсами та опціонами на золото, пшеницю чи нафту» [172].

Міністерство юстиції також активно працює у сфері регулювання віртуальних активів. Відділ ринкової доброчесності та великих шахрайств Міністерства юстиції та Національна група з контролю за криптовалютами (організація, почала роботу у 2021 році для розслідування злочинів, пов'язаних із віртуальними активами) протидіють шахрайству з цифровими активами [165].

У вересні 2022 року Міністерство юстиції випустило пресреліз, у якому виклало свої цілі щодо індустрії віртуальних активів, включаючи норми для посилення «захисту споживачів та інвесторів» та боротьби з «незаконним фінансуванням». У Міністерстві юстиції додали, що цифрові активи відкривають нові шляхи для злочинності, з якою необхідно боротися [178]. А 20 липня 2023 року Міністерство юстиції оголосило, що назавжди інтегрує свою Національну команду з контролю за криптовалютами у свій Відділ комп'ютерних злочинів та інтелектуальної власності, що більш ніж удвічі збільшить кількість федеральних прокурорів, які можуть працювати над злочинами, пов'язаними з віртуальними активами [194].

Інші федеральні агентства також долучилися до формування сфери віртуальних активів. Наприклад, Федеральна резервна система відповідає за «нагляд, моніторинг, інспекцію та перевірку певних фінансових установ з метою забезпечення того, щоб вони дотримувалися правил і норм, а також працювали безпечно та надійно» [124].

Отже, Федеральна резервна система працює над покращенням нагляду за віртуальними активами. Тим часом Бюро захисту прав споживачів фінансових послуг (CFPB) зберігає «наглядові повноваження над банками, ощадними фондами та кредитними спілками з активами понад 10 мільярдів доларів США, а також їхніми філіями» [134]. CFPB запропонував Конгресу розширити свої повноваження на великі небанківські компанії віртуальних активів [128]. Міністерство фінансів США також бореться зі злочинністю у сфері віртуальних активів через кілька агентств, включаючи Мережу боротьби з фінансовими злочинами (FinCEN), Управління з контролю за іноземними активами IRS [193].

Наразі Канада не має загальнодержавної бази, що регулює сферу віртуальних активів. Регулювання цінних паперів та деривативів стало основним регуляторним інструментом у Канаді, і є насамперед питанням провінційної юрисдикції. У той час як нормативно-правова база цінних паперів в значній мірі оптимізована і гармонізована по всій Канаді, законодавча юрисдикція у сфері

деривативів розділена між федеральним і провінційним урядами і є значно більш фрагментованою.

Юрисдикція також здійснюється федеральним урядом через федеральне регулювання банківських і фінансових послуг і законодавство про боротьбу з відмиванням грошей, яке вимагає реєстрації певних послуг з обміну або переказу віртуальної валюти як компаній, що надають фінансові послуги.

Canadian Securities Administrators (CSA) – це парасолькова організація провінційних та територіальних регуляторів цінних паперів Канади, метою якої є вдосконалення, координація та гармонізація регулювання канадських ринків капіталу. Хоча не існує конкретних правил або положень щодо регулювання ринку віртуальних активів, CSA опублікував вказівки у вигляді ряду принципів для персоналу щодо віртуальних активів з метою вирішення швидко розвиваючихся подій на роздрібних криптовалютних ринках та адаптації існуючої нормативно-правової бази у сфері віртуальних активів.

CSA та саморегульовна організація інвестиційної галузі, відома як Організація регулювання інвестиційної галузі Канади (IIROC) (починаючи з 1 червня 2023 року, Канадська організація з регулювання інвестицій (CIRO)) виклали поточні рамки та єдиний підхід до регулювання цього класу активів у Повідомленні персоналу 21-329 – Керівництво для платформ торгівлі криптоактивами: відповідність нормативним вимогам (Повідомлення персоналу 21-329). Повідомлення для персоналу 21-329 містить дієву дорожню карту, засновану на більш ранніх вказівках [135].

Зовсім недавно, в умовах значної волатильності ринку та неплатоспроможності, в яких беруть участь кілька глобальних криптовалютних торгових платформ, постачальників послуг та кредиторів, CSA ввів значно жорсткіші умови роздрібної торгівлі віртуальною валютою на канадському ринку.

Отже, у Канаді немає федеральної національної законодавчої бази, що регулює законодавство про віртуальні активи, оскільки кожна провінція має свого власного регулятора, який впроваджує конкретне законодавство в провінції. Однак CSA, як правило, діє як парасольковий регулюючий орган, який включає провінційні комісії з цінних паперів, і, серед іншого, має завдання гармонізувати

нормативну базу по всій Канаді. Autorité des marchés financiers (AMF) Квебеку та Комісія з цінних паперів Онтаріо (OSC), разом з іншими провінційними регуляторами цінних паперів, вимагають дотримання (якщо не вказано інше) повідомлень CSA та інших регуляторних ініціатив CSA щодо віртуальних активів.

Криптоактиви, такі як Bitcoin, Ethereum та Tether, є віртуальними активами, що використовують технологію розподіленого реєстру, також відому як блокчейни. Ці блокчейни не контролюються одним центральним органом, а замість цього контролюються користувачами за допомогою децентралізованих криптографічних механізмів консенсусу. Функції, структури, управління та права щодо цих віртуальних активів різняться залежно від різних криптопродуктів. Оскільки встановлені криптоактиви все частіше торгуються, постійно з'являються нові криптоактиви, а регулятори цінних паперів посилюють контроль над цими віртуальними активами, демістифікація правової класифікації криптоактивів є більш актуальною, ніж будь-коли.

Це питання було розглянуто в 2018 році CSA в Повідомленні персоналу 46-308 [139], де було зазначено, що визначення того, чи є конкретний криптоактив цінним папером, буде конкретним фактом і залежатиме від конкретних обставин такого криптоактиву. Зокрема, CSA схвалює цілеспрямовану інтерпретацію тесту інвестиційного контракту, викладеного в Pacific Coast Coin Exchange проти Ontario Securities Commission [190], яка спрямована на захист інвесторів. Повідомлення персоналу 46-308 містить неповний перелік факторів, які можуть означати наявність одного або декількох елементів інвестиційного контракту, зокрема:

- керівництво емітента зберігає значну кількість непроданих токенів з пропозиції або значну кількість токенів до того, як вони будуть загальнодоступними;
- керівництво робить заяви, які свідчать про те, що токени подорожчають у вартості, або порівнює їх з іншими криптовалютами, які зросли в ціні;
- керівництво робить заяви про те, що токени обґрунтовано очікуються або продаються для торгівлі на платформах крипторгівлі або іншим чином вільно торгуються на вторинному ринку.

У своєму консультативному документі 21-402 2019 року [175] CSA визнає, що деякі з добре налагоджених криптоактивів, таких як біткойн, наразі не є цінними паперами або деривативами самі по собі, а скоріше мають певні особливості, які аналогічні існуючим товарам, таким як валюти та дорогоцінні метали. Проте CSA підтверджує в тому ж документі, що більшість пропозицій криптоактивів передбачали розподіл цінних паперів у формі інвестиційних контрактів.

У консультативному документі 21-402 також зазначено, що «[якщо] криптоактиви, які є цінними паперами та/або деривативами, торгуються на Платформі, Платформа підлягатиме нормативним вимогам щодо цінних паперів та/або деривативів» [175]. У тому ж дусі, виносячи рішення щодо заяви про допомогу, OSC заявив у 2021 році, що, хоча «біткойн, ефір та все, що зазвичай вважається криптоактивом, цифровою або віртуальною валютою, або цифровим або віртуальним токеном [...] самі по собі не є цінними паперами або деривативами» компанії, які беруть участь у торгівлі цими цифровими активами, підлягатимуть законодавству про цінні папери [175].

Це, як правило, означає, що основи застосування законодавства про цінні папери на основі характеру залучених криптоактивів виникають у двох різних ситуаціях:

- 1) під час початкової пропозиції монет (ICO) таких криптоактивів;
- 2) торгівля такими криптоактивами на СТР.

Якщо криптоактив є інвестиційним контрактом і, отже, класифікується як цінні папери, будь-яка пропозиція такого криптоактиву підпадає під дію законодавства про цінні папери. Те, що криптоактив кваліфікується чи ні як цінний папір, особливо важливо в контексті ICO, оскільки емітент, на відміну від СТР, безпосередньо пропонує активи своїм клієнтам. Суди просто застосували тихоокеанський тест у цих ситуаціях.

Наприклад, у рішенні Квебеку 2018 року Адміністративний трибунал з фінансових торгів (TMF) постановив, що ICO PlexCoin, нова криптовалюта, яка збирається запустити в той час, утворила інвестиційні контракти, що підпадають

під дію Закону про цінні папери в Квебеку [120]. Цей висновок був підтриманий Судом Квебеку [182].

Хоча між регуляторами цінних паперів та судами Канади може бути певна згода про те, що біткойн конкретно не є цінним папером, суди особливо відрізняли біткойн від PlexCoin на тій підставі, що, на відміну від першого, група з кількох ідентифікованих людей ефективно керувала PlexCoin, а також його основним проектом [182].

За межами ICO діяльність з торгівлі криптоактивами на СТР може бути відображена відповідно до законодавства про цінні папери. СТР – це фінансові установи, які пропонують користувачам можливість передавати, утримувати та обмінювати різні криптоактиви. У Повідомленні персоналу 21-327 (SN 21-327) у 2020 році [136] CSA стверджує, що законодавство про цінні папери також може застосовуватися до СТР, які полегшують купівлю та продаж криптоактивів, якщо договірне право користувача на криптоактив, що торгується, сам по собі є похідним або цінним папером.

У подальшому CSA опублікувала повідомлення персоналу 21-329 у 2021 році[176], щоб надати вказівки щодо конкретних вимог законодавства про цінні папери, що застосовуються до СТР відповідно до їхніх бізнес-моделей, та щодо дискреційної виняткової допомоги, яку СТР можуть отримати від CSA за відповідних умов.

Після публікації оновлення в серпні 2022 року [127], в якому CSA вимагала від СТР в Канаді подати заявку на реєстрацію до своїх основних регуляторів та надати попереднє підприємство (PRU), CSA уточнила правову базу, що застосовується до СТР, у Повідомленні персоналу 21-332 (SN 21-332) у лютому 2023 року [127].CSA підтвердила, що «СТР, які працюють у Канаді та торгують цінними паперами або деривативами, зобов'язані дотримуватися вимог канадського законодавства про цінні папери, включаючи реєстрацію в регуляторах цінних паперів», і наклала зобов'язання на СТР надати повний PRU своїм основним регуляторам.

З Повідомленням персоналу 21-333 (SN 21-333) [137]CSA ввела конкретні правила щодо емітентів та СТР, які беруть участь у торгівлі криптоактивами, які

призначені для підтримки стабільної вартості з часом шляхом посилення на вартість фіатної валюти або будь-яку іншу вартість або право (або їх комбінацію), які називаються криптоактивами (VRCA), які також відомі як стабільні монети.

CSA вже висловувала думку відповідно до SN 21-332, що VRCA можуть «становити цінні папери та/або похідні інструменти в декількох юрисдикціях». Подальші вказівки від CSA в SN 21-333 для зареєстрованих СТР на VRCAs стверджує, серед іншого, що:

- зареєстровані СТР повинні були якомога швидше зв'язатися зі своїм головним регулятором щодо виконання умов повідомлення персоналу;
- очікувалося, що емітенти стейблкоїнів, що підтікаються фіатом, нададуть зобов'язання CSA до 1 грудня 2023 року;
- зареєстровані СТР повинні були до 29 грудня 2023 року припинити пропонувати VRCA, за винятком тих, які посилаються на канадські або американські долари на основі один на один і підтримувані відокремленим резервом грошових коштів та грошових еквівалентів, які називаються криптоактивами, підтримуваними фіатами (FBCA), і повинні були припинити пропонувати загорнуті токени;
- зареєстрованим СТР потрібно буде припинити пропонувати VRCA (1), для яких емітент не надав необхідних зобов'язань та (2), які не публікують перевірену річну фінансову звітність та щомісячні звіти про гарантії щодо рівнів резервів, станом на 30 квітня 2024 року.

У квітні 2024 року було оприлюднено Повідомленням персоналу 21-334 [138], де регламентовано ринкові дані в режимі реального часу. У документі вказано на те, що ринкові дані в режимі реального часу надають життєво важливу інформацію про ринки цінних паперів, а доступ до них є ключовим для учасників ринку, інвесторів та їхніх радників для прийняття обґрунтованих інвестиційних, маршрутних та виконавчих рішень.

Підсумовуючи поточну ситуацію регулювання ринку віртуальних активів Канади доцільно вказати, що нормативно-правова база, що застосовується до криптоактивів у Канаді, швидко розвивається, що зумовлено сучасним станом розвитку ринку віртуальних активів.

Розвиток законодавства ЄС у сфері обігу віртуальних активів нами досліджувалося у попередньому підрозділі. Коротко хотілося б вказати, що цього року Голландське управління фінансових ринків (Autoriteit Financiële Markten, AFM) готується до впровадження та набуття чинності MiCA. Виступаючи в якості національного компетентного органу, AFM відповідає за обробку ліцензійних заявок CASP і підготував веб-сторінку, на якій окреслено найкращі практики процесу подання заявок. При розгляді ліцензійних заявок AFM зосередиться на сфері авторизації, управлінні, аутсорсингу, сегрегації коштів та криптоактивів, інформації для клієнтів, управління ризиками та відповідності (включаючи відповідність Закону про цифрову операційну стійкість, DORA). AFM передбачає, що процедура подання заявки на отримання ліцензії вимагатиме мінімум п'яти місяців.

AFM та Голландський центральний банк (De Nederlandsche Bank, DNB) послідовно закликають ринкові сторони підготуватися до майбутнього впровадження DORA. DNB підкреслює, що, хоча певні вимоги все ще не є остаточними, учасники ринку повинні були розпочати підготовку до впровадження DORA. DNB перераховує ряд кроків, які сторони ринку вже можуть зробити для забезпечення своєчасної відповідності DORA, що включає проведення аналізу прогалин та розробку плану діяльності.

Як нами зазначено у попередньому розділі, ЄС чітко заявив про свої цілі, що має намір інтегрувати використання віртуальних активів і віртуальний ринок у свою нормативну базу з метою цифровізації фінансів та перегляду своєї системи боротьби з відмиванням грошей.

Інтеграція віртуальних активів у сферу дії законодавства ЄС відбувалася поступово. Рівень інтеграції та регулювання ЄС варіювався від початкової політики, яка, здавалося б, ігнорувала його через підхід «вичікування та спостереження», до поточної політики посилення уваги до інтеграції в рамках правил та регулювання віртуальними активами шляхом внесення змін до зазначених правил та встановлення Регламенту MiCA для управління європейським ринком віртуальних активів у більш широкий та гармонізований спосіб.

Зі зміною політики щодо інтеграції віртуальних активів, ЄС дав роз'яснення, що він надаватиме перевагу зниженню ризиків, а не привабливості ринку, і, отже, дещо поступиться своєю позицією технологічного нейтралітету, оскільки нові вимоги щодо відповідності віртуальних активів, безумовно, зроблять запуск та створення нового бізнесу, пов'язаного з віртуальними активами, у юрисдикції ЄС набагато дорожчими.

Крім того, не оголошуючи прямо елементи віртуальних активів незаконними, ЄС вдалося уникнути впровадження нездійснених правил, а замість цього віртуальні активи можна обмінювати на більш традиційні фіатні валюти, ЄС зміг значно дестимулювати використання анонімних технологій і послуг, що компрометує законодавство про відмивання коштів.

Міжнародне співробітництво у сфері віртуальних активів набуває все більшої актуальності. Із запровадженням нового запропонованого законодавства, тобто Регламенту МіСА, ЄС забезпечує необхідну ясність регулювання віртуальними активами.

Таким чином, хоча запропоновані ЄС законодавчі акти не є ідеальними в тому сенсі, що, як вказують окремі експерти, технологічний нейтралітет буде поставлений під загрозу при їх впровадженні [185]. Тим не менш, за нинішніх обставин серйозних ризиків, пов'язаних з відсутністю оптимального регулювання, відсутністю правової визначеності окремих питань у сфері обігу віртуальних активів та технічною нездатністю повноцінно забезпечити дотримання законодавства у сфері віртуальних активів, це все ще залишається найкращим можливим напрямом розвитку досліджуваної сфери.

Підводячи підсумок аналізу зарубіжного досвіду державно-правового регулювання обігу віртуальних активів варто вказати, що Україна має не тільки брати до уваги міжнародний досвід, але й розробляти унікальні рішення, які відповідають специфіці внутрішнього ринку та безпекової ситуації. Враховуючи динамічну природу віртуальних активів, необхідно постійно оновлювати та вдосконалювати регулятивні рамки, аби вони відповідали поточним тенденціям та викликам. Це забезпечить не лише економічний розвиток, але й захистить інтереси українських громадян та інвесторів у цій швидкозмінній сфері.

3.2. Напрями забезпечення ефективності державно-правового механізму регулювання обігу віртуальних активів

Враховуючи глобальний характер віртуальних активів, однією з основних сфер, яка потребує оптимізації є необхідність міжнародної координації та співпраці у регулюванні обігу віртуальних активів. Переважна більшість авторів стверджують, що розробка національних правил є неефективним способом забезпечення ефективності державно-правового механізму регулювання обігу віртуальних активів, який створює додаткові ризики та вимагає розробки глобальної нормативно-правової бази [118]. Інше дослідники зазначають, що основною проблемою регулювання віртуальних активів є відсутність комплексної класифікації та ідентифікації на законодавчому рівні. Створення єдиного державного регулюючого органу, який регулює криптовалюти та діяльність емітентів, користувачів, майнерів, інвесторів та торгових платформ у цій сфері, покращить правове середовище, а для цього необхідна угода, що окреслює питання регулювання обігу віртуальних активів та їх обов'язкову ратифікацію всіма країнами [147].

Питання глобального консенсусу щодо регулювання обігу віртуальних активів та аспектів їх використання розглядається й іншими вченими, які пропонують розробити єдине регулювання початкової пропозиції монет (ICO) для криптовалют та управління ризиками, пов'язаних з криптоекосистемою на рівні G20, як початковий крок до формування глобального регуляторного механізму в цій галузі [210]. Крім того обґрунтовується необхідність формування єдиної системи регуляторних правил та повноважень. Задля чого пропонується надати органам влади повноваження застосовувати санкції та пред'являти кримінальні звинувачення для посилення кібербезпеки та боротьби з незаконною діяльністю при використанні криптоактивів [186].

Отже сучасна література юридичного спрямування містить активні обговорення питань, які пов'язані з формуванням основи для розробки глобальних правил та глобальних конвенцій для регулювання віртуальних активів.

Обґрунтовується, що саме наведені підходи мають бути реалізовані на практиці, оскільки неоднорідність національного законодавства щодо регулювання віртуальних активів або його повна відсутність створює можливості для використання віртуальних активів у злочинних цілях та інших незаконних операцій [184].

Дослідники підкреслюють технічні проблеми регулювання віртуальних активів, такі як відстеження транзакцій блокчейну та ідентифікація користувачів. Деякі автори пропонують використовувати правила «знай свого клієнта» та боротьби з відмиванням грошей, тоді як інші пропонують використовувати методи аналізу блокчейну для відстеження транзакцій. У зв'язку з чим автори рекомендують підвищити вимоги до криптотранзакцій, а також створити цифрові монети, що підтримуються центральним банком, можливо, у поєднанні із заборонаю на використання криптовалюти для комерційних транзакцій. Це підірве, на думку авторів, корисність нефіатних цифрових монет для відмивання грошей [183].

Разом з тим варто вказати на реформу, пов'язану з децентралізацією, зокрема, децентралізоване фінансування потенційно несе значні ризики відмивання грошей, а також практично не регулюється, на що вказують американські вчені, які окреслюють успішну практику регулювання в США і пропонують використовувати фінансові критерії, які відображають оборот віртуальних активів та кількість транзакцій. Дослідники вказують, що «слід враховувати унікальність технології DeFi, яка вимагає регулювання, вбудованого в протоколи DeFi. Цей підхід може включати в себе вбудову вимог KYC в фактичний протокол і перевірку того, що еквівалент цифрової валюти центрального банку (CBDC) підтримує стейблкоін [145].

Незважаючи на активні дебати навколо проблемних аспектів регулювання віртуальних активів, як в теорії, так і на практиці, надійна нормативно-правова база на глобальному рівні ще не створена [121].

Європейське законодавство не забезпечує узгодженої правової основи для ефективного регулювання віртуальних активів. Нинішні регулюючі органи не уповноважені контролювати ринок віртуальних активів. Підвищення ефективності

правового механізму регулювання обігу віртуальних активів, на нашу думку, можливе за допомогою міжнародних нормативних правил, конвенцій та угод.

Задля розробки оптимального механізму регулювання обігу віртуальних активів доцільно окреслити ті проблемні аспекти, які потребують дослідницької уваги.

По-перше варто вказати на відсутність чіткої класифікації криптовалют та віртуальних активів, що на наш погляд є засадничою проблемою у сфері регулювання обігу віртуальних активів. Це підтверджує, що відсутність єдиного підходу до визначення термінологічного ряду, класифікації криптовалют та віртуальних активів ускладнює застосування існуючих нормативних актів для регулювання крипторинку.

Все наведене ускладнюється відсутністю гармонізованого законодавства. Деякі країни мають складні та фрагментовані регуляторні правила, при цьому різні органи влади мають розрізнені повноваження. Також немає гармонізованих правил на міжнародному рівні. Тому це призводить до додаткових ризиків для учасників ринку віртуальних активів, включаючи державу, яка піддається таким ризикам, як відмивання грошей та ухилення від сплати податків.

Наступною проблемою, на яку доцільно вказати, є відсутність єдиного регулюючого органу, уповноваженого регулювати та перевіряти операції з віртуальними активами. Присвоєння наглядових функцій та регулювання досліджуваної сфери неспеціалізованим наглядовим органам знижує ефективність такого регулювання. Крім того, не менш важливою проблемою правової бази віртуальних активів є відсутність чітких правил та вимог до ліцензійної діяльності, пов'язаної з операціями з віртуальними активами.

Варто вказати, що дослідження зарубіжного досвіду регулювання обігу віртуальних активів дозволяє дійти висновку, що є країни, які мають найбільш ефективні механізми регулювання. Проте є й ті, які вказують на слабкість та відсутність комплексної класифікації віртуальних активів, створення чітких правил діяльності на крипторинку та ліцензування цієї діяльності [121].

Зокрема станом на січень 2023 року французька нормативна база, на відміну від інших досліджуваних країн, пропонує широку класифікацію криптовалют, а

саме: цифровий актив, який включає дві підкатегорії (корисні токени та віртуальні валюти), стейблкоїни та токени безпеки [189]. Криптовалюти можна класифікувати як цінні папери відповідно до правил AMF [119].

Французька класифікація криптовалют є неповною, оскільки класифікація незмінних токенів (NFT) та DeFi не розглядається. Однак AMF, як французький орган регулювання фінансового ринку, підкреслює, що регулювання NFT може здійснюватися залежно від характеристик токена. У деяких випадках NFT може підлягати цифровим активам.

На відміну від Франції, законодавство Німеччини визначає лише концепцію криптоактивів (без належної класифікації), яка впливає з директив та рекомендацій фінансових органів Європейського Союзу. Криптоактиви визначаються як цифрові уявлення вартості, не випущені або гарантовані центральним банком або будь-яким державним органом і не обов'язково прив'язані до будь-якої законної валюти. Віртуальні активи не мають законодавчого статусу грошей. Тим не менш, вони можуть бути прийняті будь-якою фізичною або юридичною особою як засіб обміну і можуть бути передані, збережені та продані в електронному вигляді. Таким чином, віртуальні активи підпадають під ті ж правила, що й інші фінансові інструменти, включаючи цінні папери, деривативи та інвестиційні фонди [212].

Італійське законодавство не визначає визначення «криптовалюти». Крім того, немає затверджених правил регулювання ні блокчейну, ні криптовалют в цілому. Проте, використання, обмін та зберігання різних криптовалют не заборонені [144]. Італійське законодавство розглядає віртуальні активи як фінансові продукти, а не як фінансові інструменти. Відповідно, регулювання віртуальних активів спрощено.

Варто вказати, що для держав, які не мають власного законодавства щодо регулювання віртуальних активів, правила FATF та Європейського Союзу, є загальновизнаними та засадничими. Цей підхід допомагає країнам, яким не вистачає національного регулювання, сформулювати законодавство, яке забезпечить критичні аспекти для ефективного регулювання ринку віртуальних активів.

У Великобританії, як і у Франції, класифікація криптоактивів проводилася на рівні розробки політики Цільовою групою UK Cryptoasset Taskforce. Однак, на відміну від Франції, Сполучене Королівство визнало «біржові токени», які використовують платформу DLT. Вони не видаються або не підтримуються центральним банком або іншим центральним органом і не надають прав або доступ, які надають токени безпеки або утиліти, а використовуються як засіб обміну або для інвестиційних цілей [171].

Крім того, у Великобританії інші типи tokenів, такі як токени безпеки, програмні токени та токени електронних грошей, відповідають визначенню електронних грошей відповідно до Положення про електронні гроші (EMR) [171]. Проте, немає оптимальної правової бази для регулювання віртуальних активів, що призводить до фрагментарного регулювання криптодіяльності [179].

Отже, механізм регулювання операцій з віртуальними активами у Великобританії містить багато прогалин. Зокрема, біржові токени не були визнані Банком Англії як законні платіжні засоби. Він не регулює договори купівлі-продажу через посередництво криптовалют. Крім того, законодавство Великобританії не містить чітких правил регулювання NFT та DeFi.

В даний час європейські країни мають різні правила та підходи до регулювання ринку віртуальних активів, про ЄС визнає необхідність стандартизації міжнародних правил у цій сфері. Зокрема, правила MiCA, які застосовуються до віртуальних активів, які ще не регулюються іншим законодавством ЄС, забезпечують правову визначеність для учасників ринку та заохочують інновації на єдиному ринку ЄС для постачальників криптовалютних послуг.

Проте, регулювання MiCA не забезпечить оптимальної структури механізму регулювання обігу віртуальних активів, оскільки визначає лише окремі типи віртуальних активів, які охоплюються цими правилами. Крім того регулювання MiCA виключає використання алгоритмічних стейблкоїнів, що змушує стейблкоїни, що підтримуються фіатними валютами, дотримуватися суворих вимог, включаючи підтримку ліквідного резерву з співвідношенням 1:1 до стейблкоїна. Комплексна структура MiCA виходить за рамки цих початкових

заходів, охопивши ряд додаткових зобов'язань для емітентів стейблкоїнів. Вони включають впровадження надійних процедур захисту резервних та резервних активів, створення механізмів розгляду скарг та захисту від зловживань на ринку та інсайдерської торгівлі [152].

МіСА вимагає підтримки визначеного резерву активів, окремого від інших операційних активів. Цей резерв повинен зберігатися під вартою незалежною третьою стороною, забезпечуючи додатковий рівень безпеки та прозорості в екосистемі стейблкоїн [151]. Такі заходи вказують на проактивне ставлення ЄС до створення регульованого та безпечного середовища для зростаючої сфери цифрових активів [121].

Аналіз національного законодавства, що регулює операції з віртуальними активами, та пропозицій МіСА показує, що ні національне законодавство, ні законодавство ЄС не охоплює всі групи криптоактивів з нормативними правилами. Зокрема, МіСА не торкається питань регулювання криптоактивів, які класифікуються як фінансові інструменти та підпадають під окрему директиву ЄС «Про ринки фінансових інструментів II» (MiFID II).

Водночас, як вказують експерти, застосування технології розподіленого реєстру (DLT) дозволило створити галузь децентралізованого фінансування. Це коли немає єдиного центру емісії грошових знаків або інших інструментів для обміну. Тому ефективне регулювання в цій сфері також повинно виходити не із централізації вимог, а з фіксації децентралізованого характеру таких інструментів [74].

Таким чином, підсумовуючи наведене, доцільно дійти висновку, що першим кроком до формування майбутнього глобального підходу до регулювання обігу віртуальних активів має стати розробка міжнародного стандарту регулювання ринку віртуальних активів. Зокрема вбачається за доцільне будувати національне законодавство за принципом кодифікації, де всі норми регулювання ринку віртуальних активів будуть зібрані в одному нормативно-правовому акті. Більш детальні норми регулювання можна викладати в спеціальних роз'ясненнях або інструкціях регулюючого органу. Такий підхід дозволить об'єднати частини

існуючих правил, присвячених регулюванню віртуальних активів, в одному законі та забезпечити ясність регулювання для всіх учасників ринку.

Крім того доцільно створити або надати регуляторні функції у сфері віртуальних активів єдиному органу. Такий орган можна побудувати на прикладі макропруденційного регулятора. Існування єдиного органу для регулювання та нагляду за ринком віртуальних активів дозволить уникнути дублювання функцій та повноважень в процесі реалізації державної політики у сфері віртуальних активів.

Отже, до основних проблем, які наявні у сфері обігу віртуальними активами на сучасному етапі можна виділити: 1) відсутність оптимальної нормативно-правової бази, що призводить до можливості використання віртуальних активів у злочинних цілях, тінізації доходів, уникнення оподаткування тощо; 2) відсутність єдиного регулятора, який би мав повноваження щодо розробки та забезпечення реалізації державної політики у сфері віртуальних активів. Проте варто підкреслити, що у зв'язку з досить динамічним характером досліджуваної сфери, можлива й кореляція наведених перепон у процесі забезпечення реалізації оптимального механізму державно-правового регулювання досліджуваної сфери.

Відсутність як оптимальної складової нормативно-правових засобів так й засобів організаційного порядку, зумовлює потребу у розробці оптимальної моделі державної політики у сфері обігу віртуальних активів, яка є самостійним напрямом державної політики України та має охоплювати всі напрями останньої з метою досягнення стану повного захисту віртуальних активів правовими засобами.

Така модель має включати мету, предмет, об'єкт, принципи та вектори розвитку тощо. Її розробка обумовлена такими факторами, як: 1) відсутність єдиного системний підхід до державної політики у сфері обігу віртуальних активів; 2) зростання вимоги щодо підвищення ефективності державної політики у сфері обігу віртуальних активів з врахуванням поширення його на окремі об'єкти захисту; 3) відсутній алгоритм удосконалення державної політики у сфері обігу віртуальних активів в сучасних умовах.

Рівнями державної політики у сфері обігу віртуальними активами варто визначити такі: 1) доктринальний; 2) законодавчий; 3) правозастосовний; 4) правовиконавчий.

На нашу думку, метою державної політики у сфері обігу віртуальних активів має полягати у: а) підвищенні законодавчого, інституційного та операційного рівня ефективності: обігу віртуальних активів; б) запровадженні дієвих механізмів щодо регулювання обігу віртуальних активів.

Об'єктом такої політики доцільно визнати безпеку тих суспільних відносин, які охоплюються дією політики у сфері обігу віртуальних активів, яка не обмежується суспільними відносинами у фінансовій сфері, а реалізується у більш широкому сенсі.

Предмет державної політики у сфері обігу віртуальних активів має сприйматися як така складова її об'єкта, у якій виявляються самі дії державної політики у сфері обігу віртуальних активів та складають стратегічні й тактичні заходи, спрямовані на убезпечення віртуальних активів правовими засобами.

Оскільки віртуальні активи, знаходяться в стані безперервної взаємодії з іншими об'єктами і суб'єктами, і така взаємодія супроводжується появою нових форм та видів злочинних посягань, вагомого значення набуває оптимізація процесу обігу віртуальних активів.

До суб'єктів державної політики у сфері обігу віртуальних активів доцільно віднести коло суб'єктів правовідносин, які складаються у сфері обігу віртуальних активів, до компетенції яких належить розробка та реалізація державної політики у сфері обігу віртуальних активів, а також учасниками якої є особи, на яких розповсюджується дія розроблених положень у сфері обігу віртуальних активів.

На сучасному етапі державна політика у сфері обігу віртуальних активів сприймається як політика внутрішня та зовнішня.

Під зовнішньою державною політикою у сфері обігу віртуальних активів, яка має виконувати провідну роль, варто сприймати систему стратегічних заходів держави, спрямованих на активну участь держави у міжнародній політиці у сфері обігу віртуальних активів та гарантування, належного і своєчасного виконання рішень останньої на національному рівні.

Наведене обумовлює необхідність формування завдань державної політики у сфері обігу віртуальних активів, серед яких доцільно виділити такі: 1) розробка та удосконалення законодавчої бази у сфері обігу віртуальних активів; 2) посилення інституційних спроможностей державних органів, діяльність яких спрямована на здійснення заходів у сфері обігу віртуальних активів; 3) посилення міжвідомчого співробітництва та обміну даними у сфері обігу віртуальних активів.

Внутрішня державна політика у сфері обігу віртуальних активів має реалізовуватися в умовах глобалізації та виконувати низку функцій, які, з одного боку, ґрунтуються на власних національних інтересах держави, з іншого – повинні в повному обсязі відображати на національному рівні напрями, обрані міжнародною правовою політикою міждержавного об'єднання, учасником якого є така держава. Внутрішню державну політику у сфері обігу віртуальних активів доцільно визначити, як систему вітчизняних політико-правових заходів, які спрямовані на створення та забезпечення у державі необхідних умов для належного захисту віртуальних активів правовими засобами.

Під міжнародною політикою у сфері обігу віртуальних активів слід розуміти засадничу основу, вироблену міжнародною спільнотою, що визначає основні напрями, цілі і засоби впливу на суспільні відносини у сфері обігу віртуальних активів, шляхом визначення загальних засад юридичної відповідальності і притягнення до такої відповідальності, визначення кола діянь, віднесених до протиправних, а також взаємодії з іншими елементами міжнародної політики у сфері обігу віртуальних активів.

До загальних принципів державної політики у сфері обігу віртуальних активів варто віднести: принцип законності, принцип верховенства права, принцип демократизму, принцип гуманізму, принцип переваги прав і свобод людини, принцип виключення подвійної відповідальності.

До спеціальних принципів державної політики у сфері обігу віртуальних активів слід віднести такі, як: доцільності, адекватності, ефективності, збалансованості, передбачуваності, прозорості та врахування громадської думки; принцип моніторингу чинного законодавства на предмет відповідності сучасному

стану розвитку ІКТ; принцип адаптації та удосконалення національного нормативно-правового забезпечення обігу віртуальних активів до міжнародних стандартів.

Вектори розвитку державної політики у сфері обігу віртуальних активів мають формуватися з позицій усвідомлення виникнення у світі нових можливостей у сфері новітніх технологій.

Висновки до розділу 3

1. Доведено, що міжнародне співробітництво у сфері віртуальних активів набуває все більшої актуальності. Підкреслено, що із запровадженням нового запропонованого законодавства, тобто Регламенту MiCA, ЄС забезпечує необхідну ясність регулювання віртуальними активами.

На підставі аналізу зарубіжного досвіду державно-правового регулювання обігу віртуальних активів зроблено висновок, що Україна має не тільки брати до уваги міжнародний досвід, але й розробляти унікальні рішення, які відповідають специфіці внутрішнього ринку та безпекової ситуації. Враховуючи динамічну природу віртуальних активів, необхідно постійно оновлювати та вдосконалювати регулятивні рамки, аби вони відповідали поточним тенденціям та викликам. Це забезпечить не лише економічний розвиток, але й захистить інтереси українських громадян та інвесторів у цій швидкозмінній сфері.

2. Обґрунтовано, що першим кроком до формування майбутнього глобального підходу до регулювання обігу віртуальних активів має стати розробка міжнародного стандарту регулювання ринку віртуальних активів. Зокрема вбачається за доцільне будувати національне законодавство за принципом кодифікації, де всі норми регулювання ринку віртуальних активів будуть зібрані в одному нормативно-правовому акті. Більш детальні норми регулювання можна викладати в спеціальних роз'ясненнях або інструкціях регулюючого органу. Такий підхід дозволить об'єднати частини існуючих правил, присвячених регулюванню віртуальних активів, в одному законі та забезпечити ясність регулювання для всіх учасників ринку.

Зроблено висновок, що доцільно створити або надати регуляторні функції у сфері віртуальних активів єдиному органу. Такий орган можна побудувати на прикладі макропруденційного регулятора. Існування єдиного органу для регулювання та нагляду за ринком віртуальних активів дозволить уникнути дублювання функцій та повноважень в процесі реалізації державної політики у сфері віртуальних активів.

До основних проблем, які наявні у сфері обігу віртуальними активами на сучасному етапі віднесено: 1) відсутність оптимальної нормативно-правової бази, що призводить до можливості використання віртуальних активів у злочинних цілях, тінізації доходів, уникнення оподаткування тощо; 2) відсутність єдиного регулятора, який би мав повноваження щодо розробки та забезпечення реалізації державної політики у сфері віртуальних активів. Проте варто підкреслити, що у зв'язку з досить динамічним характером досліджуваної сфери, можлива й кореляція наведених перепон у процесі забезпечення реалізації оптимального механізму державно-правового регулювання досліджуваної сфери.

Доведено, що відсутність як оптимальної складової нормативно-правових засобів так й засобів організаційного порядку, зумовлює потребу у розробці оптимальної моделі державної політики у сфері обігу віртуальних активів, яка є самостійним напрямом державної політики України та має охоплювати всі напрями останньої з метою досягнення стану повного захисту та безпеки віртуальних активів правовими засобами.

Обґрунтовано, що така модель має включати мету, предмет, об'єкт, принципи та вектори розвитку тощо. Її розробка обумовлена такими факторами, як: 1) відсутність єдиного системний підхід до державної політики у сфері обігу віртуальних активів; 2) зростання вимоги щодо підвищення ефективності державної політики у сфері обігу віртуальних активів з врахуванням поширення його на окремі об'єкти захисту; 3) відсутній алгоритм удосконалення державної політики у сфері обігу віртуальних активів в сучасних умовах.

Рівнями державної політики у сфері обігу віртуальними активами варто визначено: 1) доктринальний; 2) законодавчий; 3) правозастосовний; 4) правовиконавчий.

Вказано, що метою державної політики у сфері обігу віртуальних активів має полягати у: а) підвищенні законодавчого, інституційного та операційного рівня ефективності: обігу віртуальних активів; б) запровадженні дієвих механізмів щодо регулювання обігу віртуальних активів.

Об'єктом такої політики визнано безпеку тих суспільних відносин, які охоплюються дією політики у сфері обігу віртуальних активів, яка не обмежується суспільними відносинами у фінансовій сфері, а реалізується у більш широкому сенсі.

Вказано, що предмет державної політики у сфері обігу віртуальних активів має сприйматися як така складова її об'єкта, у якій виявляються самі дії державної політики у сфері обігу віртуальних активів та складають стратегічні й тактичні заходи держави, спрямовані на убезпечення віртуальних активів правовими засобами.

Оскільки віртуальні активи, знаходяться в стані безперервної взаємодії з іншими об'єктами і суб'єктами, і така взаємодія супроводжується появою нових форм та видів злочинних посягань, констатовано, що вагомого значення набуває оптимізація процесу обігу віртуальних активів.

До суб'єктів державної політики у сфері обігу віртуальних активів віднесено коло суб'єктів правовідносин, які складаються у сфері обігу віртуальних активів, до компетенції яких належить розробка та реалізація державної політики у сфері обігу віртуальних активів, а також учасниками якої є особи, на яких розповсюджується дія розроблених положень у сфері обігу віртуальних активів.

Вказано, що на сучасному етапі державна політика у сфері обігу віртуальних активів сприймається як політика внутрішня та зовнішня. Під зовнішньою державною політикою у сфері обігу віртуальних активів, яка має виконувати провідну роль, варто сприймати систему стратегічних заходів держави, спрямованих на активну участь держави у міжнародній політиці у сфері обігу віртуальних активів та гарантування, належного і своєчасного виконання рішень останньої на національному рівні.

Зазначено, що наведене обумовлює необхідність формування завдань державної політики у сфері обігу віртуальних активів, серед яких виділено такі: 1) розробка та удосконалення законодавчої бази у сфері обігу віртуальних активів; 2) посилення інституційних спроможностей державних органів, діяльність яких спрямована на здійснення заходів у сфері обігу віртуальних активів; 3) посилення міжвідомчого співробітництва та обміну даними у сфері обігу віртуальних активів.

Вказано, що внутрішня державна політика у сфері обігу віртуальних активів має реалізовуватися в умовах глобалізації та виконувати низку функцій, які, з одного боку, ґрунтуються на власних національних інтересах держави, з іншого – повинні в повному обсязі відображати на національному рівні напрями, обрані міжнародною правовою політикою міждержавного об'єднання, учасником якого є така держава. Внутрішню державну політику у сфері обігу віртуальних активів визначено, як систему вітчизняних політико-правових заходів, які спрямовані на створення та забезпечення у державі необхідних умов для належного захисту віртуальних активів правовими засобами.

Аргументовано, що під міжнародною політикою у сфері обігу віртуальних активів слід розуміти засадничу основу, вироблену міжнародною спільнотою, що визначає основні напрями, цілі і засоби впливу на суспільні відносини у сфері обігу віртуальних активів, шляхом визначення загальних засад юридичної відповідальності і притягнення до такої відповідальності, визначення кола діянь, віднесених до протиправних, а також взаємодії з іншими елементами міжнародної політики у сфері обігу віртуальних активів.

До загальних принципів державної політики у сфері обігу віртуальних активів віднесено: принцип законності, принцип верховенства права, принцип демократизму, принцип гуманізму, принцип переваги прав і свобод людини, принцип виключення подвійної відповідальності.

До спеціальних принципів державної політики у сфері обігу віртуальних активів слід віднесено принципи: доцільності, адекватності, ефективності, збалансованості, передбачуваності, прозорості та врахування громадської думки; принцип моніторингу чинного законодавства на предмет відповідності сучасному

стану розвитку ІКТ; принцип адаптації та удосконалення національного нормативно-правового забезпечення обігу віртуальних активів до міжнародних стандартів.

Зроблено висновок, що вектори розвитку державної політики у сфері обігу віртуальних активів мають формуватися з позицій усвідомлення виникнення у світі нових можливостей у сфері новітніх технологій.

Результати дослідження, проведеного в межах цього розділу, опубліковано в таких авторських працях: [106;95; 96].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в установленні змісту державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні й обґрунтуванні напрямів адміністративно-правового та організаційного забезпечення його ефективності. За результатами дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Обґрунтовано, що віртуальний актив – це цифрова річ, яка є цифровим вираженням вартості або прав, що можна передавати та зберігати в електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології. Визнано, що принцип комплексності природи віртуального активу має бути покладено в основу класифікації віртуальних активів та спрямовано на відображення комплексної природи віртуальних активів: технологічної природи, що дозволить виокремити два види віртуальних активів: розподіленого та нерозподіленого реєстру; економіко-правової природи, що дозволить виділити з віртуального активу розподіленого реєстру токенизований актив та криптоактив; інформаційно-прикладної природи, що дасть підстави у межах цього рівня виокремити цифровий актив децентралізованої інформаційної платформи, моноактив системи обліку токенів розподіленого реєстру, поліактив системи обліку токенів розподіленого реєстру. Зроблено висновок, що саме наведений підхід має бути покладено в основу проєктного законодавства, що буде сприяти формуванню в Україні прогресивної та ефективної моделі регулювання обігу віртуальних активів.

2. Обґрунтовано, що правовідносинам, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, притаманні загальні ознаки правовідносин, проте, ці правовідносини мають характерні особливості порівняно з традиційними правовідносинами, які вирізняють їх серед інших, а саме: технологічна основа; економічний зміст; екстериторіальний характер; прозорість; анонімність та конфіденційність; динамічність. Констатовано, що зміст правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, визначається суб'єктивними правами та юридичними обов'язками суб'єктів щодо об'єкта правовідносин.

Суб'єктивні права та юридичні обов'язки встановлюються відповідними правовими нормами та забезпечуються державою. Така структура відображає комплексний характер правовідносин у сфері віртуальних активів, враховуючи як взаємодію між учасниками, так і положення та норми, що регулюють ці відносини. Правовідносини, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів класифіковано за функціональним призначенням на регулятивні та охоронні. Зроблено висновок, що правовідносини, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, є частиною більш загальної категорії правовідносин, пов'язаних з використанням технології блокчейн.

3. Обґрунтовано, що суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів варто класифікувати на :

1) Національні суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, які доцільно поділити на: 1) загальної компетенції; 2) спеціальної компетенції, які варто класифікувати за функціональним спрямуванням: а) суб'єкти, які здійснюють публічно-владні управлінські функції; б) суб'єкти, які здійснюють нормативно-регулятивні функції; в) суб'єкти, які здійснюють контрольно-наглядові функції; г) суб'єкти, які здійснюють охоронні функції; г) суб'єкти, які здійснюють судові функції.

2) Міжнародні суб'єкти правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів: а) які діють на глобальному; б) які діють на регіональному рівні.

4. Констатовано, що в даний час український законодавець зробив лише перший крок у розвитку нормативно-правового регулювання віртуальних активів, але у світлі законодавчих ініціатив ЄС, найближчим часом, правові конструкції, юридичні визначення та механізми доведеться гармонізувати з термінологією ЄС.

Зроблено висновок, що на сучасному етапі, є кілька надважливих для України аспектів у сфері розвитку віртуальних активів, зокрема: запровадження ефективного ринку в умовах дії воєнного стану; знаходження правового балансу між національною регуляторною політикою та відповідними вимогами Європейського Союзу з урахуванням кредитних і платіжних ризиків і ризиків у

сфері протидії злочинності; удосконалення податкової політики з урахуванням високого ризику ухилення від сплати податків, шахрайства з використанням віртуальних активів, а також інших загроз, зокрема викликаних війною; оптимізувати питання сертифікації брокерів/дилерів у сфері обігу віртуальних активів, а також розробити норми щодо визначення відповідальності суб'єктів ринку віртуальних активів, що, в свою чергу, передбачає необхідність внесення змін до кримінального та адміністративного законодавства. Зроблено висновок, що все наведене є головними пріоритетами розвитку сфери віртуальних активів. Передбачається, що відповідні зміни будуть внесені з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо регулювання обігу віртуальних активів в Україні», розробленого з урахуванням Регламенту ЄС MiCA. Констатовано, що існуючі виклики розвитку нормативно-правового регулювання значною мірою зумовлені відсутністю оптимального механізму реалізації державної політики у сфері обігу віртуальних активів.

5. На підставі проведеного аналізу механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів зроблено висновки:

1) Механізмом державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів є певна система елементів, до структури якої входить: 1) нормативний базис, що встановлює права суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів; 2) суб'єкти забезпечення його реалізації; 3) методи, способи, які забезпечують фінансову підтримку ринку віртуальних активів; 4) засоби захисту, а також допустимі обмеження.

2) До ознак механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів доцільно віднести: його технологічний, юрисдикційний та організаційний характер; спрямований на захист сфери віртуальних активів на міжнародному та національному рівнях; нормативну регламентацію повноважень суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів.

3) Важливим елементом механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів є його інструменти, що розуміються як сукупність

засобів, технологій, що здатні впливати на формування та реалізацію суспільних відносин із здійснення політики держави у сфері віртуальних активів, впровадження цифрової інфраструктури тощо. Зокрема до адміністративних інструментів механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів доцільно віднести нормативно-правові акти, у свою чергу економічні інструменти механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних спираються на ключові засади фіскальної, монетарної, інвестиційної та інших складових фінансової політики держави. Елементами механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів визначено: нормативно-правові акти; правові зв'язки між суб'єктами правовідносин; технології реалізації та захисту віртуальних активів; засоби забезпечення прав у сфері обігу віртуальних активів; гарантії прав у сфері обігу віртуальних активів; відповідальність за порушення прав у сфері обігу віртуальних активів. Методи механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних включають прямі (механізм оподаткування, бюджетна та монетарна політика тощо) та непрямі методи (які припускають фінансову підтримку ринку віртуальних активів через застосування субсидій, субвенції чи інших бюджетних виплат).

4) Інструменти механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів є тим необхідним засобом, що впливає не лише діяльність суб'єктів правовідносин, але і на власників віртуальних активів. Тобто реалізація механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів пов'язується не лише із діяльністю суб'єкта правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів, але із наявністю у нього належного обсягу та виду інформаційно-комунікаційних технологій.

5) Принципи механізму державно-правових засад регулювання обігу віртуальних активів – це найбільш загальні і стабільні вимоги, які сприяють утвердженню та захисту віртуальних активів, які доцільно класифікувати на: 1) загальні (верховенство права, належного врядування); 2) спеціальні (доцільності, адекватності, ефективності, збалансованості, передбачуваності, прозорості та врахування громадської думки); 3) принципи обігу віртуальних активів (принцип

моніторингу чинного законодавства на предмет відповідності сучасному стану розвитку ІКТ; принцип адаптації та удосконалення національного нормативно-правового забезпечення обігу віртуальних активів до міжнародних стандартів; 4) міжгалузеві (принцип недоторканності власності, недискримінації, заборони монополізації, свободи обігу віртуальних активів).

6. Доведено, що міжнародне співробітництво у сфері віртуальних активів набуває все більшої актуальності. Підкреслено, що із запровадженням нового запропонованого законодавства, тобто Регламенту МіСА, ЄС забезпечує необхідну ясність регулювання віртуальними активами. На підставі аналізу зарубіжного досвіду державно-правового регулювання обігу віртуальних активів зроблено висновок, що Україна має не тільки брати до уваги міжнародний досвід, але й розробляти унікальні рішення, які відповідають специфіці внутрішнього ринку та безпекової ситуації. Враховуючи динамічну природу віртуальних активів, необхідно постійно оновлювати та вдосконалювати регулятивні рамки, аби вони відповідали поточним тенденціям та викликам. Це забезпечить не лише економічний розвиток, але й захистить інтереси українських громадян та інвесторів у цій швидкозмінній сфері.

7. Обґрунтовано, що основні напрями забезпечення ефективності державно-правового механізму регулювання обігу віртуальних активів обумовлено проблемами, які наявні у сфері обігу віртуальними активами на сучасному етапі, до яких віднесено: 1) відсутність оптимальної нормативно-правової бази, що призводить до можливості використання віртуальних активів у злочинних цілях, тінізації доходів, уникнення оподаткування тощо; 2) відсутність єдиного регулятора, який би мав повноваження щодо розробки та забезпечення реалізації державної політики у сфері віртуальних активів.

Доведено, що відсутність як оптимальної складової нормативно-правових засобів так й засобів організаційного порядку, зумовлює потребу у розробці оптимальної моделі державної політики у сфері обігу віртуальних активів, яка є самостійним напрямом державної політики України та має охоплювати всі напрями останньої з метою досягнення стану повного захисту та безпеки віртуальних активів правовими засобами. Обґрунтовано, що така модель має

включати мету, предмет, об'єкт, принципи та вектори розвитку тощо. Аргументовано, що розробка моделі державної політики у сфері обігу віртуальних активів обумовлена такими факторами, як: 1) відсутність єдиного системного підходу до державної політики у сфері обігу віртуальних активів; 2) зростання вимог щодо підвищення ефективності державної політики у сфері обігу віртуальних активів з врахуванням поширення його на окремі об'єкти захисту; 3) відсутність алгоритму удосконалення державної політики у сфері обігу віртуальних активів у сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук Т. Прозорість як принцип державної комунікативної політики. *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 73–79.
2. Багатомовний юридичний словник-довідник. І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова [та ін]; К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.
3. Біла Д.В. Принципи державного регулювання страхових компаній. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/77.pdf
4. Бондаренко О.В. Адміністративно-правове регулювання обігу віртуальних активів. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/05_2023/Bondarenko-1.pdf
5. Бондаренко О.В. Віртуальні активи: теоретико-правова характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 623–625. URL: http://lsei.org.ua/1_2023/146.pdf
6. Борсук Н.Я., Кикоть П.В. Права інтелектуальної власності у складі майна суб'єкта господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 229–232. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/52>
7. Васильєв С.В. Принцип доцільності в цивільному судочинстві *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 2 (8). С. 1-12.
8. Велика українська енциклопедія. тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки». Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. К: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.
9. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 6 : Фінансове право. редкол.: М. П. Кучерявенко (голова) [та ін]; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2020. 616 с.
10. Венгер В.М. Прозорість як принцип діяльності органів публічної влади. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12547/Venher_Prozorist_yak_pryntsyp.pdf

11. Влада ОАЕ повністю скасовує податок на криптовалютні транзакції. URL: <https://fintechinsider.com.ua/vlada-oae-povnistyu-skasovuye-podatok-na-kryptovalyutni-tranzakcziyi/>

12. Внутрішні виклики регулювання віртуальних активів в Україні. URL: <https://unba.org.ua/publications/9651-vnutrishni-vikliki-regulyuvannya-virtual-nih-aktiviv-v-ukraini.html>

13. Гаудер П. Верховенство права в реальному світі / пер. з англ.: Д. Вовк, В. Гончаров, К. Горобець [та ін]; кер. проекту Д. Лученко; наук, ред. Д. Вовк. Харків : Право, 2018. 392 с.

14. Грудницький В. М. Правове регулювання обігу віртуальних (цифрових) активів в Україні. *Київський часопис права*. 2023. № 2 С. 43-49. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2023.2.6>

15. Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей. FATF. URL: <https://fiu.gov.ua/content/uk/fatf.htm>

16. Гуйван П.Д. Сутність принципу ефективності права. Часовий аспект. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/32>

17. Дмитрик О.О. Віртуальні активи і цифрові активи: до питання про співвідношення понять. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 2. С. 248-254. URL: <https://www.apir.org.ua/index.php/lais/article/view/403/353>

18. Довідники за наказом Міністерства фінансів України. Державна служба фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/finansovii-monitorint/tehnologi/dovidkova-informacija/dovidniki-zgidno-nakazu-ministerstva-finansiv-ukrajini-pro-zatverdzhennya-poryadku-obminu-informacijeyu-z-pitan-finansovogo-monitoringu-vid-04-06-2021-322.html>

19. Дуб А. Р. Нерухомість як актив територіальної громади. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.78>

20. Дуравкін П. Правове регулювання використання та обігу криптовалют як різновиду віртуальних (цифрових) активів у контексті оподаткування. URL: http://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/prukr_2024_4_9.pdf

21. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-21148>

22. Ефективність державного регулювання економіки : аналіз українського досвіду. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/10975/11034>

23. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко [та ін]; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

24. Звіт про діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, за 2023 рік URL: <https://arma.gov.ua/files/general/2024/04/12/20240412190505-61.pdf>

25. Золотухіна Л.О. Діалектика співвідношення публічних і приватних інтересів як адміністративно-правових категорій. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2019. № 1. С. 70-77.

26. Інформаційна довідка та тему: «Міжнародне законодавство у сфері віртуальних активів» URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XD6W.pdf

27. Ісаєв А. М. Місце віртуальних активів у системі об'єктів цивільних прав. Нетипові об'єкти : зб. ст. за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 266 с.

28. Керівництво щодо ризик-орієнтованого підходу до віртуальних активів та постачальників послуг з переказу віртуальних активів. FATF. URL: https://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2019/09/virtualni_aktyvy.pdf

29. Ковтун В., Овсієнко О. Криптовалютні відносини в Україні: економіко-правовий аналіз. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-50>

30. Комплексна класифікація віртуальних активів. URL: <https://www.blockchainukraine.org/comprehensive-classification-virtual-assets/>

31. Конституція України від 28.06.1996 р. Закон України № 254к/96-ВР від 30.09.2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

32. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім “АртЕк”, 2020. 128 с.

33. Кудь А. А. Комплексна класифікація віртуальних активів. Харків: ХОГОКЗ, 2021. 34 с. URL: <https://doi.org/10.26697/Preprint.Kud.A.1.2021>
34. Кудь А. А. Сучасні підходи глобального та державного регулювання обігу віртуальних активів: що обрати для підтримки цифрових інновацій? *Актуальні проблеми державного управління*. 2023. № 1 (62). С. 59–82. URL: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-1-04>
35. Кудь А. Цифрові активи та їх економіко-правове регулювання у світлі розвитку технології блокчейн : монографія. Александр Кудь, Микола Кучерявенко, Євген Смичок. Харків : Право, 2019. 384 с.
36. Логойда В. М. Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... д-ра філос. у галузі права. Ужгород. 2022. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj044S3r6GEAxXyXvEDHZVjBgwQFnoECBEQAQ&url=https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/50108&usg=AOvVaw3tBpidEneTveboHMiJ1659&opi=89978449>
37. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навч. посіб. Б. В. Малишев. К. : Реферат, 2010. 260 с
38. Маслов Д. С. Віртуальні активи: прогалини у визначеннях та необхідність наукового підґрунтя. *Розвиток економіки в контексті інтеграції до європейського науково-інноваційного простору*. Матеріали науково-практичної конференції (м. Вінниця, 23-24 червня 2023 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2023. С. 15-19. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/41/826/1721-1?inline=1>
39. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. «Передбачуваність». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Передбачуваність>
40. Миколенко В.А., Юрко С.С. Правове регулювання криптовалюти в Україні. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми правової системи України»: 10 грудня 2021 р. М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси : ЧДТУ, 2021. С. 8-12. URL: https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/4340/1/Матеріали_конференції_Проблеми_правової_системи_України.pdf#page=8

41. Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств (МСФЗ для МСП) : Стандарт Ради з Міжнар. стандартів бух. обліку від 01.01.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_063#Text

42. Могил Л. С. Правове забезпечення використання криптовалюти в господарському обігу: дис. ... д-ра філос. у галузі права: Одеса. 2023. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/26758/Дисертація_Л._Могил.pdf?sequence=1&isAllowed=y

43. Нагнибіда В. І. Нормативно-правове регулювання відносин з цифровими активами та перспективи його удосконалення. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/socialna_i_cifrova_transformaciya_2021.pdf

44. Нацбанк не розглядає криптовалюту як законний засіб платежу URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/1020863.html>

45. Некіт К. Г. Віртуальні активи як різновид цифрових речей. *Часопис цивілістики*. 2022. № 45. С. 53–57. URL: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i45.466>

46. Непочатенко О. О. Фінанси підприємства: підручник. О. О. Непочатенко, Н. Ю. Мельничук. К. : «Центр учбової літератури, 2013. 504 с.

47. НКЦПФР та НБУ спільно працюють задля створення якісного регулювання ринку віртуальних активів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/nktsprfr-ta-nbu-spilno-pratsiuiut-zadlia-stvorennia-iakisnoho-rehuliuвання-rynku-virtualnykh-aktyviv>

48. Новицький В.Я., Фица В.М. Становлення та розвиток правового регулювання обігу віртуальних активів. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/249302>

49. Овчаренко А.С. Правове регулювання віртуальних активів та криптовалют в Україні: сучасний стан і перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 200–202. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/47>

50. Перепелюк А. М. Принципи та вимоги права як основоположні засади правозастосовчої діяльності. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63921/50-Perepeljuk.pdf?sequence=1#:~:text=>

51. Петришин О.В., Гиляка О.С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. № 1. Том 28. С. 17-35

52. Положення про Громадську раду при Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку (у новій редакції). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr699863-14#Text>

53. Положення про Міністерство цифрової трансформації України Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 18.09.2019 № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-п#n12>

54. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку Указ Президента України; Положення від 23.11.2011 № 1063/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011#Text>

55. Правове регулювання крипто-бірж в Україні. URL: <https://www.bca.education/pravove-regulyuvannya-kripto-birzh-v-ukrayini-bl/>

56. Принцип адекватності в європейському публічному праві та його розвиток в українському адміністративному праві. URL: <http://referat-ok.com.ua/work/princip-adekvatnosti-v-ievropejskom/>

57. Про е-гривню – цифрові гроші Національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia>

58. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20/ed20220217#Text>

59. Про електронні комунікації: Закон України від 17.12.2024 № 4150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20>

60. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом від 20.08.2024 № 3894-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

61. Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2012 р. № 1134. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2012-п#Text>

62. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 29.07.2015 № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-п#Text>

63. Про затвердження порядку обміну інформацією з питань фінансового моніторингу : Наказ М-ва фінансів України від 04.06.2021 р. № 322 : станом на 6 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1035-21#Text>

64. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 30. Ст. 379.

65. Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208-2003-п#Text>

66. Про інститути спільного інвестування : Закон України від 05.07.2012 р. № 5080-VI : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text>

67. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 479-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>

68. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>

69. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n3314>

70. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>

71. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-р#Text>

72. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10 серпня 2023 року № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text>

73. Професійний діалог: НКЦПФР створила консультаційну раду з питань регулювання віртуальних активів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/profesijnij-dialog-nkcpfr-stvorila-konsultacijnu-radu-z-pitan-regulyuvannya-virtualnih-aktiviv>

74. Пшик Іван-Руслан. Нові правила гри на крипторинку: що регламент MiCA змінить в Європі та Україні? URL: <https://delo.ua/finance/novi-pravila-gri-na-kriptorinku-shho-reglament-misa-zminit-v-jevropi-ta-ukrayini-415827/>

75. Регулювання криптовалют в Дубаї та ОАЕ. URL: <https://crew-c.com/dlya-novachka/krypta-ta-dubaj/#Регулювання-криптовалюти-в-Дубаї-та-ОАЕ>

76. Регулювання ринку криптовалют. URL: <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2024/06/ZK-Regulyuvannya-rynku-kryptovalyut.pdf>

77. Рішення від 09.12.2014 № 1699 Про Громадську раду при Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr699863-14#Text>

78. Самсін Р. І. Державне регулювання у сфері обігу віртуальних активів: світовий досвід. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-3.27>

79. Самсін Р.І. Класифікація віртуальних активів. URL: 10.32782/suj-2024-2-12

80. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : Підручник. 4-те видання допов. і перероб. К.: Алерта, 2014. 524 с

81. Словник української мови. Томи 1-14 (А-ПРЕФЕРЕНЦІЯ). Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015 - 2024. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=140240&page=478>

82. Спасибо-Фатєєва І. В., Крат В. І. Поняття активів в українському законодавстві. Нетипові об'єкти : зб. ст. за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 266 с.

83. Спільник І., Ярощук О. Інституалізація криптовалют: регулювання, правовий статус, облік і оподаткування. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2020. Випуск 2. С. 81–92.

84. Теорія держави та права : навч. посіб. Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць [та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf

85. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник. Роман Яковенко. Вид. 2-ге, випр. Кіровоград: видавець Лисенко В.Ф., 2015. 130 с.

86. У Верховній Раді відбувся круглий стіл на тему: «Законодавче забезпечення блокчейн-галузі, цифрових активів та криптовалют» URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/181809.html>

87. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>

88. Устименко В.А., Поліщук Н.Ю. Про стан правового забезпечення обігу криптовалют в Україні: погляд крізь призму зарубіжного досвіду. *Економіка та право*. 2018. № 1. С. 60–65. URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2018.01.060>

89. Устинова І., Гусар О. Cryptocurrency market public administration legal fundamentals as Ukraine's financial system alternative: current state of scientific and normative regulation. University law science and education in the challenges of our time: collective monograph. ed. by iryna sopilko & mykhailo smokovych. e-science space spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, KRS 870645. SZCZĘSNA 26. 02-454 Warszawa, 2021., P. 104-113

90. Устинова І.П., Паляцко А, Кудра І. Сучасний стан законодавчого забезпечення регулювання ринку криптовалют в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 61. С.43-48.

91. Ушинкіна О.А. Адаптація законодавства України про віртуальні активи до європейських правових норм. *Актуальні питання фінансового права* : матеріали Всеукр.студентської наук.-практ. конф., 31 березня 2023 р. м. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 238-240.

92. Ушинкіна О.А. Державне забезпечення інформаційних прав суб'єктів правовідносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів. *Інтернет-конференція з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини* : зб. матеріалів

II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф, 8 грудня 2022 р. м. Київ: ДНДІ МВС України. 2022. С. 265-267.

93. Ушинкіна О.А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні в контексті повоєнного відновлення. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи*: матеріали XIV Міжнар. Наук.-практ. конф., 23 лютого 2024 р. м. Київ : НАУ, 2024. С. 268-271.

94. Ушинкіна О.А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні: адаптація до європейських стандартів. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри* : матеріали наук.-практ. круглого столу, 26 січня 2024 р. м. Суми : Сумський державний університет, 2024. С. 80-83.

95. Ушинкіна О.А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів у Великобританії. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених* : збірник матеріалів Всеукр. Наук.-практ. конф. до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України. 18 травня 2023 р. м. Київ, 2023. С.742-744.

96. Ушинкіна О.А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів за законодавством Швейцарії. *Current trends in the development of youth theories* : The 36th International scientific and practical conference, 12 – 15 September, Ankara, Turkey. International Science Group, 2023. P. 95 - 97.

97. Ушинкіна О.А. Державне регулювання прав учасників ринку віртуальних активів в умовах діджиталізації суспільства. *Права людини в епоху цифрових трансформацій* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф., 25 лютого 2022 р. м. Київ : НАУ, 2022. С. 231-233.

98. Ушинкіна О.А. Забезпечення прав суб'єктів правовідносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів в контексті європейської інтеграції України. Гарантії прав людини і громадянина в контексті європейської інтеграції України: монографія. Юринець Ю.Л., Токарєва К.С., Філінович В.В. [та ін.]; Чернівці, 2023 С. 124-131.

99. Ушинкіна О.А. Концептуальні підходи до визначення поняття «віртуальні активи» в Україні та у світі. *Scientific works of national aviation*

university. series: law journal "air and space law". 2022. Т. 3, № 64. С. 70–77. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.64.16880>

100. Ушинкіна О.А. Особливості державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні. *Modern trends in the development of science and information technologies* : The 3rd International scientific and practical conference, 17 - 20 September, 2024. Sofia, Bulgaria. International Science Group. 2024. P. 116-118.

101. Ушинкіна О.А. Особливості оподаткування операцій з віртуальними активами. *Basics of learning the latest theories and methods* : The 9th International scientific and practical conference, 07 – 10 March, 2023, Boston, USA. International Science Group, 2023. P. 156-157.

102. Ушинкіна О.А. Правова характеристика правовідносин у сфері обігу віртуальних активів за законодавством України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. № 7(67). P. 204-209

103. Ушинкіна О.А. Правова характеристика суб'єктного складу правовідносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»* : зб. наук. пр. К.: НАУ, 2023. № 1 (66). С. 97-104.

104. Ушинкіна О.А. Правові аспекти оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні: сучасні тенденції. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». Київ. № 1(71). 2024. С. 87-94.

105. Ушинкіна О.А. Принципи державного регулювання обігу віртуальних активів. *The main prospects for the development of science in modern life* : The XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 13-16 2022. Warsaw.Poland. 2022. P. 126-129.

106. Ушинкіна О.А. Сучасні світові тенденції державно-правового регулювання віртуальних активів. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., 24 лютого 2023 р. м. Київ: НАУ, 2023. С. 245-247.

107. Ушинкіна О.А. Сучасний стан державно-правового регулювання оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні. *Professional development: theoretical basis and innovative technologies* : The 7th International

scientific and practical conference, 20 - 23 February 20 - 23, 2024. Paris, France. International Science Group, 2024. P. 148-150.

108. Ушинкіна О.А. Сучасний стан нормативного регулювання операцій з віртуальними активами на ринку фінансових послуг України. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри* : матеріали Наук.- практ. круглого столу. 28 січня 2022 р. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 92-94.

109. Фінансове право: підручник. за ред. Т. Є. Кагановської та М. П. Кучерявенка ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна ; Нац. Юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2022. 432 с.

110. Фомін В.В. Теоретичні підходи до трактування поняття «ефективність державного управління. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=615>

111. Форсайт "Віртуальні активи в Україні — 2030". Підсумковий звіт URL: <https://va2030.com/foresight/report/1>

112. Форсюк В. Чому в Україні так і не запрацював Закон України «Про віртуальні активи». URL: <https://rates.fm/ua-uk/expert-opinion/chomu-v-ukrayini-tak-i-ne-zaprasyuvav-zakon-ukrayini-pro-virtualni-aktiviv/>

113. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 20 лютого 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

114. Цілі сталого розвитку України до 2030 року. Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>

115. Цукан С.В. Принципи державного регулювання обороту віртуальних активів: теоретичний аспект. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/11.pdf

116. Шаповалова І. Внутрішні виклики регулювання віртуальних активів в Україні. URL: <https://unba.org.ua/publications/9651-vnutrishni-vikliki-regulyuvannya-virtual-nih-aktiviv-v-ukraini.html>

117. Abelson H. Keys under doormats: Mandating insecurity by requiring government access to all data and communications. *Journal of Cybersecurity*. 2015. Vol. 1. P. 69–79.

118. Adamyk B., Benson V. DeFi Regulation in the EU: should we act now? URL: <https://trace-illicit-money-flows.eu/defi-regulation-in-the-eu-should-we-act-now/>.

119. AMF. The AMF publishes an in-depth legal analysis of the application of financial regulations to security tokens. 2020. URL: <https://www.amf-france.org/en/news-publications/news-releases/amf-news-releases/amf-publishes-depth-legal-analysis-application-financial-regulations-security-tokens>.

120. Autorité des marchés financiers v. PlexCorps. 2018 QCTMF 9. URL: https://lautorite.qc.ca/fileadmin/lautorite/bulletin/2021/vol18no15/vol18no15_2.pdf

121. Benson Vladlena, Adamyk Oksana, Adamyk Bogdan, Chinnaswamy Anitha. Harmonising cryptocurrency regulation in Europe: opportunities for preventing illicit transactions. URL: <https://doi.org/10.1007/s10657-024-09797-w>

122. Biden Executive Order on Ensuring Responsible Development of Digital Assets: A Critical Opportunity to Shape Blockchain & Cryptocurrency Policy. URL: <https://www.dechert.com/knowledge/onpoint/2022/4/biden-executive-order-on-ensuring-responsible-development-of-dig.html>

123. Blockchain-technologies: state and prospects of development in ukraine. O. Kravchenko. Herald of khmelnytskyi national university. 2021. T. 300. № 6 Part 2. C. 267–272. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-300-6/2-44>

124. Board of Governors of the Federal Reserve System. URL: <https://www.federalreserve.gov/supervisionreg.htm>

125. Cambridge Centre for Alternative Finance. Legal and Regulatory Considerations for Digital Assets. URL: <https://www.jbs.cam.ac.uk/wp-content/uploads/2020/10/2020-ccaf-legal-regulatory-considerations-report.pdf>

126. Canadian Securities Administrators Staff Notice 21-332 Crypto Asset Trading Platforms: Pre-Registration Undertakings Changes to Enhance Canadian Investor Protection. URL: https://www.osc.ca/sites/default/files/2023-02/csa_20230222_21-332_crypto-trading-platforms-pre-reg-undertakings.pdf

127. Canadian securities regulators expect commitments from crypto trading platforms pursuing registration. URL: <https://www.securities-administrators.ca/news/canadian-securities-regulators-expect-commitments-from-crypto-trading-platforms-pursuing-registration/>

128. CFPB Proposes New Federal Oversight of Big Tech Companies and Other Providers of Digital Wallets and Payment Apps (Nov. 7. 2023), URL: <https://www.consumerfinance.gov/about-us/newsroom/cfpb-proposes-new-federal-oversight-of-big-tech-companies-and-other-providers-of-digital-wallets-and-payment-apps/>.

129. CFTC Releases FY 2023 Enforcement Results, Release № 8822-23, CFTC Release (Nov. 7, 2023). URL: <https://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/8822-23>.

130. China's Bitcoin Exchanges Receive Shutdown Orders and Closure Timeline. URL: <https://www.coindesk.com/markets/2017/09/15/chinas-bitcoin-exchanges-receive-shutdown-orders-and-closure-timeline/>

131. Choo K. K. R. Cryptocurrency and virtual currency: Corruption and money laundering/terrorism financing risks? In Handbook of digital currency (pp. 283–307). Cambridge, MA: Academic Press. 2015. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-802117-0.00015-1>.

132. Co N. O. Regulation of Cryptocurrency in Various Jurisdiction across the World. 2021

133. Coccoli J. The Challenges of new technologies in the implementation of human rights: An analysis of some critical issues in the digital era, peace human rights governance. *Peace Human Rights Governance (PHRG)*. 2017. Vol. 1. № 2. P. 223–250.

134. Cons. Fin. Protection Bureau, Institutions subject to CFPB supervisory authority. 2024. URL: <https://www.consumerfinance.gov/compliance/supervision-examinations/institutions/>.

135. Crypto Assets/Digital Assets. URL: <https://www.asc.ca/financial-innovation-in-the-capital-markets/crypto-assets-digital-assets>

136. CSA Staff Notice 21-327 Guidance on the Application of Securities Legislation to Entities Facilitating the Trading of Crypto Assets. URL: https://www.securities-administrators.ca/uploadedFiles/Industry_Resources/CSAStaffNotice21-327_trading-crypto-assets.pdf

137. CSA Staff Notice 21-333 Crypto Asset Trading Platforms: Terms and Conditions for Trading Value-Referenced Crypto Assets with Clients. URL: https://www.osc.ca/sites/default/files/2023-10/csa_20231005_21-333_crypto-platforms-vrca.pdf

138. CSA Staff Notice 21-334 Next Steps to Facilitate Access to Real-Time Market Data. URL: <https://www.osc.ca/en/securities-law/instruments-rules-policies/2/21-334/csa-staff-notice-21-334-next-steps-facilitate-access-real-time-market-data>

139. CSA Staff Notice 46-308 Securities Law Implications for Offerings of Tokens, CSA. 2018. URL: https://www.securities-administrators.ca/uploadedFiles/Industry_Resources/2018juin11-46-308-avis-acvm-en.pdf

140. Digital assets as personal property. Short consultation on draft clauses. Property (Digital Assets etc) Bill. URL: <https://cloud-platform-e218f50a4812967ba1215eaecede923f.s3.amazonaws.com/uploads/sites/30/2024/02/Feb-2024-digital-assets-and-personal-property-CP.pdf>

141. Digital Assets: Final report. Law Commission. URL: <https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/cloud-platform-e218f50a4812967ba1215eaecede923f/uploads/sites/30/2023/06/Final-digital-assets-report-FOR-WEBSITE-2.pdf>

142. Digital Operational Resilience Act (DORA) URL: https://www.eiopa.europa.eu/digital-operational-resilience-act-dora_en

143. Directive 2009/110/EC of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 on the taking up, pursuit and prudential supervision of the business of electronic money institutions amending Directives 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 2000/46/EC. *Official Journal of the European Union*. 10.10.2009. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0110&from=EN>

144. Donna M., Vella F.M. Blockchain & Cryptocurrency Laws and Regulations. Italy URL: <https://www.globallegalinsights.com/practice-areas/blockchain-laws-and-regulations/italy>

145. Dupuis D., Gleason K. Money laundering with cryptocurrency: Open doors and the regulatory dialectic. *Journal of Financial Crime*. 2020 № 28(1). Pp.60–74. URL: <https://doi.org/10.1108/JFC-06-2020-0113>

146. Ede C. A Critical Analysis of the Regulation of Crypto Assets from the European Union and the United Kingdom Perspective. 2023. URL: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstractid=4489373>.

147. Emmert F. The regulation of cryptocurrencies in the United States of America. *United States Cryptocurrency Law*. 2022 URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4063387>

148. English Court Rules Bitcoin is Property. URL: <https://www.dechert.com/knowledge/onpoint/2020/2/english-court-rules-bitcoin-is-property.html>

149. ESMA clarifies timeline for MiCA and encourages market participants and NCAs to start preparing for the transition. URL: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/2023-10/ESMA74-449133380-441_Statement_on_MiCA_Supervisory_Convergence.pdf

150. ESMA. Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA). 2023. URL: <https://www.esma.europa.eu/esmas-activities/digital-finance-and-innovation/markets-crypto-assets-regulation-mica>.

151. Europarl.europa.eu. "Crypto assets: deal on new rules to stop illicit flows in the EU". News. European Parliament. 2022b. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220627IPR33919/crypto-assets-deal-on-new-rules-to-stop-illicit-flows-in-the-eu>.

152. Europarl.europa.eu. "Markets in crypto-assets (MiCA)". Think Tank. European Parliament. 2022a. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2022\)739221](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)739221).

153. European Central Bank (ECB) URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/european-central-bank-ecb.html>

154. European Central Bank. Virtual currency schemes – a further analysis. ECB, Frankfurt am Main, Germany. 2015. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>

155. European Central Bank. Virtual currency schemes. ECB, Frankfurt am Main, Germany. 2012. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>

156. European crypto-assets regulation (MiCA). URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-crypto-assets-regulation-mica.html>

157. European Investment Bank (EIB). URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/european-investment-bank-eib.html>

158. European Parliament. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets and amending Directive (EU) 2019/1937. COM/2020/593 final. 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52020PC0593>.

159. Evaluation of the blockchain vote in the city of Zug. URL: https://www.stadtzug.ch/_docn/1938568/eVoting_Final_Report_ENG.pdf

160. FATF. Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors, FATF, Paris, France. 2018. URL: www.fatf-gafi.org/publications/fatfgeneral/documents/report-g20-fm-cbg-july-2018.html

161. FATF. Report Virtual Currencies Key Definitions and Potential AML/CFT Risks, FATF. 2014. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf.coredownload.pdf>

162. FATF. Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers. Financial Action Task Force. 2019. URL: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/RBA-VA-VASPs.pdf>.

163. FATF. Virtual assets red flag indicators of money laundering and terrorist financing. Financial Action Task Force. 2020. URL: <https://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/Virtual-Assets-Red-Flag-Indicators.html>.

164. FATF. Private Sector Collaborative Forum reinforces importance of public-private collaboration in the fight against financial crime URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/home.html>

165. Glenn Leon. Year in Review: Fraud Section 2023. DOJ3. Feb. 2024. URL: <https://www.justice.gov/criminal/media/1339231/dl/>

166. Global cryptoasset regulatory landscape study. URL: <https://www.jbs.cam.ac.uk/wp-content/uploads/2020/08/2019-04-ccaf-global-cryptoasset-regulatory-landscape-study.pdf>

167. Greenberg A. Crypto Currency. *Forbes*. URL: <https://www.forbes.com/forbes/2011/0509/technology-psilocybin-bitcoins-gavin-andresen-crypto-currency.html?sh=21f6acf4353e>

168. Gutkowski M. The World's First Crypto War? The Role of Cryptoassets in Modern Warfare: Analysis of the 2022 Russian Invasion on Ukraine. *Kwartalnik Bellona*. 2022. №4. Pp.15–32.

169. Haeberli D., Osterhelt S., Wherlock A. Blockchain and cryptocurrency regulation 2021. Global Legal Insights. 2020. URL: <https://www.globallegal-insights.com/practice-areas/blockchain-laws-and-regulations/switzerland>.

170. Hong Kong's Dual Licensing Regime for Virtual Asset Trading Platforms and Virtual Asset Service Providers. URL: <https://www.hk-lawyer.org/content/hong-kong's-dual-licensing-regime-virtual-asset-trading-platforms-and-virtual-asset-service>

171. Huang S. Crypto assets regulation in the UK: An assessment of the regulatory effectiveness and consistency. *Journal of Financial Regulation and Compliance*. 2021. № 29(3). Pp. 336–351. URL: <https://doi.org/10.1108/JFRC-06-2020-0062>

172. Ian McGinley. Director of the CFTC, Enforcement by Enforcement: The CFTC's Actions in the Derivatives Market for Digital Assets. URL: <https://www.cftc.gov/PressRoom/SpeechesTestimony/opamcginley1>

173. Individuals holding cryptoassets: uptake and understanding. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/individuals-holding-cryptoassets-uptake-and-understanding>

174. Institutional Investor Digital Assets Study. 2022.

175. Joint Canadian Securities Administrators/Investment Industry Regulatory Organization of Canada Consultation Paper 21-402 Proposed Framework for Crypto-Asset Trading Platforms. URL: https://www.securities-administrators.ca/uploadedFiles/Industry_Resources/2019mars14-21-402-doc-cons-en.pdf

176. Joint Canadian Securities Administrators/Investment Industry Regulatory Organization of Canada Staff Notice 21-329 Guidance for Crypto-Asset Trading Platforms: Compliance with Regulatory Requirements. URL: [https://www.securities-administrators.ca/uploadedFiles/Industry_Resources/JointCSAIIROCNotice21-329\(March29_2021\).pdf](https://www.securities-administrators.ca/uploadedFiles/Industry_Resources/JointCSAIIROCNotice21-329(March29_2021).pdf)

177. Jurisdictions under Increased Monitoring - 25 October 2024. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/High-risk-and-other-monitored-jurisdictions/increased-monitoring-october-2024.html>

178. Justice Department Announces Report on Digital Assets and Launches Nationwide Network, DOJ., Sept. 16, 2022

179. Kerrigan C., Federis E., Burdzy, A. Blockchain & Cryptocurrency Laws and Regulations. United Kingdom. URL: <https://www.globallegalinsights.com/practice-areas/blockchain-laws-and-regulations/united-kingdom>

180. Kreminsky O., Kuzmenko O., Antoniuk A., Smahlo O. Cooperación Internacional en la Investigación de Delitos Económicos Relacionados con la Circulación de Criptomonedas Volumen 39-6. Julio 2021. URL: 10.25115/eea.v39i6.5247

181. Kud A. A. The phenomenon of virtual assets: economic and legal aspect. Preprint. 2020. URL: <https://doi.org/10.26697/KRPOCH.Preprint.Kud.A.1.2020>.

182. Lacroix c. Autorité des marchés financiers, 2020 QCCQ 1467.

183. Lener R., Furnari S., Lorenzotti, N., Di Ciommo A. The Virtual Currency Regulation Review—The Law Reviews. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-virtual-currency-regulation-review/italy>.

184. Malkoc E. S., Badak Z., Guvenc S. N. Evaluation of certain problems that may arise with smart contracts from a legal perspective. *Academia Procedia*. 2021. №14(1). Pp. 20–22. URL: <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2021.1479>

185. Milad Humayon Rosta. Analysis of the evolution of the eu regulatory approach on virtual assets. URL: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/61014>

186. Morton D. The future of cryptocurrency: An unregulated instrument in an increasingly regulated global economy. *Loyola University Chicago International Law Review*. 2020. №16(1). Pp.129–143.

187. Nakamoto S. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>

188. New bill introduced in Parliament to clarify crypto's legal status. URL: <https://www.gov.uk/government/news/new-bill-introduced-in-parliament-to-clarify-cryptos-legal-status>

189. O'Roker W., Lourimi A. Blockchain & Cryptocurrency Laws and Regulations. France. URL: <https://www.globallegalinsights.com/practice-areas/blockchain-laws-and-regulations/france>

190. Pacific Coast Coin Exchange v. Ontario Securities Commission. URL: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/4380/index.do>

191. Pathways to the Regulation of Crypto-Assets: A Global Approach. World Economic Forum. 2023. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Pathways_to_the_Regulation_of_Crypto_Assets_2023.pdf

192. Paul Tierno, Cong. Rsch. Servs., R47425, Cryptocurrency: Selected Policy Issues 2023.

193. Press Release, U.S. Treasury Announces Largest Settlements in History with World's Largest Virtual Currency Exchange Binance for Violations of U.S. *Anti-Money Laundering and Sanctions Laws*. June 7. 2024. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1925>

194. Principal Deputy Assistant Attorney general Nicole M. Argentieri Delivers Remarks at the Center for Strategic and International Studies. DOJ. July 20. 2023.

195. Property (Digital Assets etc) Bill. URL: https://www.skadden.com/-/media/files/publications/2024/09/uk-government-introduces-bill/property_digital-assets_bill.pdf?rev=2b110ad905c54f9594fae9d29efbfe28&hash=9DB1AC1251A202100C0CB5BCA37AF23B

196. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937. European Commission. 24.09.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020PC0593>

197. Recommendation CM/Rec (2018) 2 of the Committee of Ministers to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries. 2018. March. Council of Europe. Retrieved from. URL: <https://rm.coe.int/1680790e14>

198. Recommendation Rec(2002)2of the Committee of Ministers to member states on access to official documents (Adopted by the Committee of Ministers on 21

February 2002 at the 784th meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://rm.coe.int/16804c6fcc>

199. Regolamento (UE) 2023/1114 del Parlamento europeo e del Consiglio, del 31 maggio 2023, relativo ai mercati delle cripto-attività e che modifica i regolamenti (UE) n. 1093/2010 e (UE) n. 1095/2010 e le direttive 2013/36/UE e (UE) 2019/1937 (Testo rilevante ai fini del SEE). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/IT/TXT/?uri=CELEX:32023R1114>

200. Regulation (EU) 2023/2869 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2023 amending certain Regulations as regards the establishment and functioning of the European single access point (Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32023R2869>

201. Regulation of cryptocurrency in various jurisdiction across the world. SSRN 3841589. URL: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3841589>

202. Regulation of Digital Assets in the UK. URL: <https://www.fca.org.uk/news/speeches/regulation-digital-assets-uk>

203. Regulations SCA's. URL: <https://www.sca.gov.ae/en/regulations/regulations-listing.aspx#page=1>

204. Retail Payment Services and Card Schemes Regulation. URL: <https://rulebook.centralbank.ae/en/rulebook/retail-payment-services-and-card-schemes-regulation>

205. Saulnier J., Giustacchini I. Digital Finance: Emerging Risks in Crypto-assets: Regulatory and Supervisory Challenges in the Area of Financial Services, Institutions and Markets: European Added Value Assessment. European Parliament. 2020. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/654177/EPRSSTU\(2020\)654177_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/654177/EPRSSTU(2020)654177_EN.pdf).

206. SEC Announces Enforcement Results for Fiscal Year 2023. U.S. SEC Nov. 14. 2023.

207. Securities Act of 1933, 15 U.S.C. § 77. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/77c>

208. Securities and exchange commission 17 cfr parts 240 and 275. release nos. 34-97990; ia-6353; file №. s7-12-23. rin 3235-an00; 3235-an14. URL: <https://www.sec.gov/files/rules/proposed/2023/34-97990.pdf>

209. Securities and exchange commission. release nos. 34-92766; ia-5833; file № s7-10-21. rin 3235-an00. URL: <https://www.sec.gov/files/rules/other/2021/34-92766.pdf>

210. Shinde M. Envisaging Global Regulations on Cryptocurrency. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4316798

211. Singapore and Virtual Assets Regulations. URL: <https://www.sanctionscanner.com/blog/singapore-and-virtual-assets-regulations-470>

212. Stamm H., & Meinert M. "German regulatory framework for market participants in crypto assets. 2022. URL: <https://www.aima.org/article/german-regulatory-framework-for-market-participants-in-crypto-assets.html>

213. Stored Value Facilities (SVF) Regulation. URL: <https://rulebook.centralbank.ae/en/rulebook/stored-value-facilities>

214. Swiss Financial Market Supervisory Authority. Guidelines for enquiries regarding the regulatory framework for initial coin offerings (ICOs). 2018. URL: https://www.finma.ch/en/~media/finma/dokumente/dokumentencenter/myfinma/1bewilligung/finntech/weleitung-ico.pdf?sc_lang=en&hash=83EE49D77DA54DD079F314D9EDCBDC3D

215. Ukraine: Third Review of the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, Requests for a Waiver of Nonobservance of Performance Criterion, and Modifications of Performance Criteria-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2024/03/22/Ukraine-Third-Review-Under-the-Extended-Arrangement-Under-the-Extended-Fund-Facility-546741>

216. Unidroit Digital Assets and Private Law Principle 2(2). International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT) Via Panisperna. 28 00184. Rome – ITALY. URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2024/01/Principles-on-Digital-Assets-and-Private-Law-linked-1.pdf>

217. Virtual assets and virtual asset service providers. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/Updated-Guidance-VA-VASP.pdf.coredownload.inline.pdf>

218. Virtual Assets'. Regulation in the United States: Sec v. Ripple, the cryptocurrency trial of the century. URL: https://tesi.luiss.it/33218/1/234831_COIRO_ELOISA.pdf

219. Virtual. Cambridge Dictionary. English Dictionary, Translations and Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/virtual>

220. What does the SEC have to do with my private company?, Sec. & Exch. Comm. URL: <https://www.sec.gov/education/capitalraising/building-blocks/sec-have-do-my-private-company>

221. Zacharzewski K. Digital asset capital market law: A new discipline of private law. *Krytyka Prawa*. 2021. № 13(2). Pp.195–208. URL: <https://doi.org/10.7206/kp.2080-1084.457>.

222. Zijad Hanic. A Comprehensive Analysis of the SCA's Regulatory Framework for Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers. URL: https://seamless.legal/insights/A_Comprehensive_Analysis_of_the_SCA's/

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у наукових фахових виданнях України та країн ЄС:

1. Ушинкіна О.А. Концептуальні підходи до визначення поняття «віртуальні активи» в Україні та світі. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*, 2022. № 3(64). С. 70-77. DOI: 10.18372/2307-9061.64.16880.
2. Ушинкіна О.А. Правова характеристика суб'єктного складу правовідносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»* 2023. № 1 (66). С. 97-104. DOI: 10.18372/2307-9061.66.17423
3. Ушинкіна О.А. Правові аспекти оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні: сучасні тенденції. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». Київ. № 1(71), 2024. С. 87-94. DOI: 10.25313/2520-2308-2024-1-9585.
4. Ушинкіна О.А. Правова характеристика правовідносин у сфері обігу віртуальних активів за законодавством України. *Knowledge, Education, Law, Management*. № 7(67), 2024. Р. 204-209. ISSN 2353-8406. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.7.29>

у колективній монографії:

5. Ушинкіна О. А. Забезпечення прав суб'єктів правовідносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів в контексті європейської інтеграції України. Гарантії прав людини і громадянина в контексті європейської інтеграції України: монографія. Юринець Ю.Л., Токарева К.С., Філінович В.В. та ін. Чернівці, 2023 С. 124-131. ISBN 978-617-8034-40-5.

– наукові праці, які засвідчують апробацію дисертації:

6. Ушинкіна О.А. Державне регулювання прав учасників ринку віртуальних активів в умовах діджиталізації суспільства. *Права людини в епоху цифрових трансформацій* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф., 25 лютого 2022 р. м. Київ : НАУ, 2022. С. 231-233.
7. Ушинкіна О. А. Сучасний стан нормативного регулювання операцій з віртуальними активами на ринку фінансових послуг України. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри* : матеріали Наук.- практ. круглого столу. 28 січня 2022 р. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 92-94.
8. Ушинкіна О. А. Державний криптовалютний фонд як засіб акумуляції добровільних пожертвувань. *V Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум* : матеріали форуму, 19-20 травня 2022 р. м. Київ: НАУ, 2022. С. 125-127.
9. Ушинкіна О. А. Принципи державного регулювання обігу віртуальних активів. *The main prospects for the development of science in modern life* : The XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 13-16, 2022, Warsaw, Poland, 2022. P. 126-129.
10. Ушинкіна О. А. Державне забезпечення інформаційних прав суб'єктів правовідносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів. *Інтернет-конференція з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф, 8 грудня 2022 р. м. Київ: ДНДІ МВС України. 2022. С. 265-267.
11. Ушинкіна О. А. Розвиток поняття «криптоправо» в умовах сучасної трансформації суспільства. *Політичні трансформації сучасного суспільства* : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф , 22 лютого 2023 р. м. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 274-276.
12. Ушинкіна О.А. Сучасні світові тенденції державно-правового регулювання віртуальних активів. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір* :

матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., 24 лютого 2023 р. м. Київ: НАУ, 2023. С. 245-247.

13. Ушинкіна О. А. Особливості оподаткування операцій з віртуальними активами. *Basics of learning the latest theories and methods* : The 9th International scientific and practical conference, 07 – 10 March, 2023, Boston, USA. International Science Group, 2023. P. 156-157.

14. Ушинкіна О. А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів у Великобританії. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених* : збірник матеріалів Всеукр. Наук.-практ. конф. до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України, 18 травня 2023 р. м. Київ, 2023. С.742-744.

15. Ушинкіна О. А. Адаптація законодавства України про віртуальні активи до європейських правових норм. *Актуальні питання фінансового права* : матеріали Всеукр.студентської наук.-практ. конф., 31 березня 2023 р. м. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 238-240.

16. Ушинкіна О. А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів за законодавством Швейцарії. *Current trends in the development of youth theories* : The 36th International scientific and practical conference, 12 – 15 September, Ankara, Turkey. International Science Group, 2023. P. 95 - 97.

17. Ушинкіна О. А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні в контексті повоєнного відновлення. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи*: матеріали XIV Міжнар. Наук.-практ. конф., 23 лютого 2024 р. м. Київ : НАУ, 2024. С. 268-271.

18. Ушинкіна О. А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні: адаптація до європейських стандартів. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри* : матеріали наук.-практ. круглого столу, 26 січня 2024 р. м. Суми : Сумський державний університет, 2024. С. 80-83.

19. Ушинкіна О. А. Сучасний стан державно-правового регулювання оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні. *Professional development: theoretical basis and innovative technologies* : The 7th International

scientific and practical conference, 20 - 23 February 20 - 23, 2024. Paris, France. International Science Group, 2024. P. 148-150.

20. Ушинкіна О. А. Правове регулювання використання віртуальних активів для забезпечення фінансової підтримки українських переселенців в умовах воєнного стану. *VII Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум* : матеріали форуму, 16-17 травня 2024 р. м. Київ: НАУ, 2024. С. 170-172.

21. Ушинкіна О. А. Особливості державно-правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні. *Modern trends in the development of science and information technologies* : The 3rd International scientific and practical conference, 17 - 20 September, 2024. Sofia, Bulgaria. International Science Group. 2024. P. 116-118.

Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про віртуальні активи»»

I. Внести до Закону України «Про віртуальні активи» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>) такі зміни:

1.1. Викласти п. 1 ст. 1 у такій редакції:

1) віртуальний актив – це цифрова річ, яка є цифровим вираженням вартості або прав, що можна передавати та зберігати в електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології;

II. Прикінцеві та перехідні положення.

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про віртуальні активи»»

Чинна редакція	Пропоновані зміни	Нова редакція
Закон України «Про віртуальні активи» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text)		
Стаття 1. Визначення термінів 1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні: 1) віртуальний актив - нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав;	Викласти п. 1 ст. 1 у такій редакції: 1) віртуальний актив – це цифрова річ, яка є цифровим вираженням вартості або прав, що можна передавати та зберігати в електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології.	Стаття 1. Визначення термінів 1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні: 1) віртуальний актив – це цифрова річ, яка є цифровим вираженням вартості або прав, що можна передавати та зберігати в електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології

ДОВІДКА

**щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ушинкіної Олександри Андріївни
на тему “Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів в
Україні”
на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 “Право”**

Сформульовані автором положення і висновки є науково обґрунтованими та впроваджуються на кафедрі конституційного і адміністративного права КАІ у науково-дослідній сфері в якості наукового інструментарію, емпіричної бази та вихідних положень для окремих наукових розробок.

Зокрема, результати дисертації “Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні”, а також пропозиції щодо удосконалення правового регулювання і посилення контрольно-наглядової функції держави стали основою для формування нових підходів до розробки наукових тем, що реалізуються на кафедрі.

Отримані результати сприяють поглибленню дослідницької бази кафедри в напрямі міжгалузевої взаємодії адміністративного, фінансового і міжнародного права, також активізують наукову дискусію щодо реформування нормативної бази щодо регулювання та захисту майнових прав осіб, особливо тих, що реалізуються у віртуальній сфері. Практичне використання результатів дослідження постійно відбувається при викладанні освітніх компонентів «Правове регулювання обігу криптовалют» для здобувачів другого освітнього рівня, та «Актуальні питання правового регулювання та охорони публічних фінансів» і «Правові засади децентралізованих фінансів та віртуальних активів» для здобувачів третього освітнього рівня.

Сформульовані пропозиції адаптації відчизняного законодавства з урахуванням зарубіжного досвіду взяті до уваги при здійсненні аналізу та прогнозуванні розвитку суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, які впливають на виконання завдань, віднесених до наукових завдань поставлених перед кафедрою.

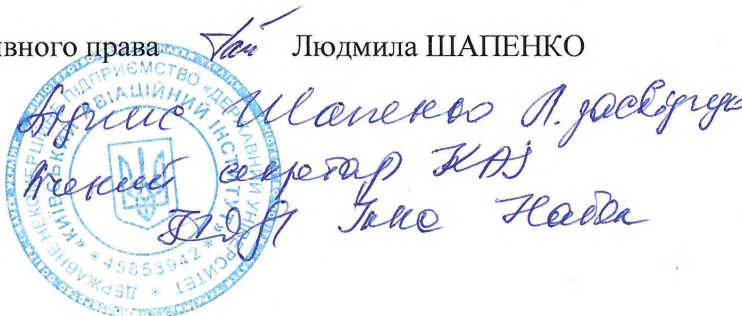
З науковим доробком, що міститься в дисертаційному дослідженні, ознайомлені науково-педагогічні працівники кафедри та всі бажаючі.

Завідувач кафедри

конституційного і адміністративного права

Людмила ШАПЕНКО

«14» 02 2025

ДЕРЖФІНМОНІТОРИНГ

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
«АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ»**

вул. Білоруська, 24, м. Київ, 04050, тел. (044) 594 16 21
e-mail: finmon.academy@gmail.com, web: finmonitoring.in.ua
Код ЄДРПОУ 33695210

ДОВІДКА

Результати дисертації аспіранта кафедри конституційного і адміністративного права факультету права та міжнародних відносин державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут» УШИНКІНОЇ Олександри Андріївни на тему: «Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право впроваджені у діяльність Державного закладу післядипломної освіти «Академія фінансового моніторингу».

Рекомендації автора використано у процесі підготовки пропозицій щодо розробки навчальних програм та курсів, здійснення науково-аналітичної діяльності, підготовки та викладання курсів лекцій, проведення наукових та організаційних заходів.

Директор
кандидат юридичних наук, доцент

11.03.2025

 Ростислав МАРЧУК